

परिचय पुस्तक

दिली विकास

NEFEJ LIBRARY
Reference Copy

नेपाल वातावरण पत्रकार समूह

लेखन तथा अनुवाद: राजेश यिमिरे

प्रकाशक: नेपाल बातावरण पत्रकार समूह

अनुसन्धान तथा अनुवाद सहयोग: अर्जुन छाकार

डिजाइन: रविन माथि/वीविना थोङ्ग

मूमिका

■ यो पुस्तक 'अन्तर्राष्ट्रिय बातावरणीय सीतावाजी' सामान्यित अंग भारतको सेन्टर फर साइंस एन्ड इन्डस्ट्रीजेन्ट (सीएसई) को अनुमतिले उक्त संस्थाद्वारा अंगेजीमा प्रकाशित "बातावरणीय सम्बन्ध" को भावानुवाद हो।

◎ नामा नक्काजुने उद्देश्यका लागि यो पुस्तकमा एकाशित सामग्रीहरू प्रकाशन / प्रसारण गर्न सकिन्दै, तर त्यसो गर्व 'सामार: नेपाल बातावरण पत्रकार समूह' लेखियुपर्यार्थ र प्रकाशित / प्रसारित सामग्रीको एक प्रति नेपाल बातावरण पत्रकार सम्बन्धमा पठाउनुपर्यार्थ।

पश्चिमाहरूको दूत विकासले यो पृष्ठीलाई संकटमा पाई लाग्नेको तथ्य सापेद हामीले नेपालका नीति-नियमाहरूलाई नुभाउन सकेका हैनौ। त्यसैले त हामा नीति-नियमाहरू देखाको विकास पृष्ठीमी मुख्यहरूले भई गर्न चाहन्नन्। राजनेताहरू त्यसैले त सम्पन्ना बनाउँदैन, जनताहरू त्यसै सप्तना देख्दून्दै। बानउन्ने र देखाउने तप्तना त्यसैले त ठूलूठूला सडक अयोजना, बाँध, ठूला जलविद्युत परियोजना, अंगेजी पढाउने विद्यालयमा टाई लगाएका छोराखोटी यस्तैमान हुँच्छ।

तर पश्चिमी शैलीको विकासले हामीलाई विकासभन्दा विनाशको बाटोमा लाञ्छ भएने थोरैले मात्र चुभेको छून। एकातिर यो पृष्ठीले पश्चिमी शैलीको विकासको बाटो येन सबैदेन भने अकोतिर नेपालजस्तो जटिल भौगोलिक स्थिति भएको मुलुकमा त्यसै विकासले जटिलतामार्थी जटिलता घट्दै।

पश्चिमाहरूको विकासको भोडेलमान होइन, पश्चिमाहरूको जीवनशैलीले पनि पृष्ठीलाई सकटमा पाईदै। उगीहरूको जीवनशैली 'चार आनाको कुम्हु गरनाई बाह आनाको मसला जातो छू, जाति उपभोग गर्ने हो त्योभन्दा बढी साजसजामा छू च गीरहेका छून।' यो उपभोग शैलीले पृष्ठीको बहुमूल्य सम्पदा दूत गतिमा सकिन्दै। तर हामी हामो पूर्वीया र दिग्गो जीवनशैलीलाई परित्याग गरेत त्यही पश्चिमा उपभोग शैलीतिर अगाडि बढिलेका छौ।

तर पश्चिमको औद्योगिक क्रान्ति र त्यसपछिका विनामा शैलिएको प्रदूषण र पूर्वीको संकटपूर्ण पश्चिमात रुले पनि दिगो विकासको अवधारणालाई अगाडि ल्याए। र, अहिले पश्चिमाहरू पूर्वलाई पुनः दिगो विकास सिकाउने क्रममा छौ। चरण, तहायता, अनुदानजस्ता पश्चिमाहरूको दानदातव्यबाट अनुग्रहित हामा नेता जीहरू उगीहरूले जस्तो भोडलको विकास प्रस्ताव गर्दैन्। त्यसै स्वीकार गर्न चाहय छून। तर आवश्यकता हाम्रो परिस्थिति सुहाउदेहो दिगो विकासको हो र हामीले हाम्रो भवित्य त्यसै दिगो विकासबाट मात्र गर्न सक्छौ।

पत्राचार ठेगाना: नेपाल बातावरण पत्रकार समूह

पोस्ट बक्स: ५१४३, यपाथली, काठमाडौं
फोन: २८११११, २८०२४८
पत्राचार समूह
E-mail: ncfcj@mos.gov.np
www.ncfcj.org

मूल्य: रु १००/-

विगत सत्र नदीरिक्षा बातावरण र दिगो विकासका क्षेत्रमा चेतना अधिकृदि गर्ने पुस्तिका आवश्यक छ भन्ने ठान्यो र आज तपाईंहरूको हातमा छू, दिगो विकास जस्तो क्षेत्रले विपर्यास दिए सानो पुस्तिकामा समेत निकै गाडो कुरा हो। यसमा पनकै दिनमा सुधार गर्न महत गोन्दै।

तिष्ठ्य सूची

दिगो विकासको यज्ञा	७
दिगो विकास अवधारणा	१७
स्टकलोम घोषणापत्र	२३
सामो सामा भविष्य	२७
पृथ्वी सम्मेलनका उपलब्धिय	३१
नेपालको अन्तर्राष्ट्रीय दर्शितव	४१
विरह आपार संगठन र खाद्य सुरक्षा	४२
 अन्तर्राष्ट्रीय बातावरणीय सौदाचाजी	
दिगो विकास आयोग	५०
भागानीसम्बन्धी बहुराष्ट्रीय समझौता	५३
विष्वव्यापी बातावरण सुविधा	५६
ओजोन विनाश	५८
बातारपूर्ण फोहोर	६०
जलवायु परिवर्तन	६२
रोटरद्युम महसूसिय	६४
प्रिप्लाको हक्क	६६
आपार र बातावरण	६७
पाको विवाद	६८
भीषक निविद्यता	८०
मण्डसीकरण	८२
वीर्धकलीन प्रदूषक	८४

दिनो चिकाराको याजा

५० लालो अवधिया धर्मका वासनारप्त र लिंग विकाससम्बन्धी जिवित
प्राणी वासीका गरिमाकालीं खेल विकल्प र वासनारप्त सरल्याहीर भजनकालीन
उच्च | बन्दै थार दिनसम्मुखतेन ती झटनाकामलार्थ कही दृष्टस्थ धर्मदर्श प्रगत
प्रगत | यो त्यक्ति सामग्रीकार प्रसुत परिषको छ | भास्को निर्देश जागकारी
प्राणीकालीन विकाससम्बन्धी लालो थार थार लालो

१८६०

१९६२ सार्वत्रिक जीवशास्त्री राजेन कार्सन्टे 'साइलेन्ट बिंड' नामक एक पुस्तक प्रकाशित गर्दै लिपान् रासायनिक भासिस र वातावरणलाई खतरा भएको कुरो औल्याएँ।

१९६५

'टोरी क्यान्योन' नामक समुद्री जहाज संयुक्त अधिराज्यको कर्नेबिलमा ठोकिकाँदा लाख १७ हजार टन मेट्रोलियम पदार्थ गोषियो । त्यसपछि स्थानीय जनताको व्यापक दबावपछि कानुनी अवस्थालाई परिवर्तन गरी यस्ता भातिहरूमा जहाज मालिकहरूलाई कारबाही गर्न सकिने अवस्था सिर्जना गरियो ।

१९६८

पाउल इलिलिचले द पुल्लेसन बमा नामक पुस्तक प्रकाशित गरी बढ्दो जनसङ्ख्याले वातावरणप्रति को खतरालाई औल्याएका घिए ।

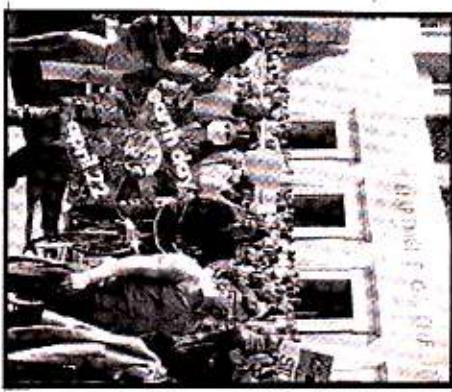
१९६८

संसारभिकै निरोपजहरू संयुक्त राष्ट्रसंघीय 'वायोस्मेपर' सम्मेलनमा भेला भए । प्रदूषण, प्राकृतिक स्रोतको खत्ती र सीमितार स्रोतको वितापशमता विश्वव्यापी जातावरणपरीक्षा सम्पादका चारोमा छलफल गरे ।

१८७०

१९७०: संयुक्त राज्य अमेरिकामा पहिलो पृथ्वी दिवस मनाइयो ।

लालौ अमेरिकीहरू भेला भएर चातावरण विनाशका विरुद्ध आचान उठाए, जसले गर्दा लो पोन्मुख चनस्पति एवं जीवजल्तु संख्या ऐन र सच्छ खाने पानी रेनजस्ता उल्लेखनीय कानुन बनाए वातावरणको सिर्जना गर्यो ।

१९७१: फ्रान्सको मेन्टोनमा भेला भएका २ हजार

२ सय वैज्ञानिकहरूले संयुक्त राष्ट्र संघलाई वातावरणीय कामको आवश्यकतासम्बन्धी रुद्धता सहेश पठाए । त्यो सनेशमा भिन्नएको विद्यो-प्रदूषण घोष, जनसङ्गमा बृद्धि र पुद्धजस्ता समस्याको समाधानका लागि सम्भास्तरकै मनिसहरूले गर्नुपर्ने भनेर एउटा सूत्र निकाल्न गाहो छ, तर ती समस्याको समाधानका लागि उपाय खोज कामको सुरुचात भने हुनेपर्छ ।

१९७२

अर्थशास्त्री वारवरा चार्ड र माइको वायोलोजिस्ट रेने इबोजले स्टकहोलम सम्मेलनका लागि 'वन लि वन अर्थ' नामक पुस्तक प्रकाशित गरी मानवीय कियाकलापहरूले पृथ्वीलाई खतरामा पुचाएको उल्लेख गरे ।

१९७२

स्लीडिनको स्टकहोलममा १ सय १४ देशका प्रतिनिधित्वे मानवीय वातावरणसम्बन्धी संयुक्त राष्ट्रसंघीय सम्मेलनमा भाग लिए ।

किनारक त्यतिबेलासम्म धैर्यजसो मुतुकमा वातावरणमा काम गर्ने खुई निर्माण । त्यो सम्मेलनका सहभागीले सरकारहरूले लागू गर्नुपर्ने १ सय १ सुरक्षाव त्यार गरेर राष्ट्रसंघीय वातावरण कार्यक्रमको विर्लालाका लागि दबाव दिए ।

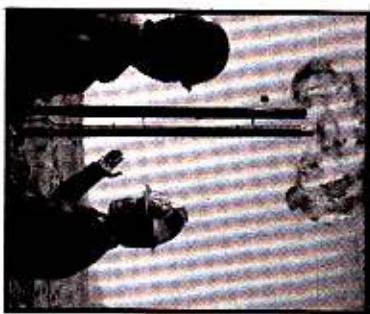
१९७२

जलब अफ रोम नामक २५ देशका अर्थशास्त्री, वैज्ञानिक र व्यापारिहरूको सम्मुहले 'द लिमिट अफ ग्रोथ' प्रतिवेदन प्रकाशित गरी तत्कालीन जनसङ्ख्या बढ्दिदर, स्रोतहरूले दुरुपयोग र प्रदूषणका कारण पृथ्वीको क्षमता १०० वर्षमात्र हुने उल्लेख गरे ।

१९७३: स्वीडेनमा त्यतिबेला भ्रष्टको अस्तित्वाबाट वर्षांको ४५ प्रतिशतका कारण अच्युतेशमा भएका कियाकलाप भएको अनुसन्धानबाट पता लायो ।

१०

नेपाल वातावरण प्रकार समूह

१९७३: कान्देनन अन इटरनेशन ट्रेड इन इनडेन्जर सेसीस अफ बाइल्ड फाउन्डे

एन्ड फ्लोरा (साइटस) (लोपेन्हुव वन्यजनको अन्तरिक्षिय व्यापारसम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रीय महासभी) ले ५ हजार वन्यजनक र २५ हजार वन्यसामिको व्यापारलाई प्रीतिबन्ध लगायो।

१९७४: कान्देनन अन इटरनेशन ट्रेड इन इनडेन्जर सेसीस अफ बाइल्ड फाउन्डे

एन्ड फ्लोरा (साइटस) (लोपेन्हुव वन्यजनको अन्तरिक्षिय व्यापारसम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रीय महासभी) ले ५ हजार वन्यजनक र २५ हजार वन्यसामिको व्यापारलाई प्रीतिबन्ध लगायो।

१९७५: फिलिपिन्सको चिको नदीमा विश्व वैकले वनाजन लागेको चारवटा बांधको ओमेका सदस्य अब राष्ट्रहरूले इजिन्टर सिरियाविल्ड इजरायलाई सहयोग गरेको विल्ड युरोपमा नियंत्रण कम गर्ने र सा. रा. अमेरिकामा तेल नपठाउने नियंत्रण गरे। व्यापारियाएँ आएको इन्धन संकटसे तेलप्रति निर्भरता कम गर्ने अपरिपक्व नीति न्याइयो र त्यसले १९७९ को दुरानी नालिन सुख भयो र तेल उत्पादन निकै खालकेर गयो त्यसबाट इन्धन संकट भयो।

१९७६: कान्देनन अन लड रेज्ञ ट्रान्सवार्जी एपर पोलुसले अम्लीय वर्षा र धैरे देशमा फौलिने बायु प्रदूषणविल्ड लइन महत गच्छो। यो महासान्धिघातनागत नाइट्रोजन अस्साइड, सर्कर, परासिस्टेन अग्निक पलुटेन्ट (पोस्सा) जस्ता प्रदूषक तत्त्वहरूलाई नियन्त्रण गर्ने विभिन्न अमीसनिधिहरू पनि भएका थिए।

१८८०

१९८१: वैज्ञानिकहरूले एडम भाइरस पता लागाए र त्यसपछिका तुँड दशकमा उत्तमाइरस सासारभारि लैलियो। यसबाट लाखौ मानिसको ज्यान गयो र कीतिपय देशहरूको विकास कार्यालाई ने असर गच्छो।

१९८२: म्याक्सिकोजस्ता पूर्वी अमेरिका राष्ट्रहरूको अन्तर्राष्ट्रीय व्यापार २ सय ५० अर्बन्ड बढी नाल्यो र यसले भृत्या संकट नियन्त्रण गर्ने। स्पृणदाताहरूले भविष्यमा यत्ता चृण संकट नियन्त्रण अझै चृण थाए।

१९८३: ल अफ द सी (समुद्रीसम्बन्धी कानुन) को नियन्त्रणबाट महातागर र सागरहरूको सरक्षण, प्रदूषण नियन्त्रण र जलजन्तु तथा वन्यसामिको संरक्षण कार्य केही सहज भयो।

१९८५: क्यानाडाको बिटिस कोलीन्या भ्यानक्युभरमा भएको मानवीय वासस्थानसम्बन्धी संयुक्त राष्ट्रसंघीय सम्मेलनले आफ्ना नागरिकहरूलाई वासस्थान दिनका लागि ६५ वटा सुझावहरू दिए। सम्मेलनले रामो वासस्थान आधारभूत मानव अधिकारका रूपमा मान्यता दियो।

१९८५: राष्ट्रसंघीय चातवरण कार्यक्रम (यूनेस्को) ले नैरोबीमा स्टकोम+१० को आयोजना गच्छो। सहभागीहरूले एउटा घोषणापत्र जारी गर्दै चातवरणको तत्कालीन स्थिति गम्भीर रहेको चाताए र परिवर्तनका लागि विश्वव्यापी एन्डा को तिर्जना गर्ने अनुमति दिए। यसले सन् १९८७ 'आवर कम्पन फ्लूचर' रामो साफा भविष्य निकलन महत गच्छो।

१९८३: अमेरिकी वातावरण संरक्षण संस्था र राष्ट्रीय विज्ञान प्रतिष्ठानले एउटा प्रतिवेदन प्रकाशित गर्दै कार्बन डाइऑक्साइड र अन्य गिनहाउस ग्यासहरू पृथ्वीको वायुमण्डल पुर्व त्यसले विवरणमा उष्णीकरण निम्नान्तरमा भन्ने तथा सार्वजनिक गच्छो।

१९८४

१९८४: भारतको भोपलमा रहेको पुनियन कारबाइड विपरीती ऊयोगवाट मिथेन आइसोबोर्नोट ग्यास चुहिएपछि भोपलका कारिच १० हजार मानिसको ज्यान गयो भने त्यो विषाल ग्यास १० लाख मानिस बसोबास गर्ने भोपल सहरभारी फैलियो।

१९८५: वैलायतको अन्टार्टिक सम्झेको आधारमा बैजानिकहरूले पृथ्वीको ओजोन तहमा प्लान परेको पता लगाए।

१९८६: सोभियत संघको चैर्नीबिलको अपांचिक भट्टीमा दुर्घटना। यसको विकारण परिचम पुरोगस्म मैलिएर लाखी मानिसलाई असर गच्छो।

१९८७: वातावरण र विकासका लागि विश्व आयोगले हाँगो साभा भीविष्य ऐटल्यान्ड रिपोर्ट) प्रकाशित गच्छो। यो प्रतिवेदनले दिगो विकासका लागि गरिबी निवारण आवश्यक भएको र विश्वव्यापी असमानतालाई हटाएमा मानव वातावरण संरक्षण हुनसक्ने उल्लेख गच्छो।

१९८८: मोनाट्रियल अधिसमितिले औद्योगिक मुनुकहरूले ओजोन तहलाई विकास गर्ने रसायनहरू १९९६ सम्म हटाउनुपर्ने निर्णय गच्छो भने विकासोन्मुख मुनुकका लागि त्यो म्याद २०१० तोक्यो।

१९८९: वासेल महसनिय अति खतराक फोलोरोले दुई

देशादीच आवागमन नियन्त्रण गर्नुका साथे विकासोन्मुख मुनुकका तह लगाउनका लागि विकसित देशबाट त्यस्ता फोलोरोका आधारलाई प्रतिवर्द्ध लगायो।

१९८९.३: निलसनले 'जैविक विविधता' नामक पुस्तक प्रकाशन गरेर मानवीय क्रियाकलापले अपना जीवजनु र बनस्तलाई सहबोग गर्ने पृथ्वीको लाभता नै जास आइरहेको तथ्य सार्वजनिक गरे।

१९९१: कुबेत कब्जा गर्ने कम्पमा इराकी सेनाले तेल ट्याइर, तेल खानी आदिमा आगो लगाएर १२ लाख ५० हजार टन तेल नष्ट गर्दै विषवकै सबैभन्दा खतराक पेटोलियन पदार्थको दुर्घटना निम्नामा पुगेको बताए।

१९९२: ६९ देशका १ हजार ५ सय ७५ जना बैजानिकहरू भेला भएर मानवतालाई बैजानिकहरूको चुनौती घोषणा गर्दै मानव र पृथ्वीको प्रकृति विनाशको विज्ञुमा पुगेको बताए।

१९९३: जैविक विविधता महासनियले विकासोन्मुख मुनुकहरूले जैविक विविधता संरक्षणका लागि रणनीति त्यार गर्न र ती रणनीतिमा औद्योगिक मुनुकले लगानी गर्ने बाटो खोल्यो।

१९९४: सबैजसो देशका प्रतिनिधि र १ सय १७ देशका राष्ट्र प्रमुखहरूले वातावरण र विकाससञ्चारी विश्व सम्मेलन (एक्सी सम्मेलन) मा भाग लिए। बाहिजिलको रिपोर्ट द्वारा भएको उत्त सम्मेलनले ऐन्डा-२१ पारित गच्छो। ऐन्डा-२१ ले एकाइसो शताब्दीमा पृथ्वीको दिगो विकासका लागि प्राकृतिक सम्पदाको प्रयोगवाट मानव जीवनको सुधार पृथ्वीका साभा सम्पत्तिको संरक्षणजस्ता विषयहरू जठर्यो।

१९९५: जलवायु परिवर्तनसम्बन्धी महसनियले कार्बन डाइऑक्साइडको मात्रा औद्योगिक राष्ट्रहरूले सन् २००० मा १९१० को लारमा जुङ्याउने निर्णय गच्छो, तर अमेरिकी असहयोगका कारण असफल भयो।

१९९६: विश्व सांस्थान संघ (आईपीसीएन) ले लोपोन्मुख प्रजातिको रातो सूनी प्रकाशित गरेर जैविक विविधतामध्यको खतरा सार्वजनिक गच्छो। रेकर्ड गारिएका १७ लाख ५० हजार प्रजातिमध्ये ११ हजार लोपोन्मुख अवस्थामा रहेको उत्त सूचीमा उल्लेख छ।

१९९५: इंजिनियरको कार्योरोमा आयोजित

'जनसंख्या र विकास' विषयक

सम्मेलनमा भाग लिएका १ सय दशे

देशका प्रतिनिधित्वे जनसंख्या बढिलाई

कम गर्ने योजना र महिलाहरूका

लागि शिक्षामा जोड दियो ।

१९९५: जनावरणवादी तथा लेखक केन सारो

विचालाई अन्तर्राष्ट्रिय तेल

कम्पनीहरूले गरेको वातावरण

विचालाई अवाज उठाउदै

स्थानीय जनतालाई विदोहोमा

उक्साएकोमा नाइजेरियामा

मुख्यरूप दियो ।

१९९५: संयुक्त राष्ट्रसंघद्वारा १९८८ मा गठित स्थाई जनवायु वैज्ञानिक 'एप्को

'इन्टरनेशनल यानल अन क्लाइमेट चेन्ज' ले मानवीय क्रियाकलापका कारण

जलवायुमा गम्भीर असर परेको प्रतिवेदन दियो ।

१९९५: चीनको बेडजिङमा आयोजित महिला सम्मेलनमा १ सय ८० राष्ट्रका प्रतिनिधित्वे

महिला तथा बालिकाको जीवनस्तर उकास्त एजटा मस्त्रो रणनीति तथा

गच्छो । यो रणनीतिमा वातावरणीय विनाया र भू-क्षयवाट महिला र उनीहरूको

परिवारलाई गम्भीर असर गर्ने जल्लैख गरियो ।

१९९६: खियो कालबोर्न, जोन मेइर्स र डाइ ने डुमोनोस्कीद्वारा 'आवार स्टोलन प्युचर' ।

हामो लुटिएको भविष्या नामक प्रतिवेदन प्रकाशित गरी पृथ्वीको वातावरणमा

फौलीएको मानव नीर्भत रासायनिक कारण जीवजन्तु र मानवको प्रजनन

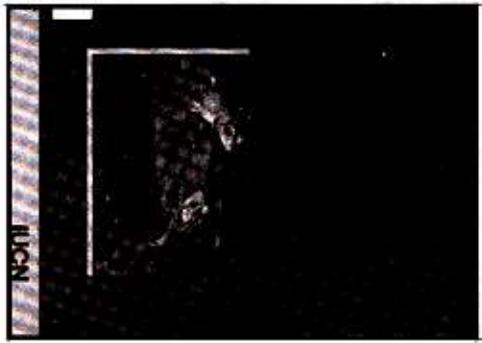
धमतामा नै असर गरेको तथ्य सार्वजनिक ।

१९९७: स्पोटो अभियानिधि जलवायु परिवर्तनसम्बन्धी महासीधार्लाई टेवा पुऱ्याउदै

औद्योगिक राष्ट्रहरूलाई सन् १९९० को बायु प्रदूषणको स्तरलाई ६ देखि ८

प्रतिशतसम्म २००० देखि २०१२ सम्म पटाउने आदेश दियो । तर विकासोन्मुख

मुलकको भूमिका र बायु प्रदूषक तरत्तुहरूको आपारसम्बन्धी निर्णयहरूले यो अभियानिधार्लाई विचालास्द बनायो ।

१९९७: अभिलेख राष्ट्रियको सम्मानको इतिहासमा सबैभन्दा बढी ५ लाख हेक्टर जंगल

एकैपटक ढड्डोले साखाप भयो ।

१९९८: अन्टर्राष्ट्रिय माध्यिको ओजोन तहमा परेको ज्याल २ करोड ५० लाख वर्ग किलोमिटर पुऱ्यो । यो भन्ना आढाहिको १९९३ को तथ्याङ्कले यो ज्याल ३० लाख वर्ग किलोमिटरको मात्र भएको बेखालप्को भियो ।

२०००

१९९९: सियाटलमा भएको वृहद विरोध प्रदर्शनले विश्व व्यापार संगठनका कारण

वातावरण विनाश र सामाजिक विभेद बढाउने साट पाच्यो ।

२०००: 'जैविक सुरक्षा अभियानिधि त्रिश चा नस्तु सुधार गरिएका जन्न र पश्चिमलाई

व्यापारमा सावधानी अपनाउनुपर्ने र निर्यात गर्दा आयातकर्ता राष्ट्रले ती

अन वा पश्चुको नस्तु वा बेश सुधार गरिएको जानकारी पाएको हुनुपर्ने

व्यवस्था गच्छो ।

२०००: 'परिस्तेन्ट अगानिक पल्न-यान्टन्स' सिन्हले ९ बटाटा अति खतराक विपादीमाथि

प्रतिवन्ध लगाउँ डाइक्सीन, फुरान्स र पीसीनीजस्ता धेरै विपादीहरूको

प्रयोगलाई नियन्त्रित गच्छो ।

२००१: अमेरिकी राष्ट्रपति जर्ज डब्ल्यु बुशले आपानो देशसे कर्वन डाइबसाइडको

मात्र घटाउन नस्तकमै भन्दै क्योटोकललाई अनुमोदन नगाउने बताउनुभयो ।

२००१: ३ अर्ब डलरको मानव जिन आयोजनाले मानव शरीरमा १ लाख जिन हुन्धेन भन्ने

कुराको खण्डन गर्न केवल ३० हजाररामात हुने बतायो । एजटा मुसामा पनि ३०

हजार नै जिन हुने उक्त आयोजनाले प्रतिवेदन दियो । यो अनुसन्धानले पुरानो

अद्याराणका आधारमा जनावरको क्लोनिङ, नस्तु सुधार, वनस्पतिको बेश सुधारको

सम्झौते प्रक्रियामा नै प्रसन उठायो ।

२००१: 'इन्टरनेशनल यानल अन क्लाइमेट चेन्ज' ले एउटा प्रतिवेदन प्रकाशित गर्दे

५० वर्षमा बढ्दो पृथ्वीको तापकम्ता को मुख्य कारण मानवीय गतिविधि भएको

बतायो र सन् २००० मा पृथ्वीको तापकम्ता १.५ देखि ५.८ डिग्री सेन्टिग्रेडसम्म

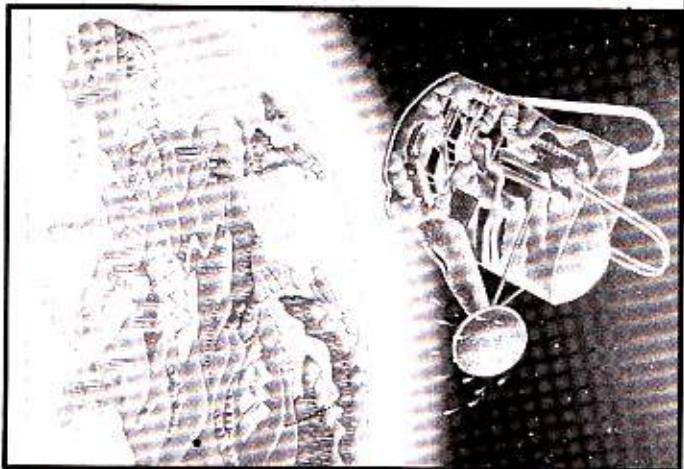
बढ्दने बतायो ।

२००२: दिगो विकासका लागि विश्व सम्मेलन जोहानेसबर्ग, दक्षिण अफ्रिका ।

लियो विकास

आदारा

मानिसले विकास गेंद जैंदा पूँछीका सोतहरू सिकै गएका छैन। यो मूलतः परिचमा शैलीको विकासको परिणाम हो। हात्तो पूँछीया दर्शनले पूँछीमा उपलब्ध होके प्राकृतिक स्रोतलाई भगवान्तको रूप मान्छ र तिनको सम्मानजनक प्रयोगमा विवास गर्दै। पूँछी या दर्शनमा प्रकृतिका होरेक सदस्यलाई यो संसारमा बाँच्ने बरावर अधिकार छ, तर परिचमहरू क्राकृतिक स्रोतलाई उपभोग वस्तु मान्यन् र ती उपभोग वस्तुको जति बढी शोषण गञ्चो रघुनित नै विकसित भएको मानिन्छ। औद्योगिक कानिन्परिव्ह क्रियासको शैली सारां संसारभारि फैलियो र परिचमा प्रतिशत जनसङ्ख्या भएको पूँछप्रयोगको फैलावले तीव्र गति अहिले संसारको ६ अमेरिका एकले पूँछीको रेष प्रतिशत जनसङ्ख्या भएको अमेरिका एकले पूँछीको रेष अहिले सारां संसारभारि फैलियो र अहिले को दिनाश अनि पूँछप्रयोगको फैलावले तीव्र गति लियो।

गणितीय तरिकाको हिसाब गर्ने हो भने पनि अमेरिकी उपभोग शैली पूँछीका तर्वे जनताले मुख गरे भने हात्तीलाई ६ बटा पूँछी चाहिएछ। तर हात्तीसंग अको पूँछी हैन। अमेरिकीहरू होके परिवाले कम्तीमा आफ्नो त्योजनमा एउटा गाडी राख रुचाउँदैन। यो फेशनलाई चिनियाँहल्ले पनि अवहारमा जुनाहो भने प्रतिदिन ८ करोड व्यापाल (केव्र द सध द२ करोड लिटर) पेटोलियम पदार्थ आवश्यक पर्छ, जुन अहिले संसारमा उत्पादन भइरहेको तेलको बढीमात्रा हुन आउँदछ। र, यसले पूँछीको बायुप्रदललाई कल्पतो बनाउला जसले अनुमान गर्न शीक्षित्वा। यदि अमेरिकामा जति नै प्रतिव्यक्ति कागज उपभोगको तहमा चिनियाँहल्ल पुने भने चीजसे आज निश्चयै उत्पादन हुने कागजभन्ना बढी बहपत गर्न थाल्यू तब यो

प्राकृतिक स्रोतलाई भगवान्तको रूप मान्छ र तिनको सम्मानजनक प्रयोगमा विवास गर्दै। पूँछी या दर्शनमा प्रकृतिका होरेक सदस्यलाई यो संसारमा बाँच्ने बरावर अधिकार छ, तर परिचमहरू प्राकृतिक स्रोतलाई उपभोग वस्तु मान्यन् र ती उपभोग वस्तुको जति बढी शोषण गञ्चो रघुनित नै विकसित भएको मानिन्छ। औद्योगिक कानिन्परिव्ह क्रियासको शैली सारां संसारभारि फैलियो र परिचमा प्रतिशत जनसङ्ख्या अनि पूँछप्रयोगको फैलावले तीव्र गति लियो।

संसारको जंगलको हालत के लाग्ना ? यी अमेरिकी शैलीले पूँछलाई कति भार दिइरहेको छ भन्ने जदहरणमात्र हो।

परिचमको यो शैली गरिब मुलुकमा बस्ने हात्तीजस्ता १ अब यानिसलाई काम लाइदैन। हात्ता लागि त दिगो निकास आवश्यक छ र हामीले परिचमहरूलाई पनि त्यही घटोमा हिङ्गाउन सक्नुपर्द। संसारको भान्डै आधा जनसङ्ख्या ओटादो चीन र भारतको बढ्दो आधिक वृद्धिदर र उपभोग रीलीले सारा संसारलाई चुनौती दिएको छ। साथमा स्रोतमाधिको अधिकार र उपभोगको कारण संसारभारि नै सामाजिक असान्ति र युद्ध भइहेको छ। मिनै कुराहल्लाई ध्यानमा राखेर व्यवस्थित रूपले योतको उपभोग गर्ने अवधारणा नै दिगो विकास हो। सामाजिक, आर्थिक र पर्यावरणीय मनुव्वन कायम गर्ने प्रणाली नै दिगो विकास हो। चर्तमान पुस्ता आपसी सम्मानता र पुस्ताकायीचको समानता नै दिगो विकास हो। शाल्य जति सरल छ, यसको कार्यावधान भने स्थिति जटिल छ।

अहिले जस्तो सोंबानै सखाप गर्ने चाटोमा लात्तने होइन। पूँछीमा समय स्रोत साधन यही पुस्ताले सकिदियो भने थावी पुस्ता कस्ती बाँझे भन्ने प्रेषन गर्न थालिएपरिव्ह नै यो अवधारणा मुख भएको हो। त्यसीले भविष्यका पिंडीका आवश्यकताहरूसंग सम्झौता भगरीकैन चर्तमान पिंडीका आवश्यकता परिपूर्ति गर्नु नै दिगो विकास हो। सोभो अर्थमा दिगो विकास भनेको हालको चोतको प्रयोगले भविष्यको चाल्सिकै आस्तीमा हास नआजोस् भन्ने नै हो। त्यसामाधि मानिसले गर्ने विकास-निर्माणका कार्यहरू पूँछीमा भएका साधन र योतले धान्न सब्ने हुनुपर्द। मानिसलाई जे जति जाहियो त्याति नै बढ्दुहरू पूँछीबाट प्राप्त हुन्दैन। पूँछीको थान्न र धान्न सब्ने क्षमता नीमित हुच्छ। मानिसको असीमित आवश्यकतालाई पूँछीमा विचमान सीमित स्रोत र लाग्नले धान्न सदैन। यी स्रोतको अधिक उपयोगले वातावरणमा नकारात्मक अस

पूर्व । त्यसैले हामीले पूर्वीको बहन श्रमिकालाई भनन गरी विकास-निर्माणका गतिविधि सञ्चालन गर्नुपर्दछ । मूलतः दिगो विकासका तीनवटा आधार हुन्छन्: (१) सामाजिक विकास (२)आर्थिक विकास र (३) वातावरण संरक्षण । यी तीनवटा एकीकृत रूपले अगाडि बढाउन नसकेता समाजको दिगो विकास हुन सक्छैन । हामीले वातावरण संरक्षणको मान कुरा गरेर अगाडि बढ्दौ भने आर्थिक र सामाजिक विकासमा पछाडि परेर त्यो समाज संगल्हलयीय बन्दी समाजमात्र हुन सक्छ । र, आर्थिक विकास र वातावरण संरक्षणमात्र भएको समाजमा सामाजिक विभेद तिर्जना हुन्छ र आर्थिक विकासको अभावमा त त्यो समाज अगाडि बढ्दैन सक्छैन र परजीवी समाजका रूपमा मान अगाडि आउँदछ । अबैं अर्थमा दिगो विकासलाई टिकाउ वा धान नसकिने विकास पनि भन्न तीकिन्छ । दिगो विकासको प्रमुख ध्येय जनसंख्या, सोत, वातावरण र विकासबीच तालमेल खिलाउन हो । विकासको उद्देश्यलाई पालना गरेमा विकास गर्दा आउने समस्याहूँ पनि विकासका गतिविधि सञ्चालन गर्दा नै समाधान गर्न सकिन्छ । यसैगरी दिगो विकासबीच पूर्वी तथा मानव सम्झौताको संरक्षण र सम्बद्धन गर्न नसकिने कुरा स्पष्ट छ । मानिस विकास कार्यको केन्द्रित हो । त्यसैले मानिसले गर्ने कुनै पनि नियमकानापहल वातावरणअनुकूल हुन् आवश्यक छ । दिगो विकासको प्रमुख लक्ष्य पूर्वीलाई संरक्षण गर्नु हो, यसलाई टिकाइराख्नु हो । यसलाई टिकाउनका लागि यसअन्तर्गतका स्थलीय, जलीयजस्ता विभिन्न प्रारिद्धिक प्रणालीहरूको संरक्षण गर्नुपर्दछ ।

यसै दिगो विकासका लागि सामाजिक विकासका कार्यहरू सञ्चालन गर्नुपर्दछ । यस्ता विकास कार्यहरू दिगो हुनुपर्दछ । यसका लागि मानिसको जीवनसत्रालाई सुधार्नुपर्दछ । शिक्षा, स्वास्थ्य, रोजगारी, सुरक्षा आदिका सीधियाहरू प्रदान गरी समाजको दिगो विकास गर्न सकिन्दै ।

त्यसै समाजमा विवरण विभिन्न समुदायलाई वातावरण संरक्षण कार्यमा लगाउनुपर्दछ । पूर्वीमा भएका सबै जीवालाई आहर गर्ने बानी तथा भावनाको विकास मानिसमा गराउनुपर्दछ । जनसंख्या नियन्त्रण: मानिसले पूर्वीमा भएका सीमित साधन र ज्ञातहरू उपयोग गरी आफ्नो जीवन बढाउने गर्दा मानवीय अवध्यकता जस्तै: खाधान, बोनेवास सेवा, सुविधा आदिको मान बढाउ । यस धर्तीमा भएका गोत र साधनहरू भने मानिसको आवध्यकताभूत्तार बढाउन सकिन्दैन । त्यसैले दिगो विकासका लागि जनसंख्या नियन्त्रण तथा व्यवस्थापन अत्यावश्यक हुन्छ । जसले वातावरण सञ्चुलन राजन टेवा पुर्याउँदछ । मानवीय गोतको विकास: वातावरणलाई उपयोग गर्ने र संरक्षण गर्ने कार्यमा मानिसको गहन भूमिका हुन्छ । पूर्वीको संरक्षणसञ्चानी जान, सीप आदिको विकास मानिसमा गराउनुपर्दछ । शिक्षा, स्वास्थ्य आदिको सुविधा प्रदान गरी मानवीय चोतको विकास गर्नुपर्दछ । दिगो विकासमा

पार्व । त्यसैले हामीले पूर्वीको बहन श्रमिकालाई भनन गरी विकास-निर्माणका गतिविधि

सञ्चालन गर्नुपर्दछ । मूलतः दिगो विकासका तीनवटा आधार हुन्छन्: (१) सामाजिक विकास (२)आर्थिक विकास र (३) वातावरण संरक्षण । यी तीनवटा एकीकृत रूपले अगाडि बढाउन नसकेता समाजको दिगो विकास हुन सक्छैन । हामीले वातावरण संरक्षणमात्र भएको समाजमा सामाजिक विभेद तिर्जना हुन्छ र आर्थिक विकासको अभावमा त त्यो समाज अगाडि बढ्दैन सक्छैन र परजीवी समाजका रूपमा मान अगाडि आउँदछ ।

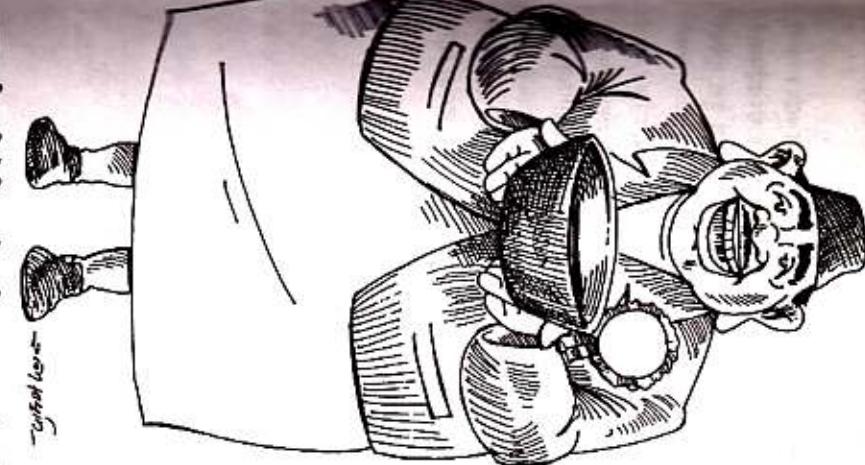
अबैं अर्थमा दिगो विकासलाई टिकाउ वा धान नसकिने विकास पनि भन्न तीकिन्छ । दिगो विकासको प्रमुख ध्येय जनसंख्या, सोत, वातावरण र विकासबीच तालमेल खिलाउन हो । विकासको उद्देश्यलाई पालना गरेमा विकास गर्दा आउने समस्याहूँ पनि विकासका गतिविधि सञ्चालन गर्दा नै समाधान गर्न सकिन्छ । यसैगरी दिगो विकासबीच पूर्वी तथा मानव सम्झौताको संरक्षण र सम्बद्धन गर्न नसकिने कुरा स्पष्ट छ । मानिस विकास कार्यको केन्द्रित हो । त्यसैले मानिसले गर्ने कुनै पनि नियमकानापहल वातावरणअनुकूल हुन् आवश्यक छ । दिगो विकासको प्रमुख लक्ष्य पूर्वीलाई संरक्षण गर्नु हो, यसलाई टिकाइराख्नु हो । यसलाई टिकाउनका लागि यसअन्तर्गतका स्थलीय, जलीयजस्ता विभिन्न प्रारिद्धिक प्रणालीहरूको संरक्षण गर्नुपर्दछ ।

यसै दिगो विकासका लागि सामाजिक विकासका कार्यहरू सञ्चालन गर्नुपर्दछ । यस्ता विकास कार्यहरू दिगो हुनुपर्दछ । यसका लागि मानिसको जीवनसत्रालाई सुधार्नुपर्दछ । शिक्षा, स्वास्थ्य, रोजगारी, सुरक्षा आदिका सीधियाहरू प्रदान गर्न गर्न सकिन्दै ।

यसै दिगो विकासका लागि सामाजिक विकासका कार्यहरू सञ्चालन गर्नुपर्दछ । यस्ता विकास कार्यहरू दिगो हुनुपर्दछ । यसका लागि मानिसको जीवनसत्रालाई सुधार्नुपर्दछ । शिक्षा, स्वास्थ्य, रोजगारी, सुरक्षा आदिका सीधियाहरू प्रदान गर्न गर्न सकिन्दै ।

त्यसै

समाजमा विवरण समुदायलाई वातावरण संरक्षण कार्यमा लगाउनुपर्दछ । पूर्वीमा भएका सबै जीवालाई आहर गर्ने बानी तथा भावनाको विकास

सिद्धान्तहरूलाई कार्यान्वयन गर्ने मानवीय सोतको विकासले सहयोग पुर्याउँदछ । सांस्कृतिक सम्बद्धाको संरक्षण: दिगो विकासले मानव निर्मित संस्कृति आदि पक्षहरूलाई संरक्षण गर्नुपर्ने कुरामा जोड दिएको छ । सांस्कृतिक सम्बद्धामा विविधता छ, जुन समाजको महत्त्वपूर्ण देव हो । दिएको छ विविधता छ, जुन समाजको महत्त्वपूर्ण देव हो । तर अन्धाचिर्यवासलाई सम्बद्धामा विविधता छ । सांस्कृतिक सम्बद्धामा विविधता छ, जुन सम्बद्धामा विविधता छ । यसका संरक्षणले कर्तव्य हो । यसका संरक्षणले दिगो विकासका लागि टेवा त्यार्याउँदछ ।

दिगो विकासको महत्त्व

मूलतः सोतको उचित

प्रयोगसंग संरक्षित हो । कुनै

सकेसम्म कम प्रयोग गर्नुपर्ने

प्राणा दिन्द्य दिगो विकासले

यसैगरी इन्यन्त, ज्ञानेपारी, कीटनाशक विषादी, रासायनिक

पाण, बन पैदाचार आदिको थोरे प्रयोग गरी बढी फाइदा लिने ग्रन्थालैन अनुकूल हुन्छ ।

यसैगरी दिगो विकासले प्रकृतिका कुनै पनि दोत निःपूलक प्राप्त हुन्छ ।

यसैगरी दिगो विकासले मानिसको जान, सीप र दृष्टिकोणमा

परिवर्तन ल्याउँदछ । प्राकृतिक लृपमा रहेका दोतहरू जस्तै: बानी, बनजगल, जीमन,

लम्बुका, लाङ्गो, जोड्वुटी आदिको उपयोग र तिनीहरूको संरक्षणको दोषितहरूको बोध

पनि जानीमा गराउँदछ । यसले ती सम्पत्तिहरू साजा हुन् र कुनै एक व्यक्तिले आफ्नो

प्राप्तभूत्तार प्रयोग गर्न नपाइने भावना जागाउँदछ । हामी सबै मिली प्राकृतिक साजा

समाजिक संरक्षण र सुधृत्योग गर्नुपर्ने विकासको बोल्पाउँदछ । यसबाट प्राकृतिक पञ्च समाजिक बातावरणको संख्यामा ठेबा पूछ ।

दिगो विकासका लाभी त्वास्य, शिक्षा, छानेपानीजहाँ आधारभूत आवश्यकता सूर्तिमा जोड दिन्छ । यी पझहरूको विकास गर्दा बातावरण संरक्षण र सम्बद्धनाई एकीकृत रूपमा आगाहि बढाउनुपर्छ । यसका साथै दिगो विकासको स्वयं पूरा कर्मान्वयमा जोड दिन्छ । यी पझहरूको विकास गर्दा बातावरण संरक्षण र सम्बद्धनाई एकीकृत रूपमा आगाहि बढाउनुपर्छ । यसका साथै दिगो विकासको स्वयं पूरा कर्मान्वयमा जोड दिन्छ । यी पझहरूको विकास कार्यमा जनसहभागीतालाई प्राथमिकता दिनुपर्ने हुन्छ । यसले ताणी पनि विकासका कार्यमा जनसहभागीतालाई प्राथमिकता दिनुपर्ने हुन्छ । तसर्थ दिगो विकासले बाटावरण संरक्षण र सम्बद्धनमा सबै लहका व्यापारिकलाई प्रभावित तरिकाले अधिकृदि गराउँदछ । अपनो आधारभूत आवश्यकता पूरा गर्ने मानिसलाई सीमित तरिका प्रभावकारी साधन र योत भए पुरुष । तर सभावतै लोभी मानिस आएन्ना आवश्यकतापूर्वक तरी उपयोग र विकास गरेर प्रकृतीका साधन र चोत सबनेतिर लाग्छ । दिगो विकासले ताणी विकासको सीमा निर्धारण आवश्यक छ । तरसँगै परिस्थितिअनुसार यसका लाभी विधानीकालीन सोच आवश्यक छ ।

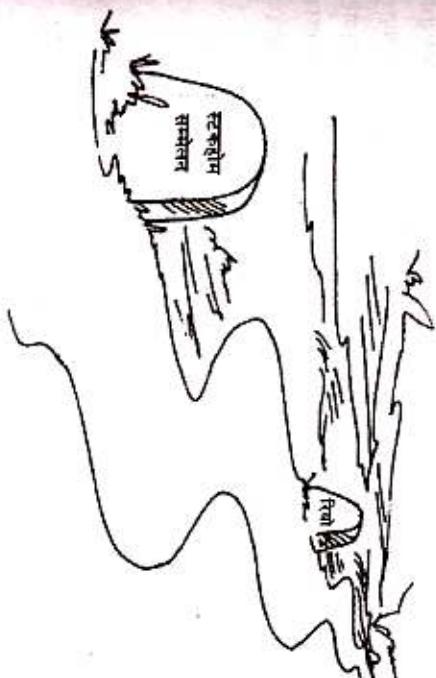
सरकोषीम गोषामात्रा

विश्वभारि ने चातावरणसम्बन्धी समस्याका सम्बन्ध्या विस्तृत जनमत तयार किए थे। इनमें सुधार सम्भवत लाइन द्वारा उल्लेख है। चातावरणको मानवीय चातावरणसम्बन्धी सम्मेलन गयो। यो सम्मेलनको मुख्य उद्देश्य चातावरणीय समस्याहरुका वारोमा विश्वव्यापी चासों विस्तृत गर्ने र धनी-गरिव सबलाई चातावरण संरक्षणमा क्रियाशील रहन ध्यानाकर्षण गर्ने थिए।

यो सम्मेलनले रेसिडेन्ट भएको एजटा घोषणापत्र जारी गर्ने मानिसलाई स्वच्छ चातावरणमा बोँचन पाउने आधिकारको सिर्जना गयो। यसेगरी यो सम्मेलनले पृथ्वी र चातावरणको संरक्षणको मुख्य दायित्व मानिसलाई ने दियो। यसको पहिलो सिद्धान्तमा चातावरणमा बोँचन पाउने आधिकारका साथे दृज्जतसाथ रासों चातावरणमा बोँचन पाउने आधिकार छ। चर्तमान र भावी पुस्ताका लागि मानिसको चातावरण संरक्षण र सम्बद्धन गर्ने कोर्ण्य हो। यसेती स्टकहोम घोषणापत्रको सिद्धान्त ऐ मा विभिन्न कारणले विनाश हुई गढ़होको वन्यजन्मको चातावरण र वन्यजन्मको सुरक्षा एवं सम्बद्धन गर्ने मानिसको दायित्व हो भारीएको छ। यसेगरी आधिक विकासको योजना चानउद्दो प्रकृति र चन्द्रजन्मको संरक्षणलाई पनि समायोजन गरिनुपर्छ भन्ने उक्त सिद्धान्तमा उल्लेख गरिएको छ।

स्टकहोम घोषणापत्रमा मूलतः सम्पूर्ण विस्तृत लिई मानिसले चातावरणको संरक्षण र सुधार गर्ने कुरालाई निकै ने प्राथमिकता दिइएको छ भन्ने चर्तमान र भावी पुस्ताको लाभका लागि चापु पारी, भूमि, प्राणी तथा चन्द्रजन्मका प्राकृतिक स्रोतलगायत्र प्रतिनिधिमूलक प्रकृतिक प्रणालीको सुरक्षा गर्ने पौने आवश्यकता औल्याइएको छ। यसेगरी मुनिवीकरणीय स्रोतलाई कायम राख्ने तथा सुधारने अनि चन्द्रजन्म तथा यसको चातावरणको सुरक्षा तथा चुदिमत्तापूर्ण व्यवस्थापन मानवीय जिम्मेवारी भएकाले प्रकृति संरक्षणलाई आधिक विकासको योजनामा एकीकृत गर्नुपर्ने कुरा पनि उल्लेख छ। यसका अतिरिक्त भावी सन्तानीका लागि समेत रहने गरी नतीकरण नहुने स्रोतको प्रयोग गर्ने र चातक पदार्थको निष्कासन गरी चातावरणमा हानिकारक प्रभाव नहाने तथा प्रदूषण नियन्त्रणका प्रयासलाई सहयोग गर्ने जस्ता कुरा पनि घोषणापत्रमा उल्लेख छ। उक्त स्टकहोम घोषणापत्रमा सामुद्रिक प्रदूषणलाई हटाउन संभाव्य सबै उपायहरुको कार्यान्वयन गर्ने घोषणा गरिएको छ। चातावरणमा हास नह्याई आधिक तथा सामाजिक विकासमार्फत जीवनको गुणस्तर उकास्ने र अविकसित तथा प्रकृतिक उर्ध्वरानावाट विस्तृत अवस्थामा कमी ल्याउन आधिक तथा प्राचीनिक विकासमार्फत गुणस्तर उकास्ने उक्त घोषणापत्रमा उल्लेख गरिएको छ। यसका अतिरिक्त उक्त घोषणापत्रमा आधिक तथा पर्यावरणीय प्रक्रियालाई विचार गरी चातावरण व्यवस्थापनका लागि विकासशील राष्ट्रको देशहरूमा सामग्रीको मूल्यमा स्थायीत्व ल्याउने, चातावरणीय नीतिले विकासशील राष्ट्रको

पर्यावरण र भावी विकासका संभावनालाई असर पार्न नहुने कुरा उल्लेख है। चातावरणको पर्यावरण र सुधार गर्नका लागि विशेषतः विकासशील राष्ट्रहरूलाई औद्योगिक राष्ट्रजै पीड़ा उपलब्ध गराउनुपर्ने कुरा पनि यही घोषणापत्रमाफत सुनिश्चित भएको थिए। यसेगरी जीवाले बुद्धिमत्तापूर्ण व्यवस्थापन तथा चातावरण सुधारका लागि राष्ट्रहरूले विकास पीड़गमा चातावरण संरक्षणका पक्षहरूलाई एकीकृत गर्नुपर्ने कुरालाई घोषणापत्रमा

पहिचान तथा समाधानका उपायहरू पता लगाउन वैज्ञानिक अनुसन्धानलाई प्रबढ़न
गर्ने तथा सूचना प्रवाह मुद्रितिचत गर्ने कुरालाई पानि घोषणापत्रमा साट पारिएको छ ।
अन्य राष्ट्रको बातावरणलाई असर नपार्ने यसी राष्ट्रिय बातावरणीय नीतिबन्दुनार आफ्नो
सोतको उपयोग गर्ने र प्रत्येक तथा अन्य बातावरणीय असरबाट प्रभावित भएकलाई
क्षमितासमेत प्रदान गर्ने राष्ट्रहरूबीच तहयोग र समन्वय हुनुपर्ने जस्ता कुराहरू उक्त
घोषणापत्रमा जल्लेख छ ।

यसमा बातावरणीय भाषणहरूका कार्यान्वयन गर्ने, बातावरणीय असरलाई हटाउन
वा न्यून गर्ने तथा बातावरणीय सुधारका लागि अन्तर्राष्ट्रिय सहयोग तथा समन्वय
अभियन्दिन गर्ने अग्नि बातावरणको संरक्षण र सुधारका लागि सबै राष्ट्रहरूले समन्वयात्मक,
प्रभावकारी तथा क्रियाशील भूमिका निवाह गर्ने र आगाविक हतियारको प्रयोगावाट हुने
मानवीय र बातावरणीय क्षतिलाई नियन्त्रण गर्ने प्रयासहरू रहने कुरालाई पानि घोषणापत्रमा
प्राथमिकताका साथ उठाइएको छ । दिगो विकासको क्षेत्रमा स्टकहोम घोषणापत्र
को सेट्टोका कार्यपाल स्थापित भएको छ ।

लाग्नी दाखला गरिए

विश्वव्यापी बातावरणीय समस्याहरू निराकरण गर्नका लागि विगत चार दशकमा निश्च अनुभावले विभिन्न विषय र समस्याहरू पहिचान गरी विविध प्रयासको थाली गरेको छ । यसे सन्दर्भमा बातावरण र विकाससम्बन्धी निश्च अगोगले तथार गरेको हाली सामा भीव्य (आवर कमन फ्युचर) नामक प्रतिवेदन अन्यत सकारात्मक र महत्वपूर्ण दस्तावेजका रूपमा लिन सकिन्दै ।

दिगो विकासको अवधारणालाई विष्वव्यापीकरण गर्नुमा यो प्रतिवेदनको गहन भूमिकालाई महत्वपूर्ण मान्युपर्छ ।

बुट्टल्यान्ड आयोग पनि भनिने यो बातावरण तथा विकाससम्बन्धी विश्च आयोगले सन् १९८७मा सामा भीव्य भने प्रतिवेदन प्रकाशनमा ल्याएको विषयो । यस आयोगका अनुसार

"भविष्यका आवश्यकताहरूसँग सम्भोता नागरिकल बहुमान पिठीका आवश्यकता परिपूर्ति गर्न नै दिगो विकास हो ।" दिगो विकासलाई "टिकाउ विकास" तथा धान्न सकिने विकास पनि भन्न सकिन्दै । त्यसौ दिगो विकासलाई "हालको स्रोतको प्रयोगले भविष्यको बालविक आद्यानीमा इस नजाओस्" भन्ने ध्येयमा पनि व्याङ्गा गर्नुपर्छ । तसर्थ दिगो विकासको प्रमुख ध्येय, जनसंख्या, स्रोत, बातावरण र विकासवीच तालमेल भिलाजन हो ।

नवेकी यो हालले बुट्टल्यान्डको अध्यक्षतामा गठित उक्त आयोगमा २१ देशका प्रतिनिधिहरू समेल थिए । उक्त आयोगले आफ्नो प्रतिवेदनमा भविष्यमिथियो खतराहरू औल्याउदै दिगो विकासको बाटोलाई उपयुक्त बाटो मानेको विषयो । दिगो विकासका नाम अन्तरिटिय अर्थात्नको भूमिकालाई उत्त आयोगले महत्वपूर्ण मानेको विषयो । बुट्टल्यान्ड आयोगले पृथ्वीको सामा समस्याका रूपमा जनसंख्या र मानव स्रोतलाई प्रमुख मान्यो भने बाचमुरस्ता, जीवजन्तु र परिस्थितिक प्रणाली, शक्ति र इच्छा,

OUR COMMON FUTURE

THE WORLD COMMISSION
ON ENVIRONMENT
AND DEVELOPMENT

सन् २००० र त्यसपछिका वर्षहरूमा दिगो विकास त्रिसिल गर्न दीघकालीन बातावरणीय रपनीति तय गर्ने, विकासोन्मुख राष्ट्र र विभिन्न सामिलिक एवं आर्थिकस्तर भएका राष्ट्रहरूबीच बातावरणीय मुद्दाहरूमा आपसी सहयोगको बाटो बुलाउने एवं मानव, स्रोत, बातावरण र विकासलाई एकृकृत रूपमा आगाहि बढाउन सामा उद्देश्य तय गर्ने, बातावरणीय मुद्दाहरूमा अन्तरीटिय समुदायले प्रभावकारी रूपमा काम गर्ने उपाय तय गर्ने, दीर्घकालीन बातावरणीय मुद्दा र समस्या एवं तिनलाई समाधान गर्ने सही उपाय, आगामी दशकमा तदसम्बन्धीया गारिनुपर्ने काममा ऐन्डार विश्च समुदायलाई ग्रोसाहित गर्नसक्ने लक्ष्य तय गर्ने ।

आयोगले धेरैहरूसम्म यी मुद्दाहरूमा आफ्नो सद्द सोच त्रिप्यो छ र पृथ्वीका सबै बासिन्दालाई हामीसिंग एउटामात्र पृथ्वी छ र यसको संरक्षणका लागि यो पूस्तादेवि नै काम सुर गर्नुपर्छ भन्ने सचेष धिको छ । आयोगको भनाइमा विकासलाई दिगो बनाउने असता भानवसंग छ, दिगो विकास अर्थात् भावी पुस्ताका लागि उगीहरूको आवश्यकता पूर्ति गर्नमा चाहा नपुन्ने गरी आजका पुस्ताको आवश्यकता पूर्ति गर्ने काम हमीले गर्न सक्छै । दिगो विकास कुनै स्मीरताको नाम होइन, यो त आज र भविष्यका आवश्यकता दिगो रूपमा पूर्ति गर्नका लागि प्राकृतिक स्रोतको उपभोग, प्रविधिको विस्तार र विकास, संस्थागत परिवर्तन, नामानीमा परिवर्तनजस्ता विकास गरीनु हो । यो निश्चय पनि सञ्जिलो काम होइन, तर यसका लागि राजनीतिक इच्छा प्राप्ति चाहीन्दै ।

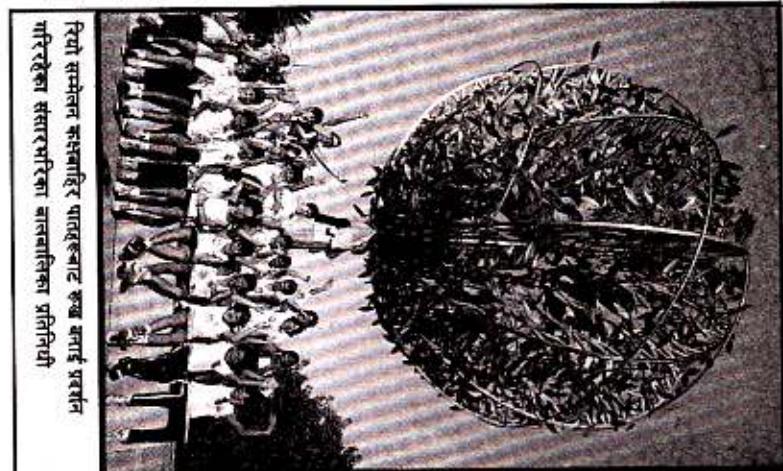
पथर्यमा राजनीतिक इच्छाशान्तिकोविना बनसहभागिताचाट मात्र दिंगे विकास सम्भव हुँदैन । जनचाहो र जनसहभागितासँगै स्थानीय विकासदेवि केन्द्रीय सरकारसमले दिंगे विकासका लिभिन्न रिस्ट्रालाहरूलाई कार्यान्वयन गराउन आफ्नो राजनीतिक इच्छा र प्रतिबद्धता व्यक्त गर्नुपर्दै । हाम्रोजल्तो मुख्यक्रमा त राजनीतिक प्रतिबद्धता भएन भने दिंगे विकास कागजमा मात्र सीमित हुन पुछ ।

प्रथमी चान्दोलालका अपलब्धि एडोन्डा- २७ र रियो लिहान्त

सन् १९९२ मा
वाजिलको रियो द जेनेरेयोमा
भएको बातावरण र
विकाससम्बन्धी संयुक्त
राष्ट्रसंघीय सम्मेलन (पृष्ठी
शिखर सम्मेलन वा रियो
सम्मेलन) भा जन्मा भएका
साराभका सामाजिक,
आर्थिक तथा राजनीतिक
झेचका नेता र गैरसरकारी
संस्थाहरूले पृथ्वीको विश्वो
बातावरणको चर्चा गरेका
थिए । न्यातिबेला धनी
मुलुकहरूले बातावरणको
सरकारणका नाममा गरिब
मुलुकहरूमायि अनेक तवरत्ते
गरिरहेका शोषण र बातावरण
बिनाश नहुने ख्वालका
प्रविधिमा धनीहरूले कव्या
जमाइरहेका विश्व आवाज
पनि उठाइएको थियो ।

स्टकहोम सम्मेलन सम्पन्न भएको थियो वर्षपछि आयोजित यो सम्मेलनमा नेपालका
तफ्फाट तत्कालीन प्रधानमन्त्री निराजसाको होइरालाको नेतृत्वमा सात सदस्यीय सरकारी
प्रतिनिधिमण्डल र गैरसरकारी झेचाट केही व्यावित हरूको तहभागिता रहेको थियो ।
त्यतिक्षेत्र सरकारी र गैरसरकारी झेचको गरी दुई बैठनावेगले प्रतिवेदन रियो सम्मेलनमा
प्रस्तुत भएका थिए । विश्वव्यापी खाकाभिन रही तथात भएको सरकारी प्रतिवेदनमा
बातावरणीय झोतको अवस्था, मुख्य समस्याहरू र तिनलाई समाधान गर्ने चालिएका
कदमहरू समावेश थिए भने गैरसरकारी झेचाट तथात भएको पृथ्वीको शिखरवाट
पृथ्वी शिखर सम्मेलनका लागि नामक प्रतिवेदनमा नैपालको विकास चुनौतीहरू,
पर्यावरणीय संवेदनशीलता, सांस्कृतीक सम्पदा मायिको ज्ञानावेगला
गैरसरकारी संघ-संस्थाहरूको भूमिकाबाबोरा बर्णन गरिएको थियो ।
लामो छलफलपछि उक्त सम्मेलनले रियो घोषणपत्र, एजेन्डा- २१ र

शिखर सम्मेलन (पृष्ठी
सम्मेलन) वा जन्मा भएका
साराभका सामाजिक,
आर्थिक तथा राजनीतिक
झेचका नेता र गैरसरकारी
संस्थाहरूले पृथ्वीको विश्वो
बातावरणको चर्चा गरेका
थिए । न्यातिबेला धनी
मुलुकहरूले बातावरणको
मुलुकहरूमायि अनेक तवरत्ते
गरिरहेका शोषण र बातावरण
बिनाश नहुने ख्वालका
प्रविधिमा धनीहरूले कव्या
जमाइरहेका विश्व आवाज
पनि उठाइएको थियो ।

बनस्मचन्धी सिद्धान्तहरूलाई पारित गरेको थियो । दिगो विकासलाई कार्यान्वयन
गर्ने कार्ययोजनाका रूपमा रियो घोषणा, जैविक विविधता संरक्षण र एजेन्डा- २१
लाई अगाडि न्याइएको
थियो ।

त्यातिबेलै

रियो

लिद्धानाम्भतपार्ट २७ लिद्धान्त

भएको एउटा घोषणापत्र त्यार

गरिएको थियो । यो घोषणालाई

बातावरणका समस्या र

फाइदाको समान सामेवारीका

लागि अन्तर्राष्ट्रिय रणनीति

त्यार गरेको थियो ।

एजेन्डा- २१

सन् १९९२ को पृथ्वी सम्मेलनले दिगो विकासलाई कार्यान्वयन गर्ने कार्ययोजनाका
रूपमा विश्वलाई रियो घोषणा, जैविक विविधता संरक्षण र एजेन्डा- २१ रियोको छ ।
एजेन्डा- २१ को पहिलो सातवटा अध्यायहरू सामाजिक र आर्थिक विकाससंग सम्बन्धित
४९ भने चाँकी संरक्षण र व्यवस्थापनसँग सम्बन्धित छन् । तिमाही नेपालका लागि
चासोका विषय हुने बुद्धाहल यहाँ संक्षेपमा प्रस्तुत गरिएको छ ।

सामाजिक र आर्थिक विकाससम्बन्धी

१. विकासानुभूत राष्ट्रहरूमा दिगो विकासलाई गर्नि दिन अन्तर्राष्ट्रिय सहयोग, कुनै विशेष सरकारीविना नै विश्वव्यापी व्यापार व्यवस्थावाट विकासानुभूत राष्ट्रहरूलाई उत्तरी राष्ट्रहरूको बजारामा पहुँचको व्यवस्था गर्ने ।
२. गरिबी उत्तुलन, स्वाक्षरत्वन र चम्प मूलिका लागि सहयोग ।
३. उपचोर शैलीमा गरिबतर्तन, बातावरणको विनाशको मुख्य कारण उत्तरमा हुने अत्यधिक उपचोर नै हो ।
४. जनसंख्याको गतिशीलता र दिगोपत्र, दिगो जनसंख्या विकास, विकासका रणनीति त्यार गर्ने मुलुकको प्राकृतिक सम्पदा र त्यातको परिस्थिति एवं जनसञ्चाला बुद्धिवैच सामाजिक स्तरात ल्याउनु अनिवार्य छ ।
५. मानवीय स्वास्थ्यको संरक्षण/सम्बर्द्धन, पानी, सरसफाई र पर्याप्त पोषण भएको

खाना मानव स्वस्थ्यका लागि अत्यावश्यक छ ।

६. दिगो चासस्थानको प्रवर्द्धनः शहरीकरणले करोडी मानिसलाई घरबिति बनाएको

छ । यातापातका साधनले उज्जीवों अत्यधिक खच गरिरहेका छन् । यसब्य यातापातको आवश्यकता कम गर्ने परिस्थितिको सिर्जना गर्नुका साथै ग्रामीण क्षेत्रमा रोजगारीको

प्रवर्द्धन गरीनुपर्छ ।

७. दिगो विकासका लागि नीति तर्जुमा: दिगो विकासका विषयमा चूहत ढुलफल । ती

हरेक ढुलफलमा सामाजिक, आर्थिक र चातावरणीय विषयलाई एकीकृत निसिमले समावेश गर्नु ।

विकासका लागि प्राकृतिक सम्पदाको संरक्षण र व्यवस्थापन ।

८. बायुमण्डलको संरक्षणः ऊर्जा उपभोग खेलीमा परिवर्तन । ऊर्जा उपभोगबाट नै मुख्य रूपमा बायुमण्डलमा पूँखाको मात्रा बढिरहेको छ । यसर्थ पुनः नवीकरणीय क्षेत्रजारी ग्रोत्साहन आवश्यक छ । उत्पादन कार्यमा दस्ता बढि, उपभोगमा कमी र प्रविधिको निस्तार ।

९. भू-सम्पदाको उपभोगमा एकीकृत नीति: दिगो भू-व्यवस्थापन ।

१०. बन सम्पदाको संरक्षण र व्यावहारिक प्रयोग, बन बिनाशविरुद्ध अधियान ।

११. मरम्मानीकरणमार्ग रेक्स, सुखा र मरम्मानीकरणविरुद्ध अधियान ।

१२. हिमालको पारिस्थितिक प्रणाली (इको-सिटम) को संरक्षण, हिमालयको दिगो विकास ।

१३. भूमिको विनाशवेगर नै कृषि आवश्यकताको परिषुटि: ग्रामीण क्षेत्रमा दिगो कृषि र विकास ।

१४. जैविक विविधताको निरतरता र संरक्षण ।

१५. जैविक प्रविधिको चातावरणीय भैंसी खालको व्यवस्थापन ।

१६. महासागरहरूमा रहेका स्रोतको सुरक्षा: महासागरहरूको सुरक्षा तथा व्यवस्थापन ।

१७. स्वच्छ पानीको स्रोतको संरक्षण र व्यवस्थापन ।

१८. निमादीको सुरक्षित प्रयोग ।

१९. अत्यन्त हानिकारक फोहोरमैलाको व्यवस्थापन । फोहोर सम्पदाको समाधान ।

२०. फोहोर र फोहोर पानीको व्यवस्थापन ।

२१. रेडियो एकटीम फोहोरको व्यवस्थापन ।

साभेतारहरूबीच वात

एजेन्डा- २१ ले साभेतारहरूको सकिय सहभागितामा जोड दिएको छ । सहभागिता र चाताका लागि साभेतारहरूलाई नैवटा मुख्य सम्हामा बाँडिएको छ ।

१. महिलाः प्राकृतिक सम्पदाको व्यवस्थापन र संरक्षणका बारेमा महिलाहरूमा विशेष लग्न र अनुभव हुन्छ । तर शिखा, भूमि एवं काममा महिलाहरूमार्ग गरिने भेदभावका कारण निकास काममा भूमिका निकै कम छ ।

२. चातवालीका रुचाः विश्वको कुल जनसङ्गाको एकत्रिताहार भाग ओगट्ने चातवालीका रुचालाई आफ्नो भविष्यका लागि आफ्नो प्रभाव फैलाउने पर्छ । शिखा सुधार र चातवरणका मुद्दामा उमीहरूको पहुँच बढाउनुपर्छ ।

३. जनजाति: आपनो स्थानीय चातवरणका बारेमा सम्पर्क प्रजातान्त्रिक परिपाटीमा जैससले आफ्नो स्थानीय चातवरणका बारेमा सम्पर्क प्रभावरागत बैज्ञानिक जान हुन्छ । तैरतरकारी साच्चा (नैसस): सहभागितामूलक प्रजातान्त्रिक परिपाटीमा जैससले मुख्य भूमिका खेल्ये र दिगो विकासका निषिद्ध पक्षमा उमीहरूको तिशेषज्ञता असीमित हुन्छ ।

४. स्थानीय निकायः नीति तर्जुमा एवं राष्ट्रिय नीतिको कार्यान्वयनमा सक्रिय भूमिका खेल्ने स्थानीय निकाय, स्थानीय तह जनपरिचालन गर्न सक्षम हुन्छ ।

५. मन्दिर र टेड गुनियानः यो बर्गको औद्योगिक परिवर्तनहरू आवश्यक छ । यो बर्गले सुरक्षा, स्थानीय र चातवरणका मुद्दालाई उठाउनुपर्छ ।

६. विकासका लागि दूला औद्योगिक परिवर्तनहरू आवश्यक छ । यो बर्गले सुरक्षा, व्यापारिक र औद्योगिक चात: विकासका काममा सक्रिय भूमिका खेल्ने यो बर्गको मुख्य चुनीती स्रोतको प्रयोग चाटाउने र चातवरणीय इकातान्त्रिक रोक्नु हो । अहिले नेपालमा केवल १२ वटा कम्पनीमा चात चातवरणीय व्यवस्थापन प्रविधि भएको तथ्याङ्क उपलब्ध छ ।

७. वैज्ञानिक र प्राकृतिक: यो सुमुदायले दिगो विकासका लागि अनुसन्धान गर्दै र ज्ञान आजैन गरी त्यसलाई फैलाउँदै ।

८. किलानः किलानहरू दिगो विकासका केन्द्रविन्दु हुन् । कुल भूमिको किरिच ३० प्रतिशत भूमिमा कृषिकार्य हुन्छ ।

९. नेपाल र भारतगता मुलुकमा भए यसमा अर्को एउटा साफेतारका रूपमा नीतहरूलाई समावेश गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

भारिंक सोत र संयन्त्र

भौगोलिक राष्ट्रहरू आफ्नो कुल प्राहस्य उत्पादनको ०.७५ रकम विकासोन्मुख

पाललाई सहयोगस्वरूप दिन तहमत भएका छन् । यसैगरी चरण मोचनको आवश्यकता

पर्न औल्याइएको छ ।

१. वातावरणीय दृष्टिकोणले उपयुक्त प्रविधि संवेदन कर्मी लागि उपलब्ध हुनुपर्छ । यस्तो प्रविधिले योतको उपयोगमा कमी ल्याउदै वातावरण संरक्षण गर्दै ।

२. दिगो विकासका लागि विज्ञान पूच्छीको घटाणकमता र मानवीय गतिविधिको विस्तारका बारेमा गरिएको गहन अध्ययनमा दिगो विकासमा आधारित हुनुपर्छ ।

३. वातावरणका बारेमा चेताना अभिवृद्धि निर्णय प्रक्रियामा प्रभावकारी जनसहभागिताका लागि शिखाको महत्त्वपूर्ण स्थान छ । विकास र वातावरणलाई एकीकृत रूपमा होकर शैक्षिक कार्यक्रममा समावेश गरिनुपर्छ ।

४. दिगो विकासका लागि राष्ट्रको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने यसअन्तर्गत राष्ट्रको वैज्ञानिक, प्राविधिक, तक्षणात र योतक सम्भाल बृद्धि गरिनुपर्छ ।

५. राष्ट्र र संयुक्त राष्ट्रसंघमा दिगो विकाससम्बन्धी संस्थाहरूको मुद्रितकरण ।

६. अन्तर्राष्ट्रिय कार्यक्रमको निर्माण ।

७. सूचनाको अधिकार जातसम्मको पहुँचलाई बढावा दिने ।

रियो सिद्धान्त

सन् १९९२ मा रियो द जेनेरियो (जाइजल) मा भएको वातावरण र विकाससम्बन्धी संयुक्त राष्ट्रसंघीय सम्मेलन (रियो/पूर्वी सम्मेलन) ले २७ सिद्धान्त भएको एउटा घोषणापत्र तयार गर्न्यो । यो घोषणापत्रले वातावरणका समस्या र फाइदाको समान साफेदारीका लागि अन्तर्राष्ट्रिय रणनीति तयार गर्न्यो ।

सिद्धान्त- १

दिगो विकासको मुख्यविन्दु मानव हुन् । होकर मान्द्येले प्रकृतिसंपर्को समाजस्यमा स्वस्थ र उत्थादक जीवन जीडन पाउनुपर्छ ।

सिद्धान्त- २

आफ्ना वातावरणीय नीति र सिद्धान्तहरूमा आधारित भएर आफ्नो सम्पदाको उपयोग गर्ने होकर राष्ट्रलाई सार्वभौम अधिकार छ, तर ती कियाकला पहल आफ्नो क्षेत्रमा हुनुपर्छ र तिनले अन्य राष्ट्र वा आफ्नो क्षेत्रम्बन्दा बाहिरको अन्तर्राष्ट्रिय क्षेत्रमा वातावरण तिनाश हुन दिनुहोस्न ।

सिद्धान्त- ३

विकास गर्ने अधिकार सबैलाई छ र त्यसबाट वर्तमान एवं भवी पुलाको विकास र वातावरणीय आवश्यकता समान रूपमा पूर्ति हुनुपर्छ ।

सिद्धान्त- ४

दिगो विकासलाई प्राप्त गर्ने वातावरण संरक्षण विकासको मुख्य पाटो हुनुपर्छ ।

विकासलाई विकास प्रक्रियाचाट छुट्याउनुहोस्न ।

सिद्धान्त- ५

दिगो विकासको सबैभन्दा महत्त्वपूर्ण आधार गरिबी निवारणका लागि सबै राष्ट्र लागि शिखो गर्नुपर्छ ताकि विश्वका अधिकांश मानिस आवश्यकता पूर्ति होस् र शिखनयैली असमानतामा कमी आओस ।

सिद्धान्त- ६

विकासोन्मुख राष्ट्रहरू विशेषत अति कम विकसित राष्ट्र एवं वातावरणीय दृष्टिले विवेदनशील राष्ट्रको अवतरणको पूर्तिका लागि विशेष प्राथमिकता दिनुपर्छ । वातावरण र विकासका लागि गरिने अन्तर्राष्ट्रिय क्रियाकलापमा सबै राष्ट्रका समस्याहरू अभिमुख निर्पर्छ ।

सिद्धान्त- ७

पूर्वीको पारिस्थितिक प्रणाली (इको-सिस्टम) को संरक्षण, सुरक्षा र नाश भएका तर्फ पुनर्स्थापनका लागि विश्वव्यापी भाइचाराको भवनाले सबै राष्ट्रले सहयोग गर्नुपर्छ ।

विश्वव्यापी रूपमा भएको वातावरणीय हास्यमा जिम्मेवार विभिन्न राष्ट्रमध्ये सबैलो साभा तर फरक-फरक दायित्व छ । आफ्नो समाजले अन्तर्राष्ट्रिय वातावरणमा पारेको प्रभाव र आफ्नो अन्तर्राष्ट्रियतरमा रहेका आधिक सौत र प्रविधिका कारण विकसित राष्ट्रहरू दिगो विकासका लागि थालिएको अन्तर्राष्ट्रिय प्रयासमा सहयोग गर्ने तयार छन् ।

सिद्धान्त- ८

दिगो विकास प्राप्तिका लागि र उच्च जीवनस्तरका लागि सबै राष्ट्रले यस्तै नसाकिने उत्थान र उत्पादोगाका तरिकालाई त्यारनुपर्छ र उपयुक्त जनसंख्या नीति अवलम्बन गर्नुपर्छ ।

सिद्धान्त- ९

दिगो विकासका लागि सक्षम राष्ट्रहरूले नयाँ र उपयुक्त प्रविधि विस्तार गर्न आधारित तथा प्राविधिक जानको आदान-प्रदान गर्नुका साथै दिगो विकासका लागि समान अभिवृद्धि गर्न सबैले सहयोग गर्नेछन् ।

सिद्धान्त- १०

सम्बद्ध नागरिकहरुको उपयुक्त तहमा सहभागिता भएमा मात्र वातावरणीय मुद्दालाई राम्री संचालन गर्न सकिन्छ । केन्द्रिय तहमा हरेक नागरिकलाई वातावरणसम्बन्धी, अर्थात् खातरनाक सम्बन्धी र आफ्नो समुदायमा संचालन हुने त्यसखलका गतिविधिसम्बन्धी होको सूचनासम्म पहुँचको व्यवस्था गरिनुपर्छ । सरकारले पनि त्यस्ता खालका सूचना समिजे उपलब्ध हुने व्यवस्था निलाएर जनचेतना र जनसहभागिताका लागि प्रोत्साहन गर्नुपर्छ । न्यायिक तथा प्रशासनिक प्रोक्रियामा पनि जनताको सहज पहुँच बनाउनुपर्छ ।

सिद्धान्त- ११

राज्यले प्रभावकारी वातावरणीय कानुनको व्यवस्था गर्नुपर्छ । वातावरणीय स्तरहरू, व्यवस्थापनसम्बन्धी नीति तथा प्राधिकारिकता, ती नीति लागू हुने स्थानका वातावरण र निकासको वित्तीयोग्य मेल खाने खालको हुनुपर्छ । किनाकि एक राष्ट्रले तोको वातावरणीय स्तरहरू अर्को राष्ट्रका लागि सामाजिक तथा आर्थिक रूपले नीमिल पनि सक्छ ।

सिद्धान्त- १२

वातावरणीय इसका समस्याहरूलाई समाधान गर्दै दिगो विकास र आर्थिक विकासका लागि सबै राष्ट्रले खुला अन्तर्राष्ट्रिय आर्थिक प्रणालीलाई प्रोत्साहन गर्न सहयोग गर्नुपर्छ । वातावरणको सुरक्षाका लागि तयार गरिने वाणिज्य नीतिहरूले अन्तर्राष्ट्रिय व्यापारका लागि अन्यायपूर्ण र हल्तोसाही खालको हुनुहोनैन । राष्ट्रहरूले आप्टो सीमाहाइर वातावरणीय समस्यालाई समाधान गर्ने कार्यक्रमहरू गर्ने खोजनुहोनैन । वहुराष्ट्रिय विदेशीय वातावरणीय समस्याहरूको समाधानका लागि चालिने वातावरणीय कार्यक्रमहरू सम्भव भएसम्म अन्तर्राष्ट्रिय सहभागिताका आधारमा गरिनुपर्छ ।

सिद्धान्त- १३

वातावरणीय विनाश र प्रदूषणको विकारलाई भागिपूर्ति दिनका लागि राष्ट्रले उपयुक्त कानुनको व्यवस्था गर्नुपर्छ । आफ्नो सीमा क्षेत्र वा व्यवस्थाका बाहिर हुने वातावरणीय विनाशका लागि भागिपूर्ति दिन अन्तर्राष्ट्रिय कानुनको व्यवस्था गर्ने राष्ट्रहरूले सहयोग गर्नुपर्छ ।

सिद्धान्त- १४

गम्भीर किसिमको वातावरणीय विनाश गर्ने पदार्थ र किसिकलापलाई अर्को राष्ट्रमा पठाउने कुरालाई राज्यले हल्तोसाही गर्न वा रोक्न सहयोग गर्नुपर्छ ।

सिद्धान्त- १५

वातावरण संरक्षणका लागि राज्यहरूले आफ्नो क्षमताअनुसार अधिक सचेतनाको अभ्यासलाई प्राथमिकता दिनुपर्छ । गम्भीर वातावरणीय विनाश हुने नियाकलापहरूमा वातावरणीय विनाशलाई रोकन अपनाइने किमायती उपायहरू थन्क्याएर अपूर्ण वैज्ञानिक अवधारणालाई प्रयोग गर्नुहोन ।

सिद्धान्त- १६

वातावरणीय मूल्यको अन्तर्राष्ट्रियकरणका लागि राष्ट्रिय अधिकारीहरूले आर्थिक साधनको प्रयोग गर्ने प्रयास गर्नुपर्छ । त्यसका लागि प्रदूषकले नै प्रदूषणको मूल्य चुकाउनुपर्छ भन्ने सिद्धान्तलाई आमनाउनुपर्छ र अन्तर्राष्ट्रिय विनाशलाई विनाश नगर्ने जनचारोका विषयलाई ध्यान दिनुपर्छ ।

सिद्धान्त- १७

कुनै पनि कियाकलाप गर्नुपर्छ ती कियाकलापले वातावरणमा विनाश गर्दै कि गर्दैन भन्ने निर्णय गर्ने खालको सम्मान राष्ट्रिय संस्थाको विकास गर्दै त्यसले वातावरण प्रभाव मूल्याङ्कन जस्तो प्रोक्रियालाई अधिक बढाउनुपर्छ ।

सिद्धान्त- १८

अर्को राष्ट्रको वातावरणमा घटरा हुने खालको कुनै प्राकृतिक विपद वा सकटको स्थिति अर्थात् राज्यले सम्बन्धित राष्ट्रलाई तुराउने खबर गर्नुपर्छ । त्यस्तो विपदवाट खड्नका लागि अन्तर्राष्ट्रिय समुदायले सबैको सहयोग गर्नुपर्छ ।

सिद्धान्त- १९

राष्ट्रले आफ्नो सीमाक्षेत्रमध्ये हुने नियाकलापवाट सीमाहाइर पनि वातावरणीय प्रभाव पार्ने भए प्रभावित हुने राष्ट्रलाई सम्पर्क अधिसम्मूच्चा दिनुपर्छ ।

सिद्धान्त- २०

वातावरणीय व्यवस्थापन र विकासमा महिलाको महत्वपूर्ण भूमिका छ । दिगो विकासको लक्ष्य हासिल गर्न महिलाको सोक्रिय सहभागिता हुनुपर्छ ।

सिद्धान्त- २१

दिगो विकासको लक्ष्य प्राप्ति गर्न र सबैका लागि उज्ज्वल भविष्य निर्माण गर्ने विशेष्यापी साझेदारीमा विश्वभारीकै युवाहरू तिनको साहस, विचार र रचनात्मक

कार्यलाई प्रोत्साहित गर्नुपर्छ ।

सिद्धान्त- २२

परम्परापत, रीतिथित र चालचलन एवं त्यसको ज्ञानका कारण जनजाति र जिनका समुदायको बातबरणीय व्यवस्थापन र विकासमा महत्त्वपूर्ण भूमिका छ । राज्यले जनजातिको सांस्कृतिक चालोलाई सहयोग गर्दै दिगो विकासको लाल्य हासिल गर्न उनीहरूको सीक्रिय सहभागिता गराउनुपर्छ ।

सिद्धान्त- २३

जनताको स्वामित्वमा रहेका बातबरणीय तथा प्राकृतिक सम्पदाहरूको संरक्षण गरिरुपर्छ ।

सिद्धान्त- २४

युद्ध दिगो विकासको बाधक हो । यसैले राज्यहरूले युद्धका बेलामा बातबरण संरक्षणसम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रीय कानूनको मर्यादा कायम राख्नुपर्छ र आवश्यकताअनुसार तिनको विकासमा सहयोग गर्नुपर्छ ।

सिद्धान्त- २५

शान्ति, विकास र बातबरण संरक्षण छुट्टिहुई हुँदाहुँदै पर्नि आपसमा अन्योयाचित सम्बन्ध राख्न्न ।

सिद्धान्त- २६

राज्यले आपसी बातबरणीय विवादलाई संयुक्त राष्ट्रसंघको बडापन्थका आधारमा शान्तिपूर्ण रूपमा समाधान गर्नुपर्छ ।

सिद्धान्त- २७

यो घोषणापत्रमा भएका सिद्धान्त तथा दिगो विकासका अन्तर्राष्ट्रीय कानूनहरूको विकास गर्ने राज्य तथा नागरिकले साझेदारीको भावनासहित सहयोग गर्नुपर्छ ।

घोषणाको अन्तर्राष्ट्रीय लाइल

बातावरणका समस्याले राजनीतिक सीमारेखलाई मान्दैन। हमीले नेपालित्र बसेर जाति नै बातावरण संस्थापका काम गरे पनि विश्वव्यापी रूपमा प्रदूषण फैलिए गराए भने हास्तो पनि अतित्व संकटमा पड्दै। हामी अहिले कावन डाइब्रान्साइलाई सोस्न सन्तने बन सरक्षणमा लागेका छौं। अध्ययन नभए पनि मुख्यकमा रहेका करिब १२ हजार सामुदायिक बन संरक्षण समितिहरूले संरक्षण गरेको बन र नेपालको कुल पूँभागको १८ प्रतिशतमा रहेका सरक्षित क्षेत्रका बनले नेपालीले उत्पादन गर्ने कावन डाइब्रान्साइलाई भन्ना थोरै बढी सोन सक्छ। तर उत्तरका विकासित देशहरूले फालोको रपासका कारण पृथ्वीमा नै बढेको तापकमले नेपालका २० भन्ना बढी उत्तमताल मुट्ठो सम्भावना छ। यस्ता उदाहरण निकै खेटिन्दू, जस्तो होरेक चर्च भारतमा बनागल विनाश भएर वासस्थानको खोजीमा नेपाल पस्ते जगती हारीहरूले भापाका बस्तीहरूमा आतंक नै मञ्चाउँधरै। सोभियत संघको चैरोनिलभा भएको आणिक दुर्घटनाका कारण परिचमी पुरोपका कीतपय राष्ट्रका बालबालिका आमाङ जान्मएका थिए।

पृथ्वीलाई बचाउन सबै मुनुकको आ-आपनै भास्ताअनुसारको दायित्व हुन्दै। त्यसमा नेपाल पनि दाइन सम्झौता नै मान्यता अनुसारको आपाल चैरोनिलभा भएको आणिक दुर्घटनाका कारण परिचमी त्यसमा नेपाल र तीमध्ये १६ बटालाई अनुमोदनसमेत गरेको छ। अनुमोदित ती मानानिधरू नेपाल कानुनसरह नै लागू हुन्छन्। तर ती महस्तिहरूको कार्यान्वयन पश्च नेपालले ती महस्तिहरूका हस्ताक्षर वा अनुमोदन गर्नु अगाहि पर्याल्त गृहकार्य नगरेको देखिन्दू। किनाकि नेपालले आफूसँग असाध्यित होनेसम्बन्धी सन्धिहरूमा पनि हस्ताक्षर गरी अनुमोदन गरेको देखिन्दू। त्यस्तै कीतपय समितिहरूले तिर्जुना गरेका दायित्व पालनताम कुनै तत्परता नदेखेका उदाहरण पनि प्रस्ताव अथवा त्यसले तिर्जुना गरेका दायित्व नान्दर्भमा नेपालको कार्यान्वयन पश्च अथवा त्यसले तिर्जुना गरेका दायित्व नान्दर्भमा नेपालको विधिलाला बीड्दहोको स्थान देखिन्दू। अन्तर्राष्ट्रिय दत्तावेजको तुलनामा त्यसको अन्तर्राष्ट्रिय कानुनको एउटा रूप हो र यसले साधारणतया यसको भावनाअनुरूप राष्ट्रिय कानुन निर्माण गर्नुपर्ने प्रतिभेदक दायित्व तिर्जुना गर्दै। नेपाल पश्च रहेको औजोन तह विनाशसम्बन्धी महासाधिको भावनाअनुरूपको एउटा रूप हो र यसले तरखरामा क्षतर अन्य कीतपय सम्भक्तीहरूलाई कार्यान्वयन गर्ने एउटा कुनै संकेत अहिलेसम्म चेष्टेको छैन। यसेगारी पश्च राष्ट्रहरूले हेरेक चर्च सम्बन्धित क्षेत्रको प्रतिवेदन बुझाउनुपर्ने कर्तव्यलाई पनि थोरै दस्तावेजहरूका सन्दर्भमा नेपालले पूरा गर्न सकेको पाइदैन। जस्तो किंगमीर खड्डेरी वा मल्लमीकरणको अनुभव गरीहोका मुख्यकहरू, बासगारी अफ्रिकामा मरम्मीकरणिहरू संघर्ष गर्ने व्यवस्था भएको संयुक्त राष्ट्रसंघीय महासाधिप्रति नेपालको दायित्व एउटा उदाहरणका रूपमा लिन सकिन्दै। पश्चका रूपमा नेपालले यस

महासाधिअनुसारका दायित्वहरू एकै वा संपृक्त रूपमा वर्तमान वा भविष्यमा हुने द्विपक्षीय तथा बहुपक्षीय व्यवस्था वा तिनीहरू द्वैको समिश्रण गरेर आवश्यकताअनुसार प्रायसहरूको समन्वय गर्ने कुरामा जोड द्वारै, सबै तहमा सु-संगत दीर्घकालीन राजनीति विकास गरेर सु-संगत कार्यान्वयन गर्नुपर्दै।

पसेगारी पक्षका रूपमा नेपालले यस महासाधिका उद्देश्यलाई अवलम्बन गर्दै भएर मरम्मीकरण तथा खड्डेरीका प्रक्रियाहरूका भौतिक, जीव वैज्ञानिक एवं सामाजिक-आर्थिक पक्षहरूमा ध्यान दिई एकीकृत उपाय अपानाउनुपर्दै। यस महासाधिको कार्यान्वयनमा सहयोग पाइनका लागि प्रभावित विकासोन्मुख मुख्यकमा रूपमा नेपाल

गोप्य छ।

यसेगारी नेपालले प्रभावित मुख्यकमा रूपमा मरम्मीकरणिहरू संघर्ष गर्ने र खड्डेरीको प्रभावलाई न्यून गर्ने कुरालाई जीचित प्रायामिकता हिउे परिचयिति र समताअनुसारका पार्पाल खोलाई गर्नुपर्दै भनेलाई मरम्मीकरणिहरू संघर्ष गर्ने र खड्डेरीको प्रभावलाई न्यून गर्न दिवो विकास योजना, नीति वा दुवैका संचानामित रिकामीकरणिहरू को अहिलेसम्म जन्म जाते अहिलेसम्म जन्म गर्ने र तीमध्ये १६ बटालाई अनुमोदनसमेत गरेको छ। अनुमोदित ती मानानिधरू नेपाल कानुनसरह नै लागू हुन्छन्। तर ती महस्तिहरूको कार्यान्वयन पश्च नेपालले ती महस्तिहरूका हस्ताक्षर वा अनुमोदन गर्नु अगाहि पर्याल्त गृहकार्य नगरेको देखिन्दू। किनाकि नेपालले आफूसँग असाध्यित होनेसम्बन्धी सन्धिहरूमा नेपाल देशहरूले र त्यसम्बन्धी प्रभावित विशेष ध्यान दिनुपर्दै। यसेगारी मरम्मीकरणिहरूको सहयोगमा स्थानीय जनता खासगरी भीला, युवा वाराई चेतना अभिवृद्धि गर्ने र तीनीहरूको सहभागितालाई सहज तुल्यजने कमका साथै सम्बद्ध प्रचलित कानुनको उचित सुइदीकरण गरी त्यस्ता कानुन नेपालमा नयाँ कानुनको अवधारा गरेर सुहाउदेशी बातावरण तिर्जुना गर्ने तथा दीर्घकालीन कायमूलक कार्यकर्त्ता अहिलेसम्म जारी उपर्युक्त हुन्दै।

जीविक विविधता सम्बन्धी महासाधिको पनि पश्च भएकाले नेपालले उत्क भन्तसम्बिधव्याजिम संरक्षित क्षेत्र पद्धति वा जीविक विविधताको संरक्षण गर्न विशेष उत्पायहरू अपानाउनुपर्ने क्षेत्रहरू स्थापना गर्नुपर्दै भने आवश्यक भएमा संरक्षित क्षेत्र वा जीविक विविधताको संरक्षण गर्न विशेष उत्पायहरू अपानाउनुपर्ने क्षेत्रको छ्यानीट, स्थापना तथा व्यवस्थापनका लागि मार्गदर्शन विकास गर्नुपर्दै। यसेगारी संरक्षण तथा धान साकेत उपर्योगलाई सुनिश्चित गर्ने उद्देश्यले संरक्षित क्षेत्र वा त्यसवाहिर जहाँसुकै भए पनि जीविक विविधताको संरक्षणका लागि महत्वपूर्ण हुने जीविक संकेतको नियन्त्रण वा व्यवस्थापन गर्नुपर्दै।

यसेगारी परिस्थितिक प्रणाली प्रकृतिक वासस्थानको संरक्षण तथा प्राकृतिक परिवेशमा जीवजनुको सभाव्य आवादीको सम्भालाई प्रबद्ध गर्नुपर्दै भने संरक्षित जीवको संरक्षण गर्ने उद्देश्यले त्यस्ता क्षेत्रसंग जोडिएका क्षेत्रमा सास्थ्य, बातावरणीय र

दिगो विकास प्रवर्द्धन गर्नुपर्छ । अग्नि विनाश हुन लागेको परिस्थितीकीय प्रणालीको प्रजन्मस्थापना र पुनर्जीवनी गर्ने तथा योजनाको विकास तथा कार्यान्वयन वा अन्य व्यवस्थापन रणनीतिमा फर्न खतरामा रहेको जीवजन्मको परिपूर्ति गर्नुपर्छ । यसका अतिरिक्त जैविक विविधताको संरक्षण तथा धान भीको उपयोगमा प्रभाव पार्न सक्ने प्रतीकूल चातावरणीय प्रभाव पार्ने जीव प्रविधिबाट उत्पन्न जीवजन्महरूको उपयोग गरिरिदा तथा छोडिदै सम्बद्ध जीविमहरूलाई भानब स्वास्थ्यमायि हुने जीविमलाई ध्यान दिई नियमित, अवधित र नियन्त्रण गर्ने साधनहरूको स्थापना वा सम्भार गर्नुपर्छ । यसैरागी परिस्थितीकीय प्रणाली बसोबास तथा जीवजन्मलाई नोक्सान पृथ्येजने अन्य जीवजन्मको समूह प्रवेश निवारण, नियन्त्रण वा समाप्ति गर्नुपर्छ । र जैविक विविधताको बर्तमान प्रयोग तथा संरक्षण र यसका संपूरक आगामी धान सक्ने उपयोगबीचको सात्त्वलाका लागि आवश्यक पर्ने योग्यताहरूको व्यवस्था गर्न प्रयास गर्नुपर्छ भने आप्नो राइफ्य कानुनको अधिनामा रही जैविक विविधताको संरक्षण तथा धान सक्ने उपयोगका लागि सार्वभिरु हुने स्तरेशी तथा स्थानीय समुदायका परम्परागत जीवनशैलीलाई एकप्रति पार्ने जान, सम्बद्ध विजयको स्त्रीकृति र संलग्नतामा तिनीहरूको व्यापक प्रयोगालाई प्रवर्द्धन गर्ने र त्यस्ता जान, नयाँ कुरा र अभ्यासको उपयोगबाट उत्पन्न लाभको न्यायिक बोङ्फाह गर्नुपर्छ । यसका अतिरिक्त उत्त महासिंचनजुसार विनाश हुन लागेका जीवजन्म तथा तीनीहरूको समूहको संरक्षणका लागि आवश्यक कानुन वा अन्य नियन्त्रणात्मक प्रवधनहरू निकास गर्नुपर्छ ।

यसका अतिरिक्त जलवायु परिवर्तनसम्बन्धी महासिंचनिको पक्ष रह्य हो । यो महासिंचननतार्थ नेपालले मट्टियल प्रोटोकलद्वारा नियन्त्रित नभएका सबै हीरातगृह त्यासका योतहरूको साध्यम वा 'सिक'द्वारा हटाइएका मानब समुदायबाट प्रवाहित भएका बस्तुका राइट्य सूची धारा १२ चमोजिम पक्षहरूको सम्मेलनले पारित गर्ने तुलनामाक तरिकाभूमित तथार गर्ने, अध्याधिक राणने, प्रकाशित गर्ने र पक्षहरूको सम्मेलनलाई उपलब्ध गराउनुपर्छ । यसैरागी मट्टियल प्रोटोकलद्वारा नियन्त्रित नभएका तरीको नीति र नियन्त्रित तथा जीवजन्म लाग्ने उपयोगहरूको उपयोग गर्नुपर्छ । यसैरागी आवश्यक कानुन वा अन्य नियन्त्रणात्मक प्रवधनहरू निकास गर्नुपर्छ ।

प्रवर्द्धन गर्नेछन् र त्यस्ता सेन्ट्रल्मा सहयोग पृथ्याउनुपर्छ । प्रसादत्तर्गत नेपालले दिगो व्यवस्थापनलाई प्रवर्द्धन गर्नुपर्छ र उपयुक्तताको आधारमा बायोअपास, बन, महासागर र अन्य भू-तटवर्ती र सामुहिक परिस्थितीकीय पद्धतिलागपतका मीट्टियल प्रोटोकलद्वारा नियन्त्रित नभएका सबै हीरातगृह रायसहरूका सिक र जलाशयको संरक्षण तथा अभिवृद्धि प्रवर्द्धनमा सहयोग पृथ्याउनुपर्छ भने बातावरण परिवर्तनको असर अनुकूल बनाउने तथारिका लागि सहयोग गर्ने छन् । तटवर्ती धेव आवश्यक जलसागर, जलस्रोत र कृषीका लागि उत्पन्न एवं एकीकृत योजनाहरू निर्माण गरी विस्तृत गर्नुपर्छ । नेपालले महासिंचनतार्थ आप्नो सम्बन्धित सामाजिक, आर्थिक एवं पर्यावरणीय नीति एवं कार्यहरूमा यथासम्भव जलवायु परिवर्तनलाई ध्यान दिई अर्थतन, जलस्तास्य एवं पर्यावरण र आयोजनाको गुप्तालामा पार्ने कानुन वा नियन्त्रण एवं नियर्थरण गरिएको असरको मूल्याङ्कन जस्ता उपयुक्त तरिकाहरू वा जलवायु परिवर्तनलाई कम गर्ने वा जलवायु परिवर्तन अनुकूलित हुनका लागि चालेका कलभलाई अपनाउनुपर्छ । यसैरागी नेपालले जलवायु प्रणालीसंग सम्बन्धित एवं जलवायु परिवर्तनका कारण, असर, आकार र समयसम्बन्धी बाटी हुन गएका अनीश्चिताहरूलाई अन्न बढी रूपमा बुझ्ने कम वा निर्मल गर्नेतर परिलक्षित भएका बैज्ञानिक, प्राविधिक, सामाजिक एवं आर्थिक अनुसन्धान र तथ्याङ्क अनिवार्यतालयको नियमित योजनाएँ एवं विकासमा प्रवर्द्धनात्मक सहयोग गर्नुपर्छ । यसैरागी जलवायु प्रणाली र जलवायु परिवर्तन तथा नियन्त्रित जीवजन्म कायमीतिहरूका आर्थिक एवं सामाजिक परिणामसंग सम्बन्धित बैज्ञानिक, प्राविधिक, सामाजिक, आर्थिक तथा कानुनी सूचनाहरूको पूर्ण, बुला, छिटो र छोरी नियन्यमका लागि प्रवर्द्धन एवं सहयोग गर्नुपर्छ भने जलवायु परिवर्तनसम्बन्धी योजा, तालिम र जनजागरणका लागि प्रवर्द्धन र सहयोग गर्नुपर्छ । त्यस कार्यमा गैरसारको सास्यालगायतको बृहद सहभागिता का लागि ग्रोत्साहन दिनुपर्छ । यो केही उदाहरणमान हुन् । यी तीनमध्ये नेपालले जैविक विविधताका सम्बन्धमा बढी काम गरेको छ भने बोकी दुईमा नेपालले आप्नो दायित्व निकै कम्पमात्र पूरा गरेको छ ।

नेपाल पक्ष रहेका केही सन्धि, समझौता तथा महासिंचनहरू

◆ गरमीर खडेरी वा मध्यमीकरणको अनुभव गरिरहेका मुदुकहरू खासगरी अधिकामा

मध्यमीकरणविश्व संघर्ष गर्न व्यवस्था भएको महासिंच- १९९४

◆ धाताक फोतोरमैलोको सीमापार नियन्त्रणसम्बन्धी बासेल महासिंच- १९९९

◆ औजोन तहको संरक्षणसम्बन्धी नियन्त्रण महासिंच- १९९४

◆ मोसम परिवर्तनसम्बन्धी प्राकृत महासिंच- १९९२

◆ जैविक विविधतासम्बन्धी महासिंच- १९९३

- ◆ एसिया तथा प्रशान्त क्षेत्रमा जनजीवन केन्द्रों सम्बन्धी समझौता- १९८८
- ◆ जलपद्धीको वासस्थान तथा अन्तर्राष्ट्रीय महत्वका सीमावरसम्बन्धी महासंधि - १९८८

१९८८

- ◆ ओडिशन तहको विनाश गर्ने पदार्थसम्बन्धी मान्दृशल प्रोटोकल- १९८८

ओडिशन तह सरकारी महासंधि- १९८३

- ◆ विश्व सांस्कृतिक तथा प्राकृतिक सम्पदा संरक्षणसम्बन्धी महासंधि- १९७८
- ◆ लोपोन्मुख जड्हली जीवजन्मका प्रजातिको अन्तर्राष्ट्रीय व्यापारसम्बन्धी महासंधि- १९७५

१९७५

- ◆ आणविक र अन्य हितियारबाट समुद्रको प्रिष्ठ, महासागर र तल्लो तहको माटो निनाश नियन्त्रण समिधि- १९७२

१९७२

- ◆ लोहोर र अन्य पदार्थबाट समुद्रिक प्रदूषण हटाउनेसम्बन्धी महासंधि- १९७२

- ◆ चारुमण्डल, जगतमण्डल तथा पानीमूँने आणविक हितियारको प्रयोग नियन्त्रणसम्बन्धी समिधि- १९६३
- ◆ उच्च सारसम्बन्धी महासंधि- १९५८

(संशोधनसमिति)- १९५६

- ◆ दृष्टिग-पूर्व एसिया तथा प्रशान्त क्षेत्रका लागि विश्व संरक्षणसम्बन्धी समझौता

विश्व व्यापार, संगठन र स्वाधी सुरक्षा

दोस्रो विश्वयुद्धले तहसनहस भएको विश्वलाई विकास गर्ने भनेर सदृ १९४५

मा नै विश्व बैंक, अन्तर्राष्ट्रीय बौद्धिक कोष (आईएमएफ) र याटको स्थापना गरियो। जनप्रेरित विद्यार्थि भी सम्भास्य विश्व बैंक र आईएमएफले आफ्नो काम तुर गरे। तर

ग्राटले मात्ता पाउन सकेन। विशेषत: विश्व बैंक पुनर्निर्माणका लागि सहस्रों मा क्षण दिने बैंक, आईएमएफ विश्वको मौद्रिक नीति व्यवस्थापन गर्न तथा याट व्यापारलाई

विश्वव्यापी रूपमा व्यवस्थित गर्न स्थापना भएका थिए। तर तीनवटे संस्थामा शाक्त

सम्पन्न र धनी राष्ट्रहरूको प्रत्यक्ष प्रभाव देखिएयो र उनीहरूले हितमा काम गर्न थाले।

कार्यान्वयनमा आउन नसकेको याट १९९४ मा भएको मन्त्रीस्तरीय बैठकले यसमा केही सुधार गरेर नामसमेत प्रवर्तन गर्न्यो। उल्लेख बैठकको नामले चिनिने यो बैठकपछि यसलाई विश्व व्यापार संगठन भन्न थालियो। विश्वमिति नै चजारलाई एउटै छातामा ल्याउने गरी ओपि बढेको यो संगठनको फाँडै २५ हजारको त यसको कानुनीलिगायत थुपै खण्डहरू छन्। यसलाई पनि यसको विवाद सकिएन। यसमा समेत शाक्तसाली राष्ट्रहरूको प्रभाव योकी नै छ। तर यसमा राष्ट्रियको प्रावधानका कारण गरिब तथा विकासोन्मुख राष्ट्रहरू सदस्य बन्दा पनि सुख छैन न बन्दा पनि सुख छैन। व्यापारिक दृष्टिका नभएका कारण गरिब राष्ट्रहरूले धेरै सहनुपर्न देखिएको छ। यसमा सदस्यता लिनका लागि निषिचत समय तोकिएको छ र त्यो सामग्रीमध्य नबनेमा विश्व व्यापारको जालोबाट बाहिरिरुपर्न खतरा हुन्छ। सदस्य बनिसकेपछि यसका सबै नियम कानुनलाई पालना गर्नुपर्ख नै।

बाद्य सुरक्षा

विश्व व्यापार संगठनले नै तगार गरेको एउटा कानुन दिए। बौद्धिक सम्पदासम्बन्धी समझौताले हामीजित्ता कृषिमा आधारित अर्थतन्त्र भएका राष्ट्रहरूको दूसो समस्या देखा पैदल्छ। यो समझौताको दफ्तर २७३ बा व्यवस्था भएकेन्त्रूप जीवित जनुलाई समेत कर्मीको नाममा दर्ता गर्न सकिन्दछ। जसको उपभोग गरेवापत उक्त भालीकलाई निषिचत रकम बुझाउनुपर्न छुन्दै।

हुन त यो दफा जीविक प्रविधिलाई ग्रोत्साहन दिनका लागि राखिएको हो भने

तर्क दिले आइएको छ । उनीहरूको विचारमा अहिलेको खाद्यको अभाव पूरा गर्न होस् या गरिबी निवारण गर्न होस्, उत्पादन बढ़ाद्वा जाएि यस्तो गरिनु आवश्यक छ भनिन्दै ।

तर अहिलको विश्वको साधान समाज्या उत्पादनको तोडन, वितरणको हो । यसले निम्नाजन सबने केही खतराहरू यस प्रकार छन् ।

(१) जब परम्परागत रूपमा आफैले खाद्यान्त उत्पादन, भण्डार र बीउ राख्दै आएका किसानहरू बढी उत्पादन हुने विकासे बीउतर्फ आकर्षित हुन्थ्यन र परम्परागत ऐलीको स्थानीय बीउ हराएर जान्छ । अन्ततः उनीहरू बीउ कम्पनीको सरणामा बल बाट्य हुन्छन् ।

अकोंतिर त्यो विकासे बीउको खाद्यहरू अहिलेसम्म यता लागेको हैन । यसले गर्दा एकैपटक किसानले दूलो नोक्सानी व्यहोनुपर्ने वा खतरा भोग्नुपर्ने हुन सक्छ ।

(२) यसमा प्रजातिहरू स्थानीय हातापानी वा माटो सुहाउदो नहुन सबैलैन, यसले गर्दा बढी उत्पादनको कुनै निरिचतता छैन ।

(३) अकर्तिर विकासे बीउहरू 'कीट प्रतिरोध' बनाइएको हुन्छ, यसले गर्दा जैविक विविधता हराएर जान्छ ।

(४) साथै, ती विकासे बीउको पुनर्जन्मादन गर्ने क्षमता हुन्दैन । यसले गर्दा यसी जातका अह बनायताई समेत नपुँसक बनाइएका साथै किसानले बीउ राख्ने चलन हराएर जान्छ र बीउ कम्पनीहरूले विश्वको स्थाद्यान्त बजार नियन्त्रणमा लिन्छन् ।

(५) जैविकमै स्थानीय द्वात र कृषीले आफो नाममा दर्ता गर्न सक्छ । यी माथि उल्लेख गरिएजस्ता खतरा भएकै कारण यो प्रावधानलाई हटाउनुपर्ने माय हुने आएको छ । स्थाद्यान्त जीवनको आधार हो र मानवको अधिकार हो । यसलाई व्यापारको बस्तु बनाइएहुन भन्ने माय अहिले आएक रूपमा उठिरहेको छ । तेपल यस विश्व आपार संगठनको सदस्यताका लाभि आवेदन दिई पर्वेर बसेको छ ।

यसको सदस्य जीविकाको यसका प्रवधानहरूको निर्विवाद पालना त गर्नपर्छ र त्यसबाट हुन सबने हानि पानि सहनपर्छ ।
यसै कारण यी समाविष्ट खतरालाई दृष्टिगत गरी सदस्यता लिन प्रयास गरिनुपर्छ भन्ने कुरा उठेको हो ।

अन्तर्राष्ट्रिय सातावरणीय सोसायलिजी

तिरुव्वापी वातावरणीय

सुरासनका लागि कही सुखाव

विषव्यापी वातानरीप मुखासन, सम्भवता, प्रभात तथा रसगालिक न्यायपामा आधारित हुयाख्यं यसका लागि मुग्धता रादृ प्रणालीमा पान मुधर हुयाख्यं। यो प्रणालीलाई प्रभातान्त्रिक गहे सम्भव, मरलाम तरिकाले यसको अवधापन गरी त्यसमा निम्न लिखित मिट्टालहरू समाचेश हुयाख्यं:

१. दो प्राणिन्ते आत्माभूत अधिकारहल समवेष गुरुपूर्वक जलमा

२. क. सबै भावचको विकास पाउने अधिकार
ब. सबै भावचको स्वास्थ्य र स्वच्छ चातावरणमा बोल्न भाउने अधिकार
ग. सबै मानवजाह महात्मार र बापूगाउँलजस्ता विश्वकै सामा सम्पत्तिमालिको समान पुँजचको अधिकार

३. देवेशित वा चाहिर जहाँ भए पनि आप्नो स्वास्थ्य र चातावरणमा अतर पाँच खालका गणितिशील बारेमा सूचना अधिकार, सुशासनमा सीक्रिय कथमा सहभागी हुन पाउने अधिकार।

४. धनी र गारी र सबै पुँजकहरूलाई उत्तीर्णहल्ले गोरका कियाकलापापूर्ति उत्तरदायी हुने खालको व्यवस्थाको विज्ञाना गरिएरुपर्छ औहेसे सहयोग, व्याप र चापाखलास खालबाटे भासितका संपन्नहरूले उत्तरी राहदूर्लक्ष्मी हुतमा द्य र उत्तरीले दिनै रासितका संपन्नहरूले प्रयोग गरेर दीरेपालक गरिए र पुँजकहरूलाई आपानो स्वास्थ्यसिद्धिका लागि द्यावाच दिनै गर्वहरू। यो विधिको अन्तर्य गुरुपूर्वक देखिएरुद्द्यु। अमोरीकाले चाप चातावरणका लागि चातालदेशलाई द्यावाच द्यैन्य भेने जलबायु परिवर्तनचार भाने खातराक अस चातावरण गीडित हुनुपर्ने चातालारेगाले पनि अमोरीकालाई उत्तरले गीतालाहसलाई अतर यसै चापातहरूलाई चातावरणको विधिको विज्ञाना गरिएरुपर्छ।

५. अदोगोक उत्तरानहरूले गर्ने विनाशप्रति तीने उपयोग र अदोगोक राहदूर्लाई उत्तरदायी चाताजने सरंचनाजो विरुद्धता गर्नुपर्दै। जिगतमा मोटीयल ग्रोटोफलले ओगोनमा खाल पाने क्लोटोसोरा कम्बर्स जस्ता पतारहरूलाई उत्तराक दुपोरलाई ने पुँजस्तु गोरे बैलीलापक पतारहरूलो उत्तरादायको एकाधिकार दिएको भित्रो। जयासम्म कम्बनहरूलाई चातावरण विनाशप्रति उत्तरदायी बानाइदैन त चापात्म ती कम्बनी अफ्नो नामाका लागि चातावरणको विनाशको काम राख्ने द्येनन्।

६. तरेक मानिसले विशेषत प्रभावहरूले विगतमा उपभोग गरिएको र अहिले उपभोग गरिएका चतुर्दशको चातावरणप्रय पूँज तिरुने सिद्धान्तमा आधारित विश्वव्यापी अर्थ चापस्थानको निर्माण गरिएरुपर्छ। यसका लागि विश्वव्यापी-उपभोग कार्य को अवस्था गर्नु चाहिएत हुन्दै।

गारिबी निवारण

- अन्तरीक्ष सरमा, धनहाले गरेको उपभोगका लागि विशवव्यापी उपभोग कर उठाइएपछि

आउने राजस्वलाई गोचर तथा स्थानीय समुदायलाई दिलाउपूर्वक। यसतावरणमा बनापालक शब्दबोधनामा दूसो मार गरिएको छैन भने खोपूँपै भ्रष्टकाली त्यो राजस्वलाई प्रजातानिक र विकेन्द्रित दिवरण आलीका आधारपत्र ती स्थानीय गोचर सम्बन्धलाई बितरण गर्ने अवस्था नग्न त्रिस्तु त्रिस्तु हो।

गोरिला इत्यादि आपनो प्रजातिक स्रोतलाई अवमृत्यु गर्ने परिस्थिति लिएना गर्ने चाहुराद्दिव्य कामनाहरूको व्यापार प्रणालीको अन्तर्गत गर्नुपर्दछ । अहिलेको विवरण्याती राणीले यस्तो अधिकारीको बाट गर्ने परिस्थिति लिएना गर्ने चाहुराद्दिव्य कामनाहरूको व्यापार प्रणालीको अन्तर्गत गर्नुपर्दछ ।

काम्पन लेता था। विनाश के बाद उसने अपनी जगह पर एक अन्य विनाश को सिर्जना गृहीत। यिहे सम्भवता उत्तु इनपर व्यापार प्रणाली से चातुरवरण विनाश को मूल्याई अवशेषना गर्ने पद्धति धारें योग्य प्राप्ति है। किनाके अहिन उत्तरी राष्ट्रहस्तको आधिकारिक विद्युत विधियाँ राष्ट्रहस्तको प्राकृतिक सम्पदाको शोषणमा आधारित चर री धनी राष्ट्रहस्तको प्राकृतिक सम्पदाको दिगो शोषणको साझे धोरे मूल्यान्व दिने गोचा धूर।

गारीबहस्त्रो अमरपतिको महि उपयोगका लाभि च्यास्त्राई पारिश्रितक प्रणालीको पुनर्जन्माप्ति चरण लेखको विषयम्, भू-संरक्षण, पानी सत्रामानलाई कार्यमा लाभान्वयहै। विश्वव्यापी रूपमा ऐ दियो जीवनभैलाई दोस्ताहन गरीनुपर्छ।

ପାଇଁ ଏହାର କିମ୍ବା ଏହାର କିମ୍ବା ଏହାର କିମ୍ବା ଏହାର କିମ୍ବା

रामानुज्यस्तरमा पैनि स्थानीय जनतालाई आपानो बरपाको चाताप्रथम र प्रावितक मौतको अवस्थापापाटे र उत्पादो अधिकार दिने प्रतिष्ठितो विकास रामानुज भरकाहरूले गर्नुदेखि।

जैविक विधिप्रति सरलगतावन्दी महाभारतीया गणितप्रका प्रतिवद्वान् पनि सरकारले पूरा गम्भीर विधिप्रति विधियोंको प्रयोगप्रवृद्धि स्थानीय समुदायलाई स्थितस्थापत किमिपूर्ति दिलाउने छालबद्धमयको दिक्षास गरिरुपूर्ख ।

दिगो विकास आयोग

संपूर्ण राष्ट्रीय विकास विभाग
लालगढ़ - १९९३
सदस्य संस्था - ५३
संविधानसभा - संपूर्ण राष्ट्रीय विकास
कोडा नं २२२०, न्यूयॉर्क NY 10017, अमेरिका

समस्या

संयुक्त राष्ट्रसंघको बातावरण तथा विकास सम्मेलनले १९९२ मा हिनो विकास कार्यालयलाई अनुगमन गर्नेगरी दिगो विकास आयोगको स्थापना गरेको हो। महत्वाकांक्षी उद्देश्यसहित स्थापित भए पनि यसलाई निर्णय गर्ने कानूनी अधिकार दिएको हैन। परिणामस्वरूप, लक्ष्यअनुरूप यसले थोरै काममात्र गर्ने सकेको छ।

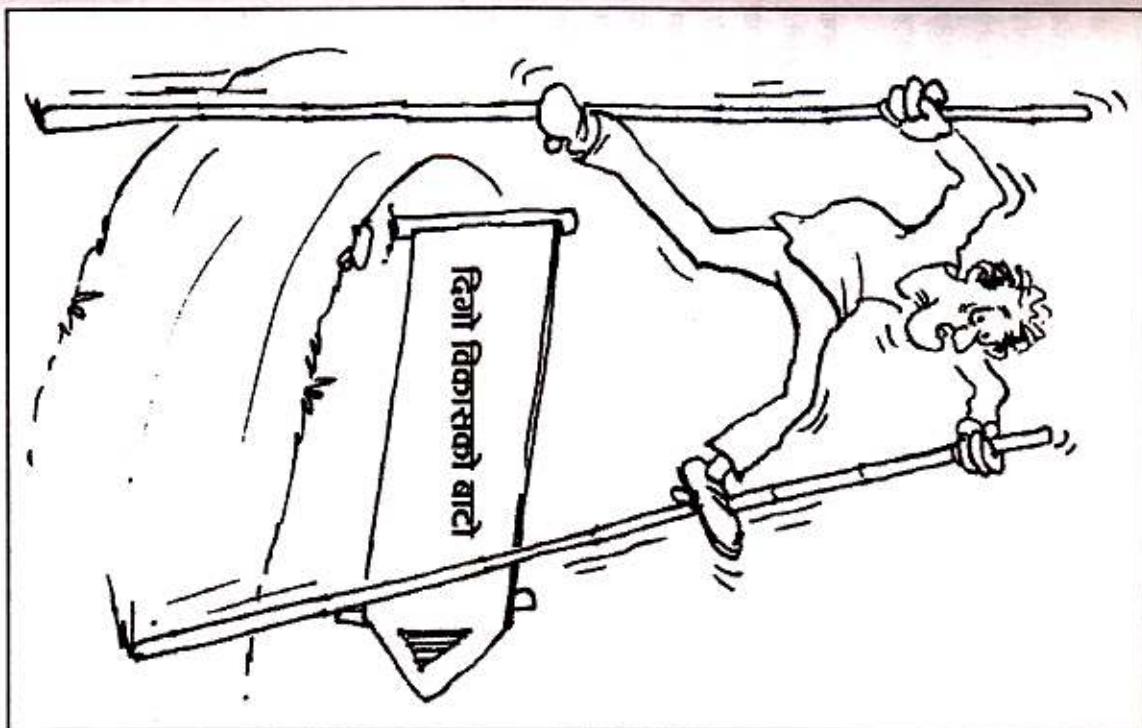
संयुक्त राष्ट्रसंघको प्रभावकारीता मध्ये कमजोर देखिए आएको छ। तैपनि यो कसरी एउटा प्रभावकारी राजनीतिक मञ्च बना सक्छ भन्ने सोचाई आवश्यक छ। विगतमा सरकारहरू बातावरणीय समस्या र चालोलाई समाझान गर्ने गीतिलो मञ्चका रूपमा यसलाई उपयोग गर्न नसकेको देखियो।

इतिहास

सन् १९८२ मा विश्व बातावरण तथा विकास आयोगले हाम्रो साम्भा भविष्यको प्रकाशन गर्यो। जसले एकीकृतरूपमा सामाजिक, आर्थिक र बातावरण संरक्षण गर्न सम्मे नया खालको विकास अवधारणालाई जोड दिएको थियो। यसका अंतिरिक्त १९९३ मा संयुक्त राष्ट्रसंघीय बातावरण र विकास सम्मेलनले दिगो विकासको कार्यतालिकासहित एजेन्डा- २१ लाई आर्थ सान्नो। यसमा दिगो विकाससम्बन्धी विषयपत्रांडे ४० खण्डमा बाइबिलो छ। जसमा उद्देश्य, क्रियाक्लाप र लागू गर्ने प्रक्रियासमेत साट रूपमा उल्लेख गरिएको छ। त्यसअनुरूप नै स्थानीय, क्षेत्रीय र अन्तर्राष्ट्रीय रूपमा कार्यान्वयनको अनुगमन गर्न दिगो विकास आयोगको स्थापना भएको हो।

आयोगले कसरी काम गर्दै?

संयुक्त राष्ट्रसंघका स्थानीय कार्यालयले सम्बन्धित सरकारहरूसँग तिएको विकास

र वातावरणसम्बन्धी मूचनाको निश्चयण गरी एजेन्डा- २१ अनुरूप भए / नभएको अनुगमन गर्ने र त्यसलाई संपूर्ण राष्ट्रसंघीय आर्थिक तथा सामाजिक परिपदमाफत राष्ट्रसंघको साधारणसम्भासा पेत गर्दै । यसले एजेन्डा- २१ को कार्यान्वयन अनुगमन गर्दा सरकारको नीतिविधि र अर्थ सम्बन्धी पक्षहरू जस्तै: व्यापारी, उद्योगपति, गैरसरकारी संस्थावाट जानकारी लिएर प्रत्येक देशको छुई राष्ट्रिय प्रतिवेदनसमेत तयार पार्दै ।

राष्ट्रसंघको स्थानीय निकापवाट प्रस्तुत मूचनाको आधारमा एजेन्डा- २१ को कार्यान्वयन कार्यक्रमका लागि एउटा निर्देशीकासमेत तयार पारी वार्षिक बैठकमा पेस गर्दै ।

यसको पहिलो बैठकमा ५ वर्षका लागि कार्यक्रम अधिक सारिएको खियो, जसमा

एजेन्डा- २१ लाई खोल्नेत र बहुक्षेत्रगत विषयहरू गरी दुई भागमा बाँडिको खियो ।

बोगत विषयहरू जस्तै: स्थानीय, मध्यमीकरण, चन तथा चामुण्डलका लागि निर्णयचतु

चाम्हल्लमा मूल्याङ्क जस्तै: स्थानीय, मध्यमीकरण, चन तथा चामुण्डलका लागि निर्णयचतु

प्रविधि हस्तान्तरण, वितीय चोतजस्ता विषयलाई वार्षिक छलफल गर्ने गर्द्यो । जस अनुसार

१९१७ मा दिगो विकास आयोगका कामको सम्पूर्ण मूल्याङ्कन गरिएको खियो भने

राष्ट्रसंघको साधारणसम्भासो निश्चय बैठकले संत १९१७ मा एजेन्डा- २१ को निर्दृत

मूल्याङ्कन गरेको खियो । बैठकले आयोगको १९१८-२००१ सम्मोको कार्यक्रम योजना

आगाडि सारेको खियो ।

यसको दश वर्षसम्मको प्राप्ति मूल्याङ्कन २००२ को अगस्त / सेप्टेम्बरमा आयोगको

राजधानी जोहानेसबार्मा हुने दिगो विकाससम्बन्धी विश्व सम्मेलनमा गरिनेल ।

अगाडिका चुनौतीहरू

दिगो विकास एजेन्डाको जिम्मेवार (प्रमुख) को हो ? दिगो विकास आयोग वा संयुक्त राष्ट्रसंघीय वातावरण कार्यक्रमका पछिल्ला वर्हहरूमा यससम्बन्धी बहुत चर्केको छ । जसले आयोगको असफलतालाई उदाहरण पारेको छ । धेरै सरकार र नेतृत्वकारी चंगठानहरू युनेपलाई शीर्तिशाली र प्रभावकारी बनाउनुपर्नेमा जोड दिइरहेका छन् र युनेपको वातावरण एजेन्डालाई दिगो विकास एजेन्डामा परिवर्तन गर्नुपर्ने जोड दिइरहेका छन् ।

अफ कैसै त विष्व व्यापार संगठनलाई शीर्तिशाली विश्व वातावरण संगठन खोल्ना जोड दिइरहेका छन् ।

तथावत आयोगको भविष्यका वारेमा विश्व सम्मेलनमा विस्तृत छलफल हुनेछ । आयोगलाई यस अधिकारताहित अधिक बढाइयो भने यसको राजनीतिक दैसियत सम्पर्कात्मक रूपमा विस्तृत छलफल हुनेछ । मुख्य कुटा के हो भने आयोगको वातावरण संरक्षण र दिगो विकासका कार्यक्रमहरू राष्ट्रिय सरकारको प्राथमिकतामा कसारी पर्दैन भन्ने हो ।

लगानीसम्बन्धी बहुप्रकारी सम्झौता

समझौता संघ प्रस्तुति
फ्रान्स समझौतावाट बाइरिप्रिपिल १९९८ रप

समस्या

बहुराष्ट्रिय क्षम्पनीहरूलाई आप्नो जटपातन र सेवा अन्तर्राष्ट्रिय वाजारमा लैजान र प्रतिस्थापनाफत नापा कम्पनीले नैदेशिक प्रत्यक्ष लगानीको भूमिका भहत्वर्ण हुन्दै ।

उनीहरूले आप्नो बजार निर्माणका लागि निकासोन्ख्या राष्ट्रमा लगानीका लागि वाधक भइरहेका स्थानीय कानुनलाई खुल्को बनाउन नियमित रूपमा प्रयास गरीरहेका छन् ।

सन १९५० देखि नै यस्ता लगानीहरू द्विधीय समझौताका आधारमा हुई आएका छन् ।

जहाँ कहीं हवसम्म राष्ट्रियहितको सारंभण हुन सक्छ । विशेषतः द्विधीय समझौता हुदा

विकासोन्ख्या राष्ट्रले प्रविधि हस्तान्तरण अप्यवा स्थानीय कल्प्या पदार्थको उपयोगजस्ता विशेष प्रवधानहरूको व्यवस्था गर्न सक्छ । तर, यिनै कुराहरू नै बहुराष्ट्रिय कम्पनीलाई लगानीमा वाधाक भए ।

विकासोन्ख्या राष्ट्र खाली लगानीमात्र आकर्षित गर्न खोज्ने र लगानी गर्ने राष्ट्रले आपना कम्पनीहरूको अधिकतम काइदाका लागि प्रयास गर्ने हुनाले हाल भइरहेका द्विधीय समझौताहरूसमेत असमान खालका छन् । धेरैजसो बहुराष्ट्रिय कम्पनीहरू विकसित उत्तरमा हुन् र यी राष्ट्रहरू नै लगानी चुंजीको नियात गर्ने मुख्य देश हुन् ।

जबकि विकासशील राष्ट्रहरूले खाली पहुङ्ना सत्कार गर्ने रूपमा काम गर्द आएका छन् ।

समझौताका प्रयासहरू

लगानीसम्बन्धी बहुराष्ट्रिय समझौताको कुरा गैलिलोपटक सन १९९४ मा उराउ बैठकमा सुभावका रूपमा आएको हो । बैठेशिक लगानीमात्र नियन्त्रण गर्ने यस खालको प्रयासलाई विकासोन्ख्या राष्ट्रले कडा रूपमा विरोध गरेका यिए । अफ १९९६ मा सिंगापुरमा आयोगको विश्व व्यापार संगठनको मन्त्रीसत्रीय बैठकमा समेत युरोपी संगठनले प्रवेश गराउने असफल प्रयास गरेको खियो ।

विश्वभारिक नागरिक समाज समुदायले विश्वव्यापी बहुपक्षीय लगानी नियमको स्थापना प्रयासलाई सम्भवित बतारका रूपमा हेरिसेका छन् । जब विश्वका समैभन्दा धनी २९ वटा राष्ट्रको संगठन, जुन देशमा १५ प्रतिशत दूला बहुराष्ट्रिय कम्पनीहरू छन् अधिक गहरोग तथा विकास साठाउने गोप्यहरूमा बहुराष्ट्रिय कम्पनीहरूलाई सरकारी नियन्त्रणप्रति प्रश्न उठाउन सक्ने बहुपक्षीय बैठेशिक लगानीसम्बन्धी समितिका लागि समझौता गर्ने प्रयास गरे ।

गरिब र कमज़ोरितर

जाने बाटो →

लगानीकर्ता
के के के के

तर, यो प्रयास १९९८ मा विश्वभारीकै नैसरकारी सम्पादकों विरोधते गुहियो, जसका लागि गोप्य सम्भोतावेष्ट एउटा 'गुरुला नेतवक' को निर्माण भएको थियो।

केही विवास्पद वा प्राचारधारहरू

राष्ट्रिय उपचार: बहुराष्ट्रिय कम्पनीहरूलाई सबै योग्यता भिन्न हुने कुनै पनि फरक अवहार गर्न पाइन द्दैन।

समय हैसियत: सरकारले सबै विदेशी लगानीकर्तालाई समान हैसियतको व्यवहार गर्नुपर्नेछ।

स्तर निर्धारण: स्वदेशी उद्योगलाई स्तर निर्धारणसम्बन्धी व्यवस्था भए पनि विदेशी लगानीकर्तालाई त्यसका लागि चाहेय पारिने द्दैन।

आतिपूर्ति: यदि सरकारले कुनै वातावरणीय कानुनको कार्यान्वयन गर्दा लगानीकर्ताले घाटा ब्यहेन्परेमा धारिपूर्ति दिनुपर्नेछ। जस्तो कि एउटा अमेरिकी कम्पनीले क्यानाडियन सरकारसम्बन्ध वातावरण र स्तरास्थ्यको खताकाक कारण प्रतिवान्धित एम.एम.ट. ग्रास प्रतिवान्धित गरेबापत उत्तर अमेरिकी लगानीकर्ताहरूका लागि आतिपूर्ति लिएको थियो।

विवाद समाधान: कम्पनीहरूले योग्य काम गरिरहेको देखाको सरकारसंग लितपूर्ति

माग गर्न सक्नेछन्, अहिलेजस्तो आप्नो सरकारमाफ्त भाग गरिरहनु पाईन।

आप्नो मुलुकमा भएको विद्रोहकाकारण फ्रान्सले १९९८ मा फिर्ता लिए पनि 'ओइसीडी' को प्रयास तात रोकिएको छ। तर लगानीसम्बन्धी बहुपक्षीय सम्झौताको छत्रा भने अझै टरोको छैन। तात पनि संयुक्त राष्ट्रसंघीय व्यापार तथा विकास सम्बन्धले एउटा संभावित बहुराष्ट्रिय लगानी सम्बन्धी कार्यक्रम कार्यान्वयन गरिरहेको छ।

त्यसमाधीय विश्व व्यापार संगठनअन्तर्गत २००१ अग्रिमदेखि अनौपचारिक सहमतिको आधारमा एउटा लगानी सम्झौता सुख भयो। यो कसरी अगाड बढ्दछ, हेन बाँकी नै छ। तर, प्रक्रिया हेतु पनि बहुराष्ट्रिय कम्पनीको हितमा जाने वा विश्व व्यापार संगठनको उद्योगवादी चारित्र हेतु पहिलो सम्भावना बढी छ। यसी राष्ट्रहरू लगानी हस्तान्तरण सञ्चिलाई ओशेशक लग्ना विश्व व्यापार संगठनमा समावेश गर्न इच्छुक छन् किन भने यसको पीहिन्यै एउटा विवाद समाधान गर्न स्थापित परिपाठी छ।

आगाडिका चुनौतीहरू

विकासशील राष्ट्रहरूले सबै मुहुरलाई होसियारीपूर्वक समाधान गर्नुपर्दै।

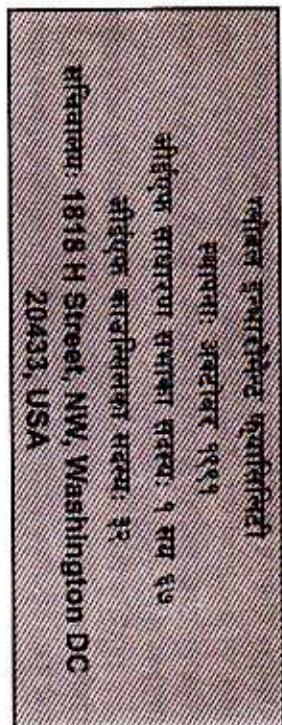
जो बहुपक्षीय लगानी सम्झौताको पक्षमा छन् उनीहरूको विचारमा यसले विकासमुख देशमा प्रत्यक्ष वैदेशिक लगानीको बढ्दि गर्दै भने यो चुनौती हुन्छ। तर के विकासमुख राष्ट्रहरूले यो लगानी नभएको बढ्दमा यसको खासी गर्न सक्छन् त?

सामान्यतया: अहिलेको लगानी स्थिति हेतु धेनौत राष्ट्रमा उच्च पूर्वाधार परिवर्तन गर्न हुने रिप्रेट देखिदैन किनाम्बने लगानी निर्णय त संभावित बजार, कानूनी/संस्थागत खाका र उपलब्ध मानव तथा प्राकृतिक स्रोतमा आधारित हुने गर्दै। यो भए पनि होसियारीपूर्वक सहमति भएको बहुपक्षीय लगानी सीध्याते विकासम्बोध राष्ट्रहरूलाई सहयोग पुष्ट ने जुन अहिले पनि द्विपक्षीय सीध्यावाट पीडित छन्।

अहिलेको प्रीक्रिया हेतु विश्व व्यापार संगठन गरिन राष्ट्र र लगानीकर्तां दुवैको हितमा हुने खालको लगानी सीध्य गर्ने उपयुक्त स्थायित्वा देखिदैन। यसले त खाली स्वायत्त र अनियन्त्रित आपारलाई मात्र बढ्दा दिन्दै। विकासमुख राष्ट्रको पक्षावाट हेतु, विश्व व्यापार संगठनमा संयुक्त राष्ट्रसंघले बढ एउटा लगानी सीध्यसम्बन्धी निष्पक्ष भूमिका उपलब्ध गराउन सक्छ।

मुख्य कुरा के हो भने, विकासमुख राष्ट्रहरूले लगानी सीध्यमा 'लगानीकर्ताको उत्तरदायित्वा' पनि समावेश गर्ने पहल गर्नुपर्दै। जसले गर्दा लगानीकर्ताहरूका लागि युद्ध कानून बनाउने परिस्थितिभन्ना उनीहरूले नियम/कानून स्वीकार गर्नुन्।

तिश्वव्यापी वातावरण सुधा

समस्या

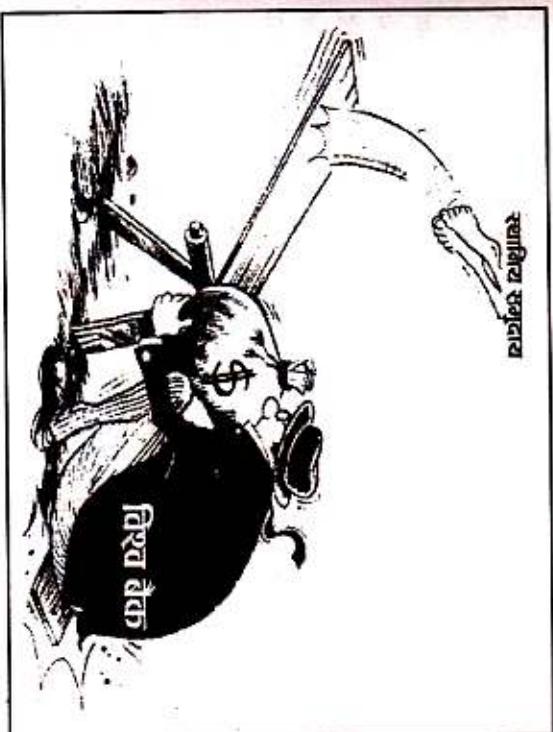
जैविक विविधताओं को नाश, मौसम परिवर्तन र औजोनमा ज्ञाल पर्जन्या उत्तरी राष्ट्रहरूको जीवनशीलीवाट तिर्जना भएका वातावरणीय समस्याहरूको शोतृपृष्ठि सन् १९८० को दशकमा दीक्षिणी राष्ट्रहरूले मान थाए। वातावरणको रक्षाका लागि दीक्षिणी राष्ट्रहरूले आफ्नो क्षेत्रमा चाँची रहेको प्राकृतिक सम्पदाको तुरङ्गा गर्नुपर्ने थयो। यसका लागि उनीहरूले आफ्नो विकासको चाहनलाई धेरै हरसम्म ताङ्गौती नै गर्नुपर्यो। त्यसले दीक्षिणी राष्ट्रहरूले उत्तरी राष्ट्रहरूसँग आपानो विकासको चाहनासंग गर्नुपरेको सम्झौताको क्षतिपृष्ठि पनि मान थाले। संगुल राष्ट्रसंघ र ब्रेटोन उड्स इनिस्ट्युट्युजला तस्याले क्षतिपृष्ठिको माझा सहयोग लिएर यो समस्यालाई समाधानभन्दा संकटको वाटोतिर डोच्याए। गरिब राष्ट्रहरूलाई योने नत्किने विकासका नमुनाहरू आपूर्ति गरेर यो संकटको स्थितिलाई बढ़ावा दिने काम थयो।

संस्थाहरू

सन् १९९० मा सून्दरी भ्रान्ति भ्रान्ति कुरालाई लिएर विश्व बैकले विश्वव्यापी वातावरण सुविधा (लोबल इन्भारोमेन्ट फ्यासिलिटी) (जीईएफ) सुख गयो। जीईएफलाई मन् १९९४ मा भाव स्थानी प्रकृतिको त्तर दिइयो। यो सुविधाले मौसम परिवर्तन, जैविक विविधताको संरक्षण, औजोन तहको तिनाश र पानीका अतिरिक्त खोतजहरा तिथव्यापी चासोंको विषयमा ध्यान दिने थयो।

सन् १९९२ मा यसले जैविक विविधतासम्बन्धी महासान्धि तथा मौसम परिवर्तनसम्बन्धी आवरणीय भ्रान्तिन्धाका लागि अत्तरिम संरचनाका स्थापा काम गयो।

स्थानिक उन्नताव

जीईएफका तीन 'कायांन्यन संस्था' क्षम :- (क) विश्व वैक (ख) राष्ट्रसंघीय वातावरण कार्यक्रम (ग) राष्ट्रसंघीय विकास कार्यक्रम। विकासोन्मुख राष्ट्रहरूले धेरै आस्या नराल्लोका कारण जीईएफको यो निकोनमा विश्व वैक नै सबैभन्दा बलियो संस्था भएको छ र अधिकांश कोषमा त्यसीको नियन्त्रण रहेको छ।

विश्वव्यापी सोचौं, विश्वव्यापी काम गरौ

विश्वव्यापी वातावरण रक्षाका लागि चालिने कदम र आफ्ना विकासका चाहनालाई समन्वय ल्याउन जीईएफलाई एकमात्र गोत उपलब्ध हुन् दीक्षिणी राष्ट्रहरूजो वायुता हो। वातावरण जीईएफ उत्तरी राष्ट्रहरूले गरेको वातावरणीय नोक्सानीको क्षतिपृष्ठि दीक्षिणलाई दिनभन्दा आर्थिक चोतको अभावमा विश्वको इको-सिस्टक (पारिस्थितिक प्रणाली) मा भासि खुनिरहेको छ भन्ने मानवताकाट खुर भएको हो। अहिले जीईएफको रकम सहयोगका रूपमा आजड्छ, क्षतिपृष्ठिका रूपमा हाइन। त्यसमाथि जीईएफले उत्तरी समस्यालाई भाव ध्यान दिएको देखिन्दै। उत्तराहरूका लागि यसले परिस्टेन्ट अगानिक पनुरपान्टर (लामो समयसम्म नष्ट नहुने रातावानीक प्राकृतिक प्रदूषक तत्वहरू) (गीओर्जी) सम्बन्धी स्टक्होम महासान्धिका लागि अधिक संघनका रूपमा काम गर्न दूसो चासो राख्यो भने मध्यमीकरणिल्ल राष्ट्रसंघीय महासान्धिका लागि एक पैसा पनि हिन मानेन। अन्ततः जीईएफमा केहीमात्र सहभागिता देखाएक विकासोन्मुख राष्ट्रहरूले हिन मानेन।

प्रदूषकले शति बोहेन्पर्ने (एजुटर्स मे) र दायित्वसम्बन्धी खिदान्तहरूलाई अगाडि ल्याउन सकेन्न।

दात राष्ट्रहरू, विशेषतः संयुक्त राज्य अमेरिकाहरूद्वारा लाइने शर्तहरूमा जीईएफको बासे भूमिका छैन। जीईएफले राष्ट्रिय फाइदाभन्दा विश्वव्यापी फाइदाका लागि केही "षष्ठ सहयोग" मात्र गर्दै। उदाहरणका लागि नेपालले यदि डिजिटबाट चल्ने विद्युत आयोजना बनाउने निर्णय गर्यो भने जीईएफले यो पूरे आयोजनालाई सहयोग गर्दैन, जुन नेपालको राष्ट्रिय फाइदाका लागि मात्र बन्न लागेको हुँदै, तर जीईएफले केवल नेपालले अतिरिक्त खर्च गरेत प्रयोग गर्नुपर्ने "राष्ट्रो प्रतिरिद्धि" मा भने सहयोग गर्दै। जसबाट त्यो आयोजनाले फाल्ने कावन डाइओक्साइडमा कमी आउँदै, अर्थात् अर्को विश्वव्यापी भाइदाको स्वार्थ। तर यो प्रक्रिया पनि स्पष्ट छैन। राष्ट्रिय स्वार्थका लागि परिसंकेतका कामका लागि विश्वव्यापी स्वार्थ जोड्न र त्यसमा "षष्ठ सहयोग" लाई परिभाषित गर्न सहयोग लिने राष्ट्रहरूका लागि भक्तिहरिता त छैदै, त्यसमाधि जीईएफको कर्मचारीतनको भ्रमेला निकै बढी छ।

भविष्यका चुनौतीहरू

विश्वभरि ने जीईएफका परियोजनाले जनसहभागिता नाराएकोमा आलोचित भइरहेका छन्। यद्यपि केही जीईएफ परियोजनाहरू आफूले सञ्चान्तित पक्षहरूको विचारलाई आत्मसत गरेको दानी गर्दैन्। तर यथार्थमा नैसरकारी संस्थाहरूलाई ती परियोजनाले सहै नै उत्तराहित गरेको पाइएको छ।

हालसालैमात्र हालाखरित पीओपीज महासंघिको अस्थायी आधिक संयन्त्रका लागि जीईएफलाई मरोनीत गरियो। यसौरी हालसालै हालाखरित वायोसेप्टीका लागि काटिजेना अधिसंघिमा पनि जीईएफले महत्वपूर्ण भूमिका खेल्ने आशा गरीएको छ। यसौरी दक्षिण राष्ट्रहरूको परिस्थितिलाई बुझ्दै जीईएफ एसेम्बलीले जीईएफको दोबो साधारणसभावाट भू-क्षेत्रलाई मुख्य कायदेचमा राख्न सिफारिस गरेको छ। संयुक्त राज्य अमेरिकालाई गायत केही विकासित राष्ट्रले समयमा नै आफूले बाचा गरेको रकम उपलब्ध पराएन् भने जीईएफले योजना बनाइसकेका कार्यक्रमहरू संकटमा पर्न निश्चित छ। यो आधिक संकट त्यतिबेला आयो, जब जीईएफ आमना कार्यक्रमलाई विस्तार गर्ने क्रममा थिए।

हालसालै सम्पन्न जीईएफ काजिम्लको बैठकमा सदस्य राष्ट्रहरूले जीईएफ निर्मो विकासका काममा भन्दा संरक्षण' का काममा बढी कोन्जित भएको कुरा उठाए। वास्तवमा जीईएफका एजेन्डाहरूमा स्थानीय समुदायका चाहानाहरूले स्थान नै पाउदैनन्

किनकि जीईएफले राष्ट्रिय सरकारका कुराहरूमात्र सुन्दर र धेरेजसो सरकारहरू स्थानीय समुदायका चाहान्तिकताबाट निकै रात्रा रहेको यथावधीत हालातमा चुन। दक्षिणी राष्ट्रहरूमा दिगो विकासलाई प्रोत्साहन गर्ने हो भने जीईएफले कुनै पनि योजना तर्जुमा र कार्यान्वयन गर्दा स्थानीय समुदायको सुभाव लिने र उत्तीहरूलाई सहभागी गराउने संयन्त्रको विकास गर्ने पर्छ।

वास्तवमा जीईएफले दिगो विकासलाई गरिब र धनी दुवै आँखाले हेरेर समायोजन गर्न सबैने संस्थाका रूपमा आफूलाई निकास गर्न सम्भुपर्छ। त्यसमाधि महासागर र चम्पुम्हडलजस्ता साम्भा सम्पत्तिवाट फाइदा लिइरहेका उत्तरी राष्ट्रले केही अंश तितै खास सरचनाबाट जीईएफ चल्नुपर्छ। यसैगरी अन्तर्राष्ट्रिय व्यापारबाट पनि वातावरणीय मूल्य उठाउने अवस्था गरीनुपर्छ। जीईएफ यो आधिक संकटबाट बच्न विश्वव्यापी कर र रुपरकहरूजस्ता अवस्था पनि गर्न सम्भुपर्छ।

तर आहिले आधिक संकटको मूल कारण संयुक्त राज्य अमेरिकालागायतका औद्योगिक राष्ट्रहरूले विश्वव्यापी दिगो विकासप्रति आफ्ना आधिक प्रतिबद्धता पूरा नगर्न नै हो र यसबाट जीईएफ लागि "मौलिक" आधिक स्रोतहरूको खोजी गर्न बाह्य छ। यिनै मुद्दहरूलाई सन् २००२ को सुरुवातिका म्यान्मारकोमा हुने लागानी तथा विकाससम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय सम्मेलन तथा सन् २००२ को अगस्तमा हुने दिगो विकासका लागि विश्व सम्मेलनमा उठाउनुपर्छ। यी दुवै सम्मेलनहरूले विकासोन्मुख राष्ट्रहरूमा आधिक भार नपर्ने गरी र औद्योगिक राष्ट्रहरूले अपनाएका वैकल्पिक मार्गमा हिन्दून दक्षिणी राष्ट्रहरूलाई चातावरणको हरियो लही लगाउन चाह्य नगर्ने गरी जीईएफका लागि कोपको अवस्था गरिनुपर्छ।

ओजोन विनाश

अनुमोदन संस्करण कार्यक्रम मध्यस्थिति

लापू मिस्ट्री जगद्दरी १, प्रदृढ़ १
अनुमोदन ताते राष्ट्रहल्ल : १७८ (जून २००१ सम्म)

प्राकृतिक विषय तथा तत्त्वसूक्ष्मविषयी मोनिटरिंग अभियान

अनुमोदन गर्ने राष्ट्रहल्ल

: १७७ (जून २००१ सम्म)

लन्डन संशोधन (१९९०) अनुमोदन

: १४८ राष्ट्रहल्ल (जून २००१ सम्म)

कोपेनहेन संशोधन (१९९२) अनुमोदन
मोनिटरिंग संशोधन (१९९७) अनुमोदन

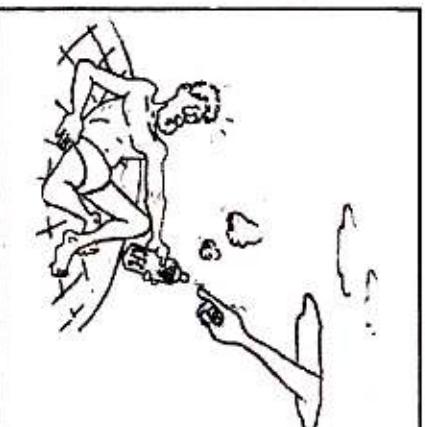
: १२५ राष्ट्रहल्ल (जून २००१ सम्म)
बैचिङ्ड संशोधन (१९९१) अनुमोदन
: ८ राष्ट्रहल्ल (जून २००१ सम्म)

समस्या

पृथ्वीको रसा गारिको ओजोन तहलाई केही खतरानक रसायनहरूले कृति पुन्याएको ज्ञात भएपछि सन् १९७० को दशकमा पहिलोपटक ओजोन तह घटिरहेको तथ्य विश्वसामुख्यामा त्यसपछि सन् १९९८ मा गारिएको अनुसन्धानबाट ओजोन तहमा २ अर्ब ६० करोड हेक्टर अर्थात फर्नै युरोपको खेतफलको तुर्जुणा दूलो द्वाड धरिसकोपे पता लाग्यो। यो ज्ञातहरणीय अभियानिय भनेर मोनिटरिंग अभियानियको व्याख्या गारिए पनि यो साहै येदभावाचूर्ण च र वातावरणका मुद्दमा हुने सौदावाजीका लागि हानिकारक पनि छ। दशिणका दैरे गरिब राष्ट्रहल्लाई अभियानियका लागि गारिएका सुरक्षा छिलफल कार्यक्रममा सहभागी गरिएको खिल्ली, तर धनी राष्ट्रहल्लले यो सम्झौतामा हस्ताक्षर गरेपछि दशिणी राष्ट्रहल्लाई त्यसमा सहभागी बन्न द्वाव दिइयो। सुरक्षा गारिब दशिणी राष्ट्रहल्लले यो सम्झौतामा धेरै भेदभावपूर्ण प्रावधानका चारोंमा कुरो उठाएका थिए। तर पाँच केही संशोधन र आज्ञा प्राप्तवद्वता पूरा गर्ने सहयोग गर्ने एउटा बहुराष्ट्रीय कोषको स्थापनापछि चित्त चुम्हाएर चल्न बाल्य भएका थाएँ।

कल्पोरोप्तारो कार्बनको प्रयोगका लागि अधिकतम मात्रा तिरिचत गर्ने र जनसख्या आधारमा सबै राष्ट्रहल्लाई प्रयोगको मात्रा समानुपातिक रूपमा बाँड्ने जस्ता सुनिक्षिप्तहरूलाई यो अभियानियमा समोरिएको छैन। यसको ठीक उल्टो यो अभियानियले आहिते उपभोग गारिएको मानालाई ने आधार मानेर भविष्यमा उपभोग घटाउने प्रक्रिया अपनाएको छ। त्यसमाथी कलोरोप्तारो कार्बनको प्रयोग घटाउने समयावधि पनि उपयोगको कुल मात्राका आधारमा नारी प्रतिशतका आधारमा गर्ने व्यवस्था गयो। यसले यस्ता हानिकारक पदार्थको अति उपयोग गर्ने उत्तरी राष्ट्रहल्लाई ने फाइदा पुरोको छ र जीनीहरूको अत्यधिक उपयोग मात्रा नै आज क्योटो अभियानियको सौदावाजीका कम्मा पनि मुख्य आधार बन्न पुरोको छ।

इ पोन्टजस्ता कलोरोप्तारो कार्बन (सीएफसी) का उत्पादकहरूको दबावका कारण सन् १९८५ मा हस्ताक्षरित ओजोन तहको सारक्षणका लागि भियाना महासान्धिने ओजोन विनाशक तत्त्वहरूमाथी प्रतिवन्ध लगाउने कुरै छोडी तिनका बारेरा उल्लेखसम्पन्न गरेन। तिनको प्रयोग यो महासान्धि अनुसन्धान, तथ्याङ्क आदान-प्रदान निरीक्षणजस्ता

कियाक्लापमा सहयोग आदान-प्रदान गर्ने मीन्यका रूप मीमित रहेको छ। यसैरी सन् १९८७ मा हस्ताक्षरित ओजोन तहका लागि हानिकारक तत्त्वहरूमाथी भोनिट्रियल अभियानियले आठवटा तत्त्वहरूको उत्पादन घटाउने लक्ष्य राखेको चिह्नो। यो अभियानियलाई अन्य हानिकारक तत्त्व समावेश गर्ने चारपटक संशोधन गरियो।

भविष्यका लागि एउटा

जुदहरणीय अभियानिय भनेर मोनिटरिंग अभियानियको व्याख्या गारिए पनि यो साहै येदभावाचूर्ण च र वातावरणका मुद्दमा हुने सौदावाजीका लागि हानिकारक पनि छ। दशिणका दैरे गरिब राष्ट्रहल्लाई अभियानियका लागि गारिएका सुरक्षा छिलफल कार्यक्रममा सहभागी गरिएको खिल्ली, तर धनी राष्ट्रहल्लले यो सम्झौतामा हस्ताक्षर गरेपछि दशिणी राष्ट्रहल्लाई त्यसमा सहभागी बन्न द्वाव दिइयो। सुरक्षा गारिब दशिणी राष्ट्रहल्लले यो सम्झौतामा धेरै भेदभावपूर्ण प्रावधानका चारोंमा कुरो उठाएका थिए। तर पाँच केही संशोधन र आज्ञा प्राप्तवद्वता पूरा गर्ने सहयोग गर्ने एउटा बहुराष्ट्रीय कोषको स्थापनापछि चित्त चुम्हाएर चल्न बाल्य भएका थाएँ।

कल्पोरोप्तारो कार्बनको प्रयोगका लागि अधिकतम मात्रा तिरिचत गर्ने र जनसख्या

आधारमा सबै राष्ट्रहल्लाई प्रयोगको मात्रा समानुपातिक रूपमा बाँड्ने जस्ता सुनिक्षिप्तहरूलाई यो अभियानियमा समोरिएको छैन। यसको ठीक उल्टो यो अभियानियले आहिते उपभोग गारिएको मानालाई ने आधार मानेर भविष्यमा उपभोग घटाउने प्रक्रिया अपनाएको छ। त्यसमाथी कलोरोप्तारो कार्बनको प्रयोग घटाउने समयावधि पनि उपयोगको कुल मात्राका आधारमा नारी प्रतिशतका आधारमा गर्ने व्यवस्था गयो। यसले यस्ता हानिकारक पदार्थको अति उपयोग गर्ने उत्तरी राष्ट्रहल्लाई ने फाइदा पुरोको छ र जीनीहरूको अत्यधिक उपयोग मात्रा नै आज क्योटो अभियानियको सौदावाजीका कम्मा पनि मुख्य आधार बन्न पुरोको छ।

कलोरोप्तारो कार्बन जत्पादन गर्ने दूलो कम्पनीहरूलाई मुक्त दिएको छ। ओजोन तहलाई विनाश गर्ने खतरानक पदार्थका उत्पादक इ पोन्टजस्ता कम्पनीलाई त मोनिटरिंग अभियानियले त वैकल्पिक पदार्थ उत्पादन गर्ने एकाधिकार तिएर पुरकृतसमेत गयो।

महासन्धि र अभियानिय

इ पोन्टजस्ता कलोरोप्तारो कार्बन (सीएफसी) का उत्पादकहरूको दबावका

कारण सन् १९८५ मा हस्ताक्षरित ओजोन तहको सारक्षणका लागि भियाना महासान्धिने

ओजोन विनाशक तत्त्वहरूमाथी प्रतिवन्ध लगाउने कुरै छोडी तिनका बारेरा उल्लेखसम्पन्न गरेन। तिनको प्रयोग यो महासान्धि अनुसन्धान, तथ्याङ्क आदान-प्रदान निरीक्षणजस्ता

किनाक कलोरोफ्लोरो कार्बनको विकल्पका रूपमा हाइड्रोक्सीरोफ्लोसो कार्बनलाई आगाहि ल्याजेता तिनै विपत्त पदार्थका उत्पादकहरूलाई नै फाइद पुऱ्य ।

मोन्ट्रियल अधिसनिधे दक्षिणी राष्ट्रहरूलाई उत्तरी प्रविधिमा निर्भर हुनैपर्ने वाध्यतात्मक विश्वितो सिर्जनासेत गरेको छ । उदाहरणका लागि भारतलाई लिईं । भारत कलोरोफ्लोरो कार्बन बेच्ने विश्वमै चीनपछिको दोसो ढूलो राख्दै हो । मोन्ट्रियल अधिसनिधअनुसार सन् २०१० सम्माप्ता प्रसको उत्पादन पौर बन्द गर्नुपर्दै, तर भारतसँग कलोरोफ्लोरो कार्बनको विकल्प उत्पादन गर्ने क्षमता द्वैन र तिनको निर्यात मूल्य दिनहितै बढिरहेको छ । अकोटिर बहुताधिक कोपले वैकल्पिक प्रविधि बनाउन चाहने राष्ट्रहरूलाई सहयोग गर्ने पनि अलि अन्यथारो नियम बनाएको छ । यदि कुनै राष्ट्रले रैथाने रूपमा वैकल्पिक प्रविधि बनाउन सहयोग मार्ग भने उसले प्रविधि हस्तान्तरण गर्नका लागि कोपले गर्ने सहयोगबाट मात्रा मार्गपर्दै । भारत र चीनलाई कुनै पनि सहयोगबाटा रैथान प्रविधिको विकास गर्ने भार घोपिएको छ ।

नया प्रविधितर खुलाइ लगाउनका लागि यो अधिसनिधे विकासोन्मुख मुस्कहरूलाई कुनै सहयोग नहैन । ओजोन तह हाइड्रोक्लोरोफ्लोरो कार्बनहरू (एचसीएफसीज), हाइड्रोफ्लोरो कार्बनहरू (एचएफसीज) र परफ्लोरो कार्बनहरू (पीएफसीज) जस्ता विनाश गर्ने तत्त्वहरूको विकल्पका लागि विकासोन्मुख राष्ट्रहरूले धनी उत्तरी राष्ट्रका दूला कार्बनहरूको मुख ताक्कनपर्दै र तिनले विकल्प बेचर पान नाकै कमार्देक्छन् । व्यसमाधि विकल्पका रूपमा प्रस्तुत गरिएका यी तीनमध्ये पहिलो लाइझोकलोरोफ्लोरो कार्बनहरूले पनि ओजोन तहलाई विनाश गर्ने सक्ष्य भने चाही उईवटा हाइड्रोफ्लोरो कार्बन र परफ्लोरो कार्बनहरूले प्रधीको तापक्रम बढाउने काम गर्दैन् । व्यस्ते तिनीहरूको उत्पादन र प्रयोग पनि चाहै नै बन्द गर्नुपर्ने विधित छ । पृथ्वीको साभा सम्पत्तिको चरम शोषण र दुरुपयोग गर्नेहरूलाई कुनै किसिमको सञ्चाय नतोकिएकाले यो अधिसनिधि भाली बातावरणीय सान्धिहरूका लागि आदर्श बन्न सक्दैन ।

भविधिका चुनौतीहरू

क्योटो अधिसनिधे औद्योगिक राष्ट्रहरूले घटाउनुपर्ने ६ बटा रायासतेने एचएफसीजलाई पनि खाले को छ । मोन्ट्रियल अधिसनिधे विकल्पमा मानेको एचएफसीजलाई क्योटो अधिसनिधे विकल्पमा एचएफसीजको प्रयोग गर्ने राष्ट्रहरू अन्यलामा छन् । व्यसमाधि यस्तो विकल्प तयार गर्न सहयोग गर्ने बहुताधिक कोषमध्य दोसो प्रविधितर जानका लागि सहयोग गर्ने अधिकार छैन । यो अन्योल चाहै नै समाप्त गर्नु चुनौती पनि हो भने किन विकासोन्मुख लगानी गरिरहेका छन् ।

अहिन्दे गरिव मुलुकहरूले गोप्यकीज, हेलोन्ट र कार्बन टेक्नोलॉजीको उपभोग र उत्पादन बन्द गर्ने गरेको बाचा सम्यमै पूरा गर्नेत र ? भनेर उत्तरका धनी देशहरू प्रस्तुत गरिरहेका छन् । तर धनीहरूले पनि गारिब मुलुकहरूका लागि गरेका अधिकांश वाचाहर भुलिसकोका छन् । के उमीहरू विकासोन्मुख राष्ट्रहरूलाई आफ्नो प्रतिबद्धता पूरा गर्नका लागि आवश्यक रायित दिन घोनीहरू तयार छन् त ? उत्तरी राष्ट्रहरू त चुनौताधिक कोषमा दिने रकम घटाउनेतर लागेका छन् र व्यसमाधि त्यसतरक बनाइने योजना पारित गर्न पनि शकासपद तबरले कडा नियमहरू बनाइएका छन् । उत्तरी राष्ट्रहरू वैकल्पिक प्रविधि सहीमा उपलब्ध गराइरहेको धाक दिएको छन् । यस्तो यो यथार्थ तोइन । व्यसमाधि मोन्ट्रियल अधिसनिधिको कार्यालयन संयन्त्र विकासोन्मुख देशका लागि आचकडा खालको छ । यसले धनी राष्ट्रहरूलाई आफ्नो प्रतिबद्धता पूरा गराउन सक्दैन र सकेको छैन ।

खतरापूर्ण फोहोर

समस्या

१९६० को दशकमा विकासित राष्ट्रहस्ताट निक्कने खतरापूर्ण फोहोरलाई गौरकानुनी तरीकाले विकासोन्मुख राष्ट्रहस्तामा यान्को लगाइयो । त्यसका लागि न कुनै अनुगमन प्रदत्त थियो न त सुरक्षित तवरले नष्ट गर्ने कुनै पूर्वाधार नै थियो । जब यस्तो फोहोर धनी राष्ट्रमा उत्पादन हुँथ्यो र त्यही नष्ट गर्ने महेंगो पायो । तर गौरिच राष्ट्रमा यसको लगाउने कुनै खर्च थियो न त कानुनी भन्नभट्ट नै । जब गौरिच राष्ट्रहस्तामा यसको विपालु प्रभावका वारोमा चेताना विकास थयो, त्यसपछि यसलाई गौरकानुनी रूपले व्यापार गर्न र ओसार-पसार गर्न एउटा अन्तर्राष्ट्रीय कानुनको आग गरियो ।

महासनिधि

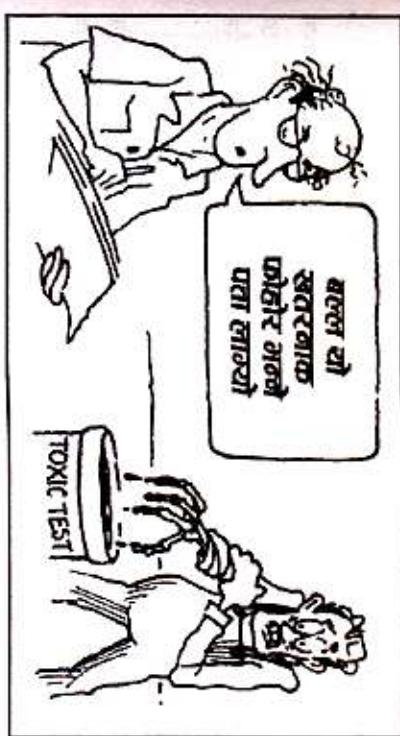
वासेल महासनिधि १९६९ आ पारित गरियो र मे ५, १९९२ देखि यो कार्यान्वयन थयो । तर, विवाद केमा थियो भने यसको पूर्णरूपले प्रतिविधित गर्ने वा यसलाई सामान्य नियन्त्रण प्रक्रिया अपनाउने । र, अन्त्यमा यसलाई प्रतिविध्य लगाउने कुरामै सहमति थयो । यो महासनिधिका मुख्य तिद्दानहरू: यस्ता खतरापूर्ण फोहोरलाई शोत्रमा नै घटाउने प्रयास गर्ने तथा निक्को फोहोरलाई ठाउंमा व्यवस्थापन गर्ने । तर वातावरणवादी र गौरिच राष्ट्रहस्तले भने वासेल महासनिधि पूर्णरूपमा सफल भएको मान त्यार भएनन् । विशेषता अफ्रिकी राष्ट्रहस्त यसलाई मानन त्यार भएनन् र यसले विशेष व्यवस्थाको विशेष विकासोन्मुख राष्ट्रमा विपाली यन्काउने कुनै आधार छैन भन्ने विशेष कडा उपायहरू पारित गरियो ।

अधिकारिता

वासेल सम्मेलनमा वातावरणवादी र केही विकासोन्मुख राष्ट्रको फोहोरको अन्तरदेशीय कारोबारलाई उत्तरदायीपूर्ण तया सहायता उपलब्ध गराउन सन् १९६९ मा एउटा अधिकारिता कार्यान्वयनमा आएको छ । तैपनि वासेल महासनिधिको आधारमा हेतु यसले फोहोर उत्पादकहरूको उत्तरदायिच्वलाई लक्षित गर्न सकेको छैन ।

आगाडिका चुनौती

यसको पहिलो दशकमा वासेल महासनिधि खतरापूर्ण फोहोरको आपार यसले राष्ट्रहस्तले भने वासेल महासनिधि पूर्णरूपमा सफल भएको मान त्यार भएनन् । यसले व्यवस्थामा असर तथा एउटा अन्तर्राष्ट्रीय पूर्णरूपमा आपार यसले नहोन्न थाले । त्यसले सन् १९६१ आ मालीमा भएको लघोपित वामाको महासनिधि विशेष कडा उपायहरू पारित गरियो ।

सन्देश चाहिं दिए को छ । अझे यसका अगाड़ि केही चुनौतीहरू चाँकी छन् ।

- निकातोन्मुख राष्ट्रहरूको भूमिका भावत्पूर्ण यसर्थे छ, यसैलाई कार्यान्वयन गा० चाहिने सदस्य संख्या उनीहरूसँग छ । यदि यो पारित भयो भने हालको मुख्या फोहोर उत्पादक औचोणिक राष्ट्रहरू क्यानाडा, अमेरिकालागायत्रको सहयोग भने घटेर जानेछ ।

- यदि यो पारित भयो भने विश्वव्यापार संगठनमा यो दूलो मुहा हुनेछ । किनाका औचोणिकमा प्रतिवाच्य लगाउनुहोसन भने राष्ट्रहरू फोजोरलाई पुऱ्यः प्रयोग गां सकिने शोत भएकाले व्यापार गर्दा हुन्छ भने ठाञ्चन ।

- यो महासनिधिको कार्यान्वयन यसका लागि बुद्धयाइएको आर्थिक शोतमा भर पर्दै । विश्वभरि नै १३ बढा क्षेत्रीय प्रविष्टि हस्तान्तरण तालिम केन्द्र बोल्नका लागि महासनिधिले पारित गरेको ग्रान्तिकिएको सहयोग कोपले जिम्मेवारी लिएको छ । तर कोपसंग सीमित आर्थिक शोत भएकाले प्रगति हुन सकेको छैन ।

समस्या

मानवीय क्रियाकालापले गर्दा हीरितगृह यासहरू कार्बन डाइऑक्साइड, मिथेन, नाइट्रोजन अक्साइड र क्लोरोफ्लोरोकार्बनको मात्रा वायुमण्डलमा बढानाले पृथ्वीको तापकम्ब बढेको छ । यी यासहरूले सूर्योको किरणबाट आउने तापकम्लाई हीरितगृहले जस्तै जोगाएर राख्नुपर्न । यसमाथि पेट्रोलियम पदार्थको अत्यधिक प्रयोगबाट उत्पादन भएइलेको कार्बनडाइओक्साइड यायुमण्डलमा भेरे भएकाले मानव तथा जीवजनानुको स्वास्थ्यमा प्रत्यक्ष रूपमा प्रतिकूल असर परिहेको छ ।

यदि अहिलेकै अवस्थामा मी यासहरू उत्पादन हुने हो भने अबको सय वर्षपछि युवीको तापकम्ब १.५ डिग्रीतेहि ५.८ डिग्री सीन्ट्रोफ्लोडसम्म बढ्ने छ भने समुद्रको सतह १८८८ से.मी.सम्म बढ्ने छ । जसका कारण बैंगलादेश, ईजिएट र चीनका होचा ठारे र राष्ट्रु राष्ट्रहरू बत्ते लाखौ मान्द्ये घटारारहीन हुन्छन् भने सत्तारभित्र खडेरी, बाढीपाहियो, रोगाधी बढ्नेथाएन । यसैरी जीविक विविधता र खेतीयोय भूमि घटेर जाने छ । यस्तो परिस्थितिचाट बच्ने उपाय गर्न नसक्ने गरीब राष्ट्रहरूले धोनी राष्ट्रहरूको भन्दा दोब्बर संकट यहोरुपर्छ भने साना टापु देशले तेब्बार ।

महासनिधि र अधिभसनिधि

जलचापु परिवर्तनमि रुद्ध राजनीतिजहरूलाई वैज्ञानिकहरूले दबाव दिन थालेपछि सन् असीको दशकको मध्यदेखि पहल गरेपछि १९९२ को सुरुक्त राष्ट्रसंघको बातावरण तथा विकास सम्बन्धनमा जलचापु परिवर्तनसम्बन्धी महासनिधि स्वीकार गरियो । यो महासनिधिले विकातोन्मुख राष्ट्रहरूका साम्भा तर फरक खेलीका उत्तरदायित्वहरू दिएको

जलवायु परिवर्तन

समुद्र राष्ट्रसम्मिलित समस्याएँ एवं विवरित समस्याएँ महासनिधि
सम्बन्धित - मार्च १९९५
पारित तरे साइट - एवं तेस्टमेन्ट ५, २००१ सालमा
परिस्त - दृष्टि साइट - दृष्टि साइट

चूं। तर औद्योगिक राष्ट्रहल्ल इतिहासदेवि यी यात्रहल्लका उत्पादक भएकाले उगीहल्लले आफ्नो प्रदूषण घटाएर विकासोनुब राष्ट्रहल्लाई औद्योगिकीकरणका लागि ठार्जे थोडीजिनुपर्छ। तर औद्योगिक राष्ट्रहल्ल हल्लको प्रदूषणलाई सन १९१० को सारमा भर्न मानिहेका छैनन्।

महासन्धि सम्बन्धित प्रश्नहल्लको तेस्रो सम्मेलन जापानको क्योटोमा भएको थियो। जसमा औद्योगिक राष्ट्रहल्लले प्रदूषण घटाउने प्रतिबद्धताका बारेमा च्यापक छलफल भएको थियो। जसमा सूची २ मा उल्लिखित राष्ट्रहल्लले सन् २००८ वैधि २०१२ सम्ममा १९१० गो भन्ना ५.२ प्रतिशत प्रृथग घटाउन सहमत भएका थिए।

क्योटो अधिसमितिले ३ वटा लीचला प्रणालीहरू पारित गरेको थियो। पहिलो-धनी र गोरख राष्ट्रवीचको च्यापारमा स्वच्छ विकास प्रणालीको प्रयोग, दोस्रो- धनी राष्ट्रहल्ल बीचमे पनि सुनुक कार्यान्वयन तथा तेस्रो- प्रृथग च्यापार।

जीवनशैलीको सम्भौता

जलवायुसम्बन्धी छलफल तब दुर्भाग्य, जब दैदी सम्मेलनमा अमेरिका र चीनको

प्रश्नहल्लको मागलाई युरोपियन युनियनले अस्वीकार गायो। छोटकरीमा भन्ना अमेरिकाका नयाँ राष्ट्रपतिमा जर्ज डब्ल्यु बुश आएपछि उहाले क्योटो प्रोटोकल अनिष्टित र अमेरिकी अर्थनीतिभूत्तार नभएको बताएपछि यो विवादमा भएको छ। हुनत २०११ को जुलाइमा आएको सातौ सम्मेलनले अमेरिकाको विवादमा राजनीतिक ढगवाट यो विवाद टुङ्गाउने निर्णय गरेको छ। तर यसमा अन्य साफेदरीहरू क्यानाडा, अस्ट्रेलिया र जापान सहभागी नभएकाले यप अन्यौल मिर्जाना गरेका छ।

भविष्यका चुनौती

- जलवायु सम्भौताकालाहरूले यसलाई तीन भागमा बांडेका छन्।
 - ◆ युरोपियन समुदाय र साता टापु राष्ट्रहल्लले प्रभावकारी पर्यावरणीय कार्य, विशेषगती प्रभावकारी प्रदूषण नियन्त्रण र जलवायु परिवर्तन हटाउने कार्य,
 - ◆ हाल समूह (अमेरिका, जापान, अस्ट्रेलिया र न्युजिलैंड)को समूह प्रभावकारी आर्थिक कार्य चाहन्दून ताकि आर्थिक क्षेत्रमा कम असर परोक्ष,
 - ◆ विकासोनुब राष्ट्रहल्ल सामाजिक र सामाजिकरको कार्य चाहन्दून।
 - ◆ दीर्घकालीन प्रतिबद्धता गर्दा यी तीनै ऊदेश्यहरूमा ध्यान पुऱ्याउनुपर्छ।

वातावरणीय प्रभावकारिता

कार्बनवितीन अर्थनीति: जसरी होस् जलवायु परिवर्तनलाई रोक्ने काम विश्व अर्थनालाई कार्बनवितीन सोतमा परिवर्तन गरेमात्र सम्भव छ। त्यसका लागि पेट्रोलियम पदार्थमा आधारित आर्थिक क्रियाकलापमा तुरन्त रोक्नु आवश्यक छ। यदि यो शताव्दीको सुलभ नवीकरणीय उर्जा प्रविधिलाई बजारमा त्याउन सकिएन भने सन् २०५० सम्म ने पेट्रोलियम ऊर्जाले ने आर्थिक तथा जातिजने छ र यो शताव्दीभारि ने प्रृथगको ठूलो सम्भव्य देखा पाएँछ। किनकि आज बन्ने पेट्रोलियम ऊर्जा ज्याटले आगामी ३० वर्षसम्म कार्बन डाइऑक्साइड उत्पादन गरिरहने छ।

आर्थिक प्रभावकारिता

विकासोनुब राष्ट्रहल्लमा धुँधा उत्पादनको मात्र घटाउ रणनीति आर्थिक रूपले प्रभावकारी र तकेसम्म सहस्रो हुग्यम्य भन्ने अहिले के आवाज उठेको छ?

तर कुनै पनि चारमुखी च्यापार प्रणालीमा पेट्रोलियम पदार्थमा आधारित प्रविधि नै सत्तो हुन्छ। अफ उत्तरी राष्ट्रहल्लमे सहयोगको नाममा पेट्रोलियन पदार्थ सहित दरमा दिन सम्भव र रपसवाट नवीकरण ऊर्जाको विकास ने रोकिन सम्भ।

वातावरणप्रिय प्रविधिको कुरा गदा चायु सौर्य ऊर्जा तथा जैविक ऊर्जाको विकास पहिल्लो दशकमा उल्लेखनीय देखिएको छ । तर अनुसन्धान र विकासमा सरकारी बच्चे भने घटेर गएको छ । अफ सरकारले ऊर्जा बजार पहुँच पनि गुमाउदै गएको विशेषगारी उदारीकरण र प्रतिस्पर्धात्मक बजारले गर्दा यो समस्या देखा परेको हो ।

समानता र सामाजिक न्याय

सबैलाई विकास गर्न पाउने समान आधिकार छ । तर विकासोन्मुख राष्ट्रहरूमा कैलिने औद्योगिकीकरणबाट भीविया पनि असर रोकिन्पछि । कार्बनमा आगारित ऊर्जा अर्थातीत रहेसम्म जलवायु परिवर्तन रोकिन सक्दैन । त्यतिवेलासम्म समान प्रतिव्यक्ति प्रदूषणको स्तर भने तोकिन्पछि ।

सबै राष्ट्रको समान विकासको कुरा गदा धनी र गरीब सबैते प्रदूषणको स्तर दिशोस्तरमा ल्याउन आवश्यक छ ।

पर्यावरण, आर्थिक र समानता

अब औद्योगिक राष्ट्रहरूलाई पेट्रोलियम प्रविधिलाई हटाएर नवीकरण ऊर्जामा लगानी गर्न ग्रोत्साहित गर्नुपर्छ । साथै गरीब राष्ट्रहरूलाई पनि विश्व जलवायु परिवर्तनको पश्चामा काम गर्न अधिकार दिनुपर्छ । तर नीविकरणीय ऊर्जाको फाइदाचाहि जसको प्रदूषण कम छ, उसले पाइरहेका छन् । पेट्रोलमा यस महुलियत रोक्नका लागि धनी र गरीब राष्ट्रबीच हुने आवार सहजो हुनेछ र पेट्रोलियमलाई जुनीती दिनेछ ।

यो प्रक्रिया मुख्या महेंगो परेपनि दीर्घकालमा सत्तो हुनेछ । जुन दिन नवीकरण ऊर्जा प्रविधिले बजारमा प्रतिस्पर्धा गर्न थालेछ, जलवायु परिवर्तनको समस्या समाधानको बाटोमा लान्ने छ ।

समस्या:

समस्याका रूपमा र समाजमा विविध व्यापारिका लागि प्रवृत्ति
सूक्ष्म प्रक्रियासम्बन्धी लक्षणान्वय /
संसाधन भित्र : संस्कृत १०, ३५८
स्थान : रेलवर्ट्ट्यात, नेपरम्बाहुमृ
हस्ताक्षर गर्ने राष्ट्र : जे (मुलाई ६, ८००१ सम्ममा)
मनुसंस्करण गर्ने राष्ट्र : ५५ (मुलाई ६, ८००१) ५० राष्ट्रहरू असम्भवत
मनुसंस्करण लागू नम्बरको

रोटेरेट्यात्रम् गहासन्दिय

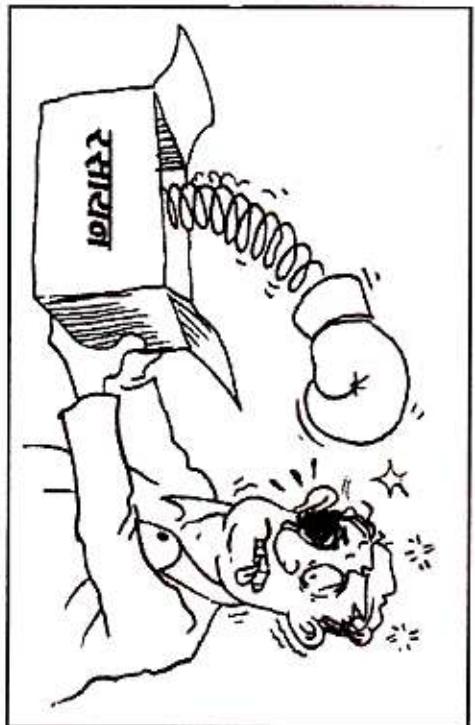
संस्थित अनुगतिसञ्चान्धी गाहासन्दिय

कृषिमा विधारीको प्रयोग वातावरणीय क्षेत्रमा कुले समस्याको रूपमा देखा परिरहेको छ । विधारीको प्रयोगका सम्बन्धमा वातावरणवादीबीच अन्यौल पनि दोखिन्छ । किनाकि एकातिर विधारीको प्रयोगबाट खालान उत्पादनमा बढ्द भएर बढादो जनसञ्चाको भोक्ता भेट सहयोग पुगेको छ भने अज्ञातिर जनस्वास्थ्य र वातावरणमा यसले गम्भीर असर पूँगेको छ ।

सन् १९७० को दशककालीन विधारीको खतानक असरका वारोमा जनचेतना बढेपछि विधारीको प्रयोग नियन्त्रणका लागि उत्तरी राष्ट्रहरूमा कडा नियम बनाइर । त्यसपछि उत्तरका विधारी उत्पादकहरूले त्यस्ता नियम नभएका दृष्टिपृष्ठी राष्ट्रहरूमा त्यस्ता विधारी धमाधम फठाउन थाले । त्यसमाचिय सन् १९६० को दशकपछि मुख भएको हारित क्रान्तिले गदा दीक्षिण राष्ट्रमा यस्ता विधारीको माग बढान थाल्यो ।

अहिले पानि उत्तरी राष्ट्रमा प्रविधित वा नियन्त्रित क्षेत्रप्रय विधारी विकासोन्मुख मुख्यकमा खुला रूपमा पाइन्छ । त्यसो त विधारीहरूको खतानक असर उत्तर र दक्षिण दुखियाले राष्ट्रमा बारबार न हुन्न्य, तर यसो भण्डारन र उपयोग गर्न बैज्ञानिक उपकरणको अभावले गर्दा यी विधारीको मार गरीबहरूलाई बढी पाई ।

विधारीका कारण धेरै गरीबहरू मन थालेपछि राष्ट्रसंघका विभिन्न फोरमहरूले सन् १९८० को दशककालीन वान्धनकारी नहुने पूँजी प्रस्तावहरू पारित गरेका थिए । सन्

१९८९ मा सुस्थित अनुमोदि कार्यालय पनि पारित भयो, तर यो स्वयंसेवी तरिकाने लाए गरिने खालको भएकाले यसलाई कार्यालय गर्न सिक्को अवस्था नै रहेन। तर केही पुरोपेली र विकासोन्मुख मुलुकहरूले यसलाई कानुनी रूपमा बाध्यात्मक बाबाउन सफल भए। उत्तरका विपादी उत्पादकहरू पनि नियमिको अन्तर्राष्ट्रिय व्यापरमाणि प्रीतवन्धना सुस्थित अनुमति को कार्यालयसंग नै खुसी भए।

तर रसायनसम्बन्धी मुरक्खाका कुरा उठे पनि र त्यससम्बन्धमा राष्ट्रिय अन्तर्राष्ट्रिय क्षेत्रमा विभिन्न कदम चालिए पनि विपादी र जटारनाक रसायनका आपार भने सन् १९९० को दशकमयता भ्यानक रिपोर्ट बढ़िरहेको छ।

महासंघिक

महासंघिके मुख्या २७ बटा रसायनहरूलाई समावेश गरेको थिए। त्यसमधि अर्थ चारवटालाई समावेश गरियो। अमेरिका जस्तो ओडोगोक राष्ट्र नै विपादी र जटारनाक सम्बन्धको मुख्य उत्पादक र नियांतक हो भने विकासोन्मुख राष्ट्रहरू यसका उपभोक्ता र आयातक हुन्। बाजिल, चीन, भौतिकजूल्ता देशहरूमा यस्ता विपादी र रसायनको उपभोग बढिरहेकाले यो महासंघिका अफ युँ खतराक रसायनहरू समावेश गर्न आवश्यक छ। त्यसमधि विश्वव्यापीकरणको आधिक सवालले पनि विपादी उत्पादनमा अरू समस्या थिएपिएको छ। विश्वव्यापार संगठनको मल्टी लागाउ ट्रेडिङ फोम वर्कअन्तर्गत कृषिजन्य वस्तुको व्यापारको जटारीकरण भएपछि त अन्धार्घुन्ड विपादीको प्रयोगबाट उत्पादकत्व बढाएर नियांत गर्न कम बढ्दो छ।

विपादी र औद्योगिक रसायनको अन्तर्राष्ट्रिय व्यापार नियन्त्रणमा यो समिय पहिलो कदम हो। यसले त्यस्तो व्यापारालाई प्रतिवन्ध लागाउदैन बहुताहाक रसायन र विपादीहरू आफ्नो देशमा भिन्न्याउनुआगाहि त्यससम्बन्धी सम्पूर्ण सूचना प्राप्त गर्न सहयोग गर्दछ। यसो भएमा आयात गर्ने मुलुकले अति खतराक विपादी वा रसायन नैभी च्याउन पनि सक्छ। विपादी उत्पादकहरूले गरेको लाविडका कारण उत्तरी राष्ट्रहरूका केही तरकारहरूले यो महासंघिलाई पहलै स्वयंसेवी भूमिकामा गीमित गर्न चाहोका छन्। अहिले यो महासंघिलाई कार्यालयमा विपादी उत्पादन गर्न केही रकम उपलब्ध छ, तर पूर्ण कार्यालयमाला लागि धेरै नै रकम चाहिने देखिछ।

चुनौतीहरू

विवरयामी रूपमा देखिएको विपादी र रसायनहरूको व्यवस्थापनको समस्यालाई पाले थोएको पनि छैन। यो महासंघिका कार्यालयमामा पनि युँसे समस्या देखिएका छन् र प्राप्त आर्थिक स्रोत उत्पादनमध्य नभएमा यस्ता महासंघिहरूको कार्यालयमामा कमजोरी नै हुन्दै।

यो महासंघिको द्विलफलका कममा विकासोन्मुख मुलुकहरूले साधिय कार्यालयमालामि संयन्त्र र उत्तराधायित्वका कुरा उठाएर आफ्नो दायित्वलाई नियांतको कार्यमा राजन चाहेका भए, तर नियांतक राष्ट्रहरूसे पनि आयात गर्ने राष्ट्रहरूको कमजोर कानुनका लागि आँकु दोपी हुन नसक्ने बताए। तर पनि सार्विकार्यालयमालामा विवाद, तमाधान र कार्यालयिको नियम बनाउन एजटा कानुनी समूहको गठन गरिएको छ।

विपादीको प्रयोग केही वर्षपता बढ्दै छ भने ती विपादी पचाउने कीटहरूको संख्या पनि बढ्दिरहेको छ। यसर्थ यसको समाधान यी कीटनाशक विपादीको अत्यधिक प्रयोगबाट टाढा रहनुमा नै छ।

पसेगारी परसीस्टेट अर्थात्त पलुट्राइटसम्बन्धी (पीओजीज) स्टकहोम महासंघिका अन्तर्गत एजटा बहुपक्षीय बातावरणीय समझौता यो महासंघिको स्वयंसेवी सम्बन्धालाई पञ्चांग एप्रिल सन् २००० डिसेम्बरम हल्ताक्षर गरियो। पीओजीजसम्बन्धी महासंघिको उद्देश्य पीओजीज उत्पादकहरूलाई संघव भएसम्भ रोक्ने नभए, कम गर्नेछ। फरक उद्देश्य भएकाले रोटरेट्राम र स्टकलोमका द्वारा उद्देश्य सम्भाल्नी लाई नै फरक भएकाले खासै समस्या देखिन्दैन।

रोटोट्राम महासंघिको व्यापार नियन्त्रण गर्दैन, तर पीओजीजाहेक अन्य रसायनको उत्पादनलाई रोक लगाउने सम्बन्धमा भने कम गर्न सक्छ, तर त्यसका लागि निकै धेरै कसरत आवश्यक छ।

सूचनाको हक्क

गृहसंसाधन पर्यावरणीय संसाधनीय विषय परिवर्तन समस्यामोत्तमा

वातावरणीय न्यायमा पहुँच (पहुँस ग्रहसंसाधन)

लाए निर्दि : २००१ अक्टोबर ३० दिन

अनुसंधान गर्ने राज्य : १७ (भारत १२, श्रीलंका १५)

समस्या

स्थानीय, राज्यीय तथा अन्तर्राष्ट्रीय तररा सहभागितामूलक प्रजातन्त्रका लापि सूचना महत्वपूर्ण आधार हो। नियमित सूचनाको अभावले "सञ्चान्त" अथवा कमेचारीतन्त्रमा अधिकृत प्रजातन्त्रले प्रश्य पाउँछ र तीर्ति नियमान्वयमा शक्तिशालीहरूको मान्न प्रभाव देखाएँ। त्यसमाधी वातावरण विषयमा सूचनाको स्वतन्त्र पहुँचको महत्वपूर्ण भूमिका हुँच।

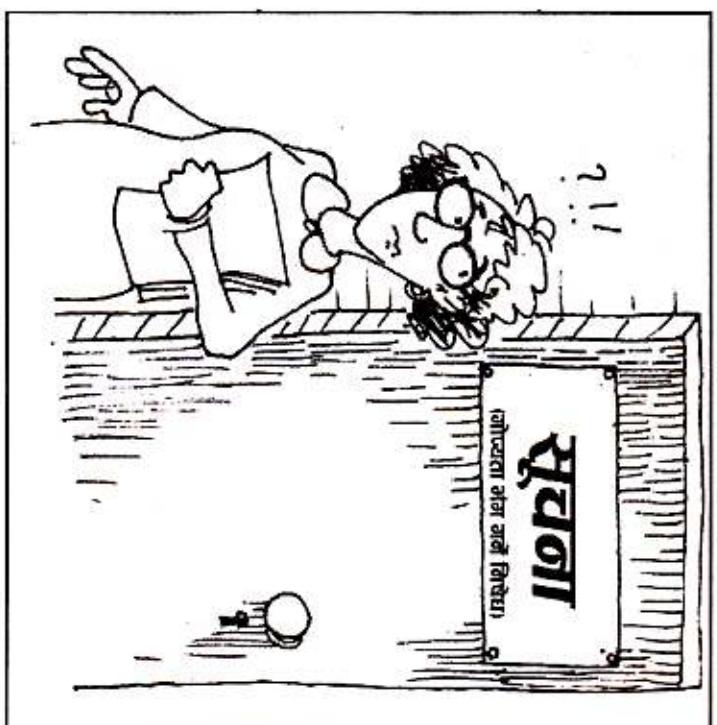
सामान्याय आधिक विकास र वातावरण संरक्षणबीच सहै विवाद देखा पर्छ। नीति निर्माताहरूले मी दुईबीच उचित सम्बन्ध गर्ने प्रयास गर्दैन्। राजनीतिक कर्मचारी तानिक प्रणालीमा, जनहताविरुद्ध सम्बन्ध हुनेगाँ। यस्तोखले असानुलाभिरुद्ध चुनौती दिने वा सञ्चाउने काम तबमात्र सीक्न्छ, जब निर्णय प्रक्रिया सहभागितामूलक प्रजातात्त्वक शैलीमा जनइच्छाअनुरूपको हुँच।

विधेष र क्षेत्रीय नीतिको आधारमा सूचनाको पहुँच भएका केही देशलाई छोड्ने हो भने संसारभरि नै सूचनालाई गोप्य राख्ने प्रयास बढी देखिन्दै। यो मुख्यतया आधिक बहार बढी भएका राष्ट्रहरूमा थेरै छ। तर सूचनाको पहुँच र जनसहभागिताको महत्व शेषीय महात्म्यान्वयहरूमा निकै बढी देखिने गोरोको छ। सुन्तु राष्ट्रसंघीय युटोपियन आधिक आयोगका सदस्यहरूले १९९८ को जुनमा डेनमार्कको अहुत सहरमा सूचनाको पहुँच निर्णय प्रीकारामा जनसहभागिता र वातावरणीयन्यायमा पहुँच महात्म्य स्वीकार गरेका थिए।

महासंधि

यस महासंधिका तीन मूळ भूमि मान्यता वा दम्भाहरू इन नागरिकहरूको

! ?
सूचना
लोकता को गर्ने विषय

वातावरणीय सूचना पाउने अधिकार, वातावरणीय नीति निर्माणमा उनीहरूको सहभागिता र उनीहरूको वातावरणीय न्यायमा पहुँचसम्बन्धी अधिकार। यसको उद्देश्य वातावरणीय नीतिनिर्माण प्रक्रियालाई बढी पारदर्शी र उत्तरदायी बनाउनु हो। यसले ओगटेका मुख्य विषयहरू हुन्: ऊनो शेष, आणविक ऊनो र अप्यवशीक तरिकाले परिवर्तन गरिएका जीविक वस्तु र विवासे उत्पादनहरू।

यो महासंधि केही उपयोगी र सकारात्मक प्रयोग त हुन् नै तथापि यसले केही नीतिगत स्थान प्रयोगी र सकारात्मक प्रयोगहरू त हुन् नै तथापि यसले केही कुरा गर्ने हो भने, यो महासंधिले सूचना, सहभागिता र वातावरणीय न्यायसम्बन्धी अधिकारलाई स्थापित गरेको छ। वातावरणीय सूचनाको बढाव परिभाषा र व्यवसायीक विकासका लागि भनेर जानकारी भएका प्रदृष्टि तथ्याङ्कतर लुकाउन प्रतिबन्धनाला केही कुराहरू यस महासंधिका प्रयोगी र प्रयोगहरू त हुन्।

अर्कोतिर, नहुअयी शब्द प्रस्ताविक महासंधिमा कानीमा रेर ठार्जेमा प्रयोग भएको छ। किटान नगरीकन, मुहुर्जदोजस्तो शब्द प्रस्ताविक महासंधिमा कानीमा रेर ठार्जेमा प्रयोग भएको छ।

उदाहरणमा "राट्टिय कानुनमा" भोजेर सरकारलाई कायान्वयन पक्षमा स्वीकार्ने गोषिकार प्रयोग गर्ने छुट दिएको थिए । कुनै मार्जनिक निकायले सूचना दिएन भने के हुन्द भनेबारेमा महसिले केही बोलेको छैन ।

महासन्धिले प्राकृतिक विकास र स्थानान्तरण

दत्तासम्बन्धी विषयलाई हल्का रूपमा लिएको छ । त्यसोब्बोने दत्ताले प्राप्तिशील विकासलाई मार्ग जोडिदिएको छ ।

अपुर्वोपीक परिवर्तित चम्कुको विस्तारका लागि उपयुक्त र मुहुर्जदो बनाउन निर्णय प्रक्रियामा जनसहभागीताको आवश्यकता उल्लेख छ । कानुन, नीति, नियमका साथै कायंकम र योजना निर्माणमा जनसहभागीताको अवस्थाको खासे प्रभाव छैन । अहिलेको मुख्य चुनौती एउटा बलियो पद्धतिको निर्माण जसले गार्दा जनसहभागीता बढेस ।

भविष्यका चुनौतीहरू

यो एउटा धोयेप्र महसिल्य हो तैभनि यसले अर्थ क्षेत्रमा ध्यान र अधिष्ठानमा मोडेलका रूपमा विश्व भविष्यतिमान्या आउन सबैछ । आगामी दिग्गो विकाससम्बन्धी विश्व सम्मेलनमा अन्तर्राष्ट्रिय आवश्यक परीक्षण गर्ने समय भएको कुरा संयुक्त राष्ट्रसंघका महासचिव कोफी अनानले संकेत गीरासन्मुख्यमा छ । जेभए पीने विश्व अद्युत्तम सम्भागीयो जस्ताको जस्तै संसारभारि तै मोडेलका रूपमा अगाडि बढाउने कुरामा सचित इन्द्रिय यसमा थोरै परिवर्तन गर्ने र युनसंस्कृता कमजोर हुन्दै गर्दैको कुरा अग्रिकी समूहहरूले उल्लेख गरेका छन् । साथै यसमा गैरसरकारी संस्थाहरूले महत्वपूर्ण भूमिका खेल्दै आएका र यसले गैरसरकार संस्थावीचको छुलफलले समझौताका बेला एकआपसका आवश्यकता बुझ्ने अवसर प्रदान गर्न्यो ।

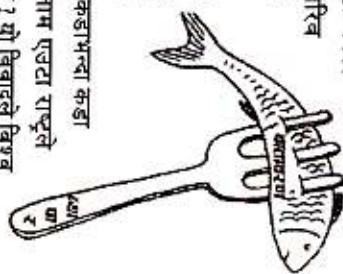

ल्यापार र बातावरण

**बातावरणीय सम्बन्धसम्बन्धी विश्व आपार सांठनमा ठार्ट दिन
विभिन्न सम्प्रदायी जाति
सम्पार र बातावरण समिति विश्वमा १९९५
सम्प्रदाय सम्बन्धसम्बन्धी विश्व
संस्कृत सर्कार William Rappard, Rue de
Lausanne 154 CH-1211 Geneva 21, Switzerland**

समस्या

आधिक विश्वव्यापीकरणले देशहरूमीच आपार मतभेद बहन सहयोग गरिरहेको छ । विकासानुभ्य राष्ट्रको विश्व बाजारमा प्रतिस्पर्धी बन्न गरिएको आपार उदारीकरणले गर्दा विकीसित राष्ट्रहरूले आफ्नाँ उद्योगलाई गारिक राष्ट्रबाट आयातीत सत्तो सामानबाट बचाउन नयाँ-नयाँ प्रवधनहरू खडा गरेका छन् । धनी औद्योगिक राष्ट्रहरूको बजारमा पुग्ने गरीब राष्ट्रहरूको लक्ष्यलाई धनी राष्ट्रहरूले आपार सांठन कठिन बचाउदै आएको छ । चापार प्रतिवन्द्य खोदै आएका र धनी राष्ट्रहरूले बातावरण सरकारको नाममा आफो अरु राष्ट्रहरूलाई कडामन्दा कडा नियम र कानून योपरिहेका छन् । तर बातावरणको नाम एउटा राष्ट्रसे अको राष्ट्रमा अनावश्यक नीति कहिलेसम्म योपारिराख्ने । यो विवादले विश्व च्यापार सांठनलाई प्रभाव पारिहेको छ ।

विवादको इतिहास

च्यापार उदारीकरणलाई प्रवर्द्धन गर्नेगरी विश्वमा भन्नार तथा च्यापार सम्बन्ध समझौता (स्थाट) को १९४६ मा स्थापना भए पनि चहुप्रीय च्यापार पद्धतिको सुरक्षात भयो । १९८८ देखि १९९५ को

बीचमा भएको उहावे बैठकपछि विश्व अन्तर्राष्ट्रिय व्यापार नियमित तथा समझौतासम्बन्धी विश्व प्रणालीको प्रगतिसिक व्यवस्था गर्नेगारी विश्व व्यापार संगठनको जन्म भयो ।

बहुपक्षीय वातावरणीय समझौताले सचालन गरिरहेका छन् । याटको दफा २० ले कुनै वस्तु मानव, जनावर वा वनस्पतिको जीवन वा स्वास्थ्य बचाउन आवश्यक छ भने त्यसलाई व्यापारिक प्रतिबन्ध लगाउन नसकिए व्यवस्था गरेको छ ।

यो व्यावस्थाले संगठनलाई एउटा अतावश्यक वातावरणीय निकाय बनाए । यसले वातावरणीय मुद्दा उठाएर व्यापार संरक्षणको सम्भालाई अनुमति दिए । फरक-फरक खालका १ सय ८० भन्ना बढी बहुपक्षीय वातावरणीय समझौताहरू केति वर्षकै अन्तरमा बाहीर आएका छन् । यिनीहरूमा लगभग २० मात्र व्यापारिक नीतिहरू समावेश छन् । यसले व्यापार र वातावरणाचिको सम्बन्ध विश्व व्यापार संगठन अथवा बहुपक्षीय वातावरणीय समझौताहरूको गुण र अवगुणमा आधारित हुनेछ ।

कुनै देशले अरू देशीद्वारा गरेको एकपक्षीय निर्णय होस वा विश्व व्यापार संगठन र बहुपक्षीय वातावरणीय समझौता होस, संगठनको विवाद समाधान बोर्ड र अरू निकायहरूले विचारित विषयहरूमा गरेका थुप निर्णयहरू निर्माण भई दृढ रूपले ध्यान दिन सकेका छैनन् । जस्तो लोपनमुख कम्हुनालाई समाल्ला उपयुक्त प्राप्ति नअपनाएको भनि अमेरिकाले ऐसियाका चार राष्ट्रावाट त्यसको अतामायी प्रतिबन्ध लायो । संगठनले अमेरिकाको विरुद्ध निर्णय गयो तर, आयात गर्ने मुलुकको चाहना अनुसार नियतिकले कामगाँव गरी निर्णय पनि गरियो । त्यससंग विषयवारी रूपमा भान्न दुनियारी उत्पादनको प्रक्रिया निर्धारण गर्न खोज्ना व्यापार विवादमा अको निवाद घोषियो ।

केही कुराहरूमा विश्व व्यापार संगठनले समान रूपले नभई धनीलाई मात्र सहयोग पुने गरी व्यापार कुटको अनुमति दिए । धनी राष्ट्रहरूले व्यापार कुटमान्तर गरिब राष्ट्रहरूलाई चुनौती दिन सम्भित न जस्तो कि विकासोन्मुख राष्ट्रले कमाउने नाफामन्दा बढी गुमाउन सम्भित यदि तिनीहरूले भाक्तिशाली धनी राष्ट्रलाई व्यापार छुट दिए भने । तर व्यापार दुई धनी र गरिब राष्ट्रबीच बाटे हुने । अमेरिकाले अणुवांशिक परिवर्तित वस्तु र मिनिट गाईको मात्र किनका लागि युरोपियन राष्ट्रलाई बाट्य पाने विश्व व्यापार संगठनलाई प्रयोग गर्ने प्रयास गरेको छ । युरोपियन समुदायले पनि स्वास्थ्यका कारण देखाई प्रतिरोध गर्ने प्रयास गरेको छ ।

अबका चुनौती

अमेरिकाको सियारलमा सन् १९९९ मा भएको संगठनको मन्त्रीस्तरीय बैठकमा

उठेका कुराहरू धनी राष्ट्रका नागरिक समाज विशेषगती अमेरिकीहरूले व्यापारलाई गारिब राष्ट्रहरूको वातावरणीय क्रियाकलाप नियन्त्रण गर्ने सम्बन्धका रूपमा प्रयोग गर्ने प्रयास गरेजस्तो देखियो । यसले के प्रमाणित गर्दै भने धनी राष्ट्रका गैरसरकारी समूहहरू समेत गारिब राष्ट्रको विकासप्रति प्रतिबद्ध हैनन् ।

विकासोन्मुख राष्ट्रहरूले आफ्ने समूहलाई समर्थन र प्रत्यस्तित गर्नुपर्दै ।

तिनीहरूको महँगो कानुनी आवरणमन्दा हामो विकासका सबलहरूमा हामा थोरे थोरे र जानलाई उपयोग गर्न सक्षम छौं भने खालको सन्देश विकासित राष्ट्रलाई दिनु आवश्यक छ । व्यापारिकरण हाम्रो सावधानीका युवाउने माथ्यम हुनसक्छ । विश्वव्यापी प्रजातन्त्र कुरा समान रूपमा लागु द्युप्रदृष्ट । यसअन्तर्गत प्रत्येक व्यक्ति उत्तरदायी बनाउने कुरा निषेचित गरीनुपर्दै, यसलाई सीमित शोक्तशाली राष्ट्रको इच्छाअनुसारको बनाउनोतिर लाग्नु हुँदैन ।

संगठनको ध्यान गारिब मुलुकका सरोकारमा जानु आवश्यक छ । यदि निषिचत रूपमे गरिबीविरुद्ध लाइने हो भने अफै संगठनले सिर्जना गरेका अन्यायी व्यापार प्रवधान त्याउनुपर्दै । जस्तो कि कृषि समझौतामा भएका कमजोरीहरूले धनी राष्ट्रको विश्व व्यापारका लागि फाइदाजनक छ । हालैमात्रै अमेरिका र युरोपले संरक्षणात्मक कृषि नीतिको तजुमा गरेका हुन् । उनीहरू फिसानलाई सहुलियत दिईद्धान जुन संगठनको नियम विरुद्ध हो । सन् २००१ को नेपेंबरमा भएको दोजा मन्त्रीस्तरीय बैठकमा पनि युरोप धनी र वारिच राष्ट्रबीच विवादात्मक कुराहरू मुल भएका छन् ।

हालै विशेषव्यापार संगठनको उन्नीसी समितिले सदस्यहरूको मात्रै नभई गैरसरकारी र औद्योगिक समूहहरूको समेत निवेदन स्वीकृत थालेको छ । यसले गारिब राष्ट्रको सरकारहरूको भनमा चिसो पसको छ । किनभने उत्तरका गैरसरकारी संस्थाहरू वातावरणका लागि व्यापारलाई नियन्त्रित घराउनल चाहन्दैन् ।

तानको विवाद

बन सम्बन्धमा अन्तर्राष्ट्रीय मैत्रीसंघी
बन सम्बन्धमा अन्तर्राष्ट्रीय मैत्रीसंघी
बन सम्बन्ध अन्तर्राष्ट्रीय मैत्री - न्यूयार्क १९७५
सम्प्रत राष्ट्रसभीय बन समूह (एस.एस.एस.) - अमेरिका ३०००
वर्षा संघर्ष से संविधान - Two United Nations Plaza,
DC 2, 12th Floor, New York NY 10017, USA

समस्या

बन सम्बन्धमा विश्व दुई समूहमा विभाजित
च, पहिले बन व्यवस्थापनका लागि कानुनी रूपले
बाया अन्तर्राष्ट्रीय महासंघिय पर्याय चाहोहरूको समूह
र दोसो त्यसो नचाहोहरू । दशा व्यवस्थाका लामो
विवादपछि पहिले यो सुदूर अँके विवादात्मक र
अन्यैलगत हु ।

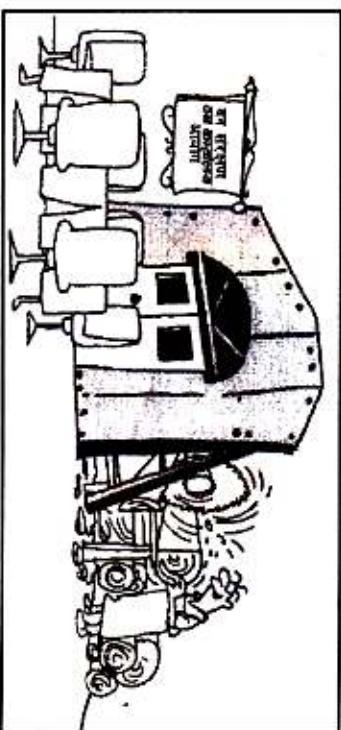

रियो सम्मेलनका भारतजस्ता दर्शिण

राष्ट्रहरूले बन सम्बन्धी महासंघियको विरोध गरे किन भने उनीहरूलो विचारमा यो
महासंघिय नापु भएमा परिचयी शैलीको बन संरक्षण दर्शिण राष्ट्रहरूमा लाइनेछ ।
रियो सम्मेलनमा भारतीय गैरसरकारी संस्थाहरूले पहिले महासंघिय स्थानीय सम्बन्धालाई
बन उपभोग र संरक्षण गर्ने आविकाराचाट चाङ्गत गराउँदू भने कुरा उठाएका थिए ।
व्यवस्थापनको शैली सामाजिक बनहरूलाई विविधखाली भएको तो नै नै नै ।
अमेरिकाले यो प्रस्तावलाई महासंघियको विरोध गयो भने काठ निर्यातमा तेथो ढूलो
राष्ट्र यस्तियाले बनहरूलाई अन्वयित आदिदियो ।
यी विवादहरूपछि एउटा कुरो समृद्ध भयो, उत्तरका धर्मी राष्ट्रहरू विवको बन
संरक्षणमा भन्दा आफ्नो काठको आपारलाई चाहाउनका लागि यो महासंघिय चाहन्दैन ।
क्यानाडा र फिनल्यान्डजस्ता मुलुकहरू दियो बन विकास र 'हरियो काठ' जस्ता
राष्ट्रहरूको स्पष्ट परिभाषा चाहन्दैन । तोके विश्वव्यापी काठ बजारमा आफ्नो प्रभुत्व
कायम गर्न सक्छ ।

बन कृद्धनीति

रियोभन्दा अगाडि का बन सम्बन्धी चार्टाहरू विषयको बन सम्पदाको अवस्थापनका
दिगो बन र 'हरियो काठ' को सर्वमान्य परिभाषा भएको कानुनी रूपले बाध्यात्मक
महासंघियतर मौडिन गए । बहुराष्ट्रीय सम्भौताहरू गर्दा 'इको लेविलड' गर्नुपर्ने विषय
विकासमध्यनी संयुक्त राष्ट्रसंघीय सम्मेलन कानुनी रूपले बाध्यात्मक नहुने बनका
सिद्धान्तहरू पारित गरिसक्यो । सन् १९९५ मा बन सम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रीय व्यापाल बनाएर
बन सम्बन्धी मुद्दाहरू र बन सम्बन्धी महासंघियका सम्बन्धमा काम भने दिइएको थिए । तर तीन वर्षमा तीन-
समूहलाई प्रसारित बन र महासंघियको काम भने दिइएको थिए । तर तीन वर्षमा तीन-
तीनवटा बैठक गर्दा दिगो बन र हरियो बन उत्पादनको विवादमा नै अलिङ्करहयो । काठ
व्यापारीहरू यो मुद्दालाई यत्कै सेलाएर जान दिनेन्द्र र आफ्ना सरकारहरूलाई राष्ट्रसंघीय
बन सम्बन्धी समूहमा आफ्नो स्वार्थका मुद्दाहरू जागीरहरून्ह । सन् २००० को
मुख्यात भएको अन्तर्राष्ट्रीय महासंघिय पर्याय चाहोहरूको बैठकले राष्ट्रसंघीय समूह
गठनका लागि सुझाव दिएको थिए । त्यही सुझावअनुरूप अवटोबर २००० मा राष्ट्रसंघीय
आर्थिक तथा सामाजिक काउन्सिलको महायोगी संस्थाका रूपमा पौँच वर्षका लागि यो
समूह गठन थयो । यो समूहको मुख्य कामचाहिं आर्थिक सहयोग र प्रशिक्षणका
मुद्दामा सल्लाह दिनुयो । तर यो समूह संगठन बा संस्था नभएकाले यसले आर्थिक
मानिला कसरी सञ्चालन गर्दै भने स्पष्ट क्षेत्र । अन्तर्राष्ट्रीय गैरसरकारी सम्पाद्ध भने
यो समूहको गठनसंघ सन्तुष्ट छैन । उनीहरूको भानाइमा यो समूह उपलाख्यहीन नै हुनेछ
किनाक यसले आप्ना मुख्यका दिनहरूमा आपूर्वाई कार्यान्वयनका मुद्दाहरूमा कोन्नित

गारे वन महासीधजस्ता विवादास्पद मुद्दाहरणाटा टाढे रहन इचाएको छ । तर दिनो विकासमन्बन्धी विश्व सम्मेलनमा यी मुद्दाहरण उद्देश्ये निरिचत छ ।

बन मुद्दाका विविधता

अहिले बनसम्बन्धी मुद्दाहरण विश्वव्यापी वातावरणीय सौदावाजीको एक भाग भइसकेको छ । राष्ट्रसंघीय बन समूह अन्तर्राष्ट्रीय तथा भैशीय संघ-संस्थाहरूलाई बनसम्बन्धी मुद्दाहरणमा सहयोग र सुझावका लागि सक्रिय क्षमा । यो समूह र अन्तर्राष्ट्रीय बनसम्बन्धी व्यानलले बनसम्बन्धी परम्परागत जान सम्बन्धमा निर्णय गर्नुपर्दै जैविक विविधता महासीधिमा भर पर्नुपर्दै । बनसम्बन्धी परम्परागत जानसम्बन्धी काम गर्दा जैविक विविधता महासीधिसंग संयोजन र सहयोग गरेर जानुपर्ने सुझाव मी दुवै समूहले दिइसकेका छन् ।

त्यसमाधि जलवायु परिवर्तनसम्बन्धी राष्ट्रसंघीय महासीधिको क्योटो अभियान्याले औद्योगिक राष्ट्रहरूलाई देखीय तथा स्वच्छ विकास संयन्त्रको प्रयोग गरी विकासोन्मुख मुलुकको बनलाई कर्वन सिङ्को कृष्णमा प्रयोग गर्न अनुमति दियो ।

विश्व आपार संगठन र त्यसम्बन्धी अन्य विवादहरूमा पनि बन एउटा तातो बहसको विषय बन्दै आएको छ । तर दिगो बन यावस्थापनको समझौतामा अहिलेसम्म कुनै समझौता हुनसकेको द्वैन । त्यसमाधि विश्व आपार संगठनलाई बहुराष्ट्रीय समझौता नभएसम्म इको लेबलिङ वा हरियो काठको प्रमाणपत्र नहिने यावस्था गरीएको छ ।

भविष्यका चुनौती

यो बनसम्बन्धी यी विवादहरू आधाररीन र तर्करीन छ । बनलाई सुन्दरपाको बोतमान्य राष्ट्रहरूका विश्व अन्तर्राष्ट्रीय काठ आपारी राष्ट्रहरूको समुदाय बनलाई आपारिक बस्तुका रूपमा अगाह ल्याउन यो कानुनी वाधात्मक महासीधि चाहन्दैन । यो महासीधि लानु भएमा जुस्तोपेण गरीएका दूला बन र तीनका भालीकहरूले गरीब र स्थानीय जनताको बनपीडित हुनेछ । आपारिक खार्याङ्को लागि परिमात्रत गर्न लागेको यो दिगो बन यावस्थापनविषय लानु नै भविष्यको चुनौती हो । त्यसैले देखिए राष्ट्रहरूले आफूलाई स्थानीय जनताको बनसम्बन्धी अधिकारको रूपमा गर्नेका लागि विश्वव्यापी आफूलाई स्थानीय जनताको बनसम्बन्धी अधिकारको रूपमा गर्नेका लागि विश्वव्यापी बैठकहरूमा बनसम्बन्धी महासीधिको तात्कालिक रूपको विरोध गर्नुपर्दै ।

महासीधि

जैविक विविधता महासीधिले अनुतो सिक्को बोतहरूप्रति राष्ट्रहरूको अधिकारलाई राष्ट्रहरू त्यो जैविक विविधतामा अधिक्षिण प्रवेश चाहन्दैन किनाकि औपचिर र जैविक प्रवितिका उत्पादक कम्पनीहरूका लागि यो सबैभन्दा महत्त्वपूर्ण कम्पना पदार्थ हो । औपचिर र जैविक प्रवितिसम्बन्धी दूला कम्पनीहरू अमोरिकामा नै छान् । अमोरिकाका औपचिर उत्पादकहरूले वर्षको कोरिच ४३ लाख डलरको औपचिको व्यापार गर्दै । तर आदिवासी समुदायहरूले आपानो जैविक विविधता र त्यसम्बन्धी जोडिएको परम्परागत जानको प्रयोग गरीएपापत्र एक सुको पनि पाइदैन ।

जैविक विविधतासम्बन्धी राष्ट्रसम्पार्क महासीधि	नाम सम्पर्को निर्मि- र६, लिम्बार ५५१३ मनुसेन गाँ राष्ट्र- १५४
---	--

जैविक विविधता

विश्वको ८० प्रतिशत जैविक स्रोत दक्षिण राष्ट्रहरूको बनमा रहेकाले उत्तरी राष्ट्रहरू त्यो जैविक विविधतामा अधिक्षिण प्रवेश चाहन्दैन किनाकि औपचिर र जैविक प्रवितिका उत्पादक कम्पनीहरूका लागि यो सबैभन्दा महत्त्वपूर्ण कम्पना पदार्थ हो । औपचिर र जैविक प्रवितिसम्बन्धी दूला कम्पनीहरू अमोरिकामा नै छान् । अमोरिकाका औपचिर उत्पादकहरूले वर्षको कोरिच ४३ लाख डलरको औपचिको व्यापार गर्दै । तर आदिवासी समुदायहरूले आपानो जैविक विविधता र त्यसम्बन्धी जोडिएको परम्परागत जानको प्रयोग गरीएपापत्र एक सुको पनि पाइदैन ।

प्रावधानमाफेंत कापम राहन चाहन्द्यन् । उत्तरी राष्ट्रहरु परम्परागत जानलाई सबैले थाह पाएकाले यो सार्वजनिक सम्पति हो भने जैविक सम्पतिको अधिकारभिन राख्न नपर्ने जिकिर पनि लिन्द्यन् ।

अहिले यो महसासिध्दे जैविक विविधता संरक्षण र व्यससञ्चयनी परम्परागत जानको अधिकारको सम्बन्धमा अन्य

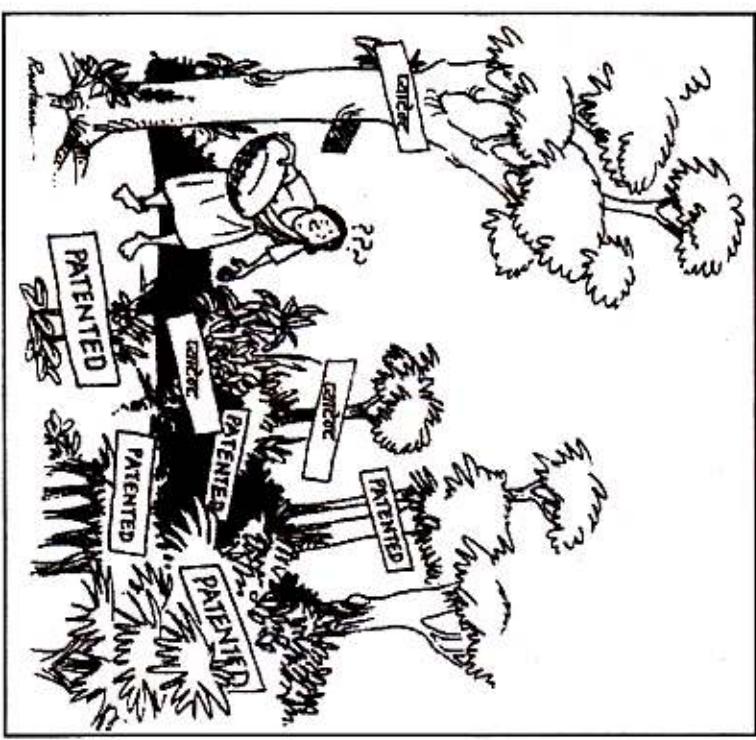
संघ-संस्थाहरूलाई संयुक्त रूपमा कदम आगाडि बढाउन थाल्य । यसले खाद्य तथा कृषि संगठनको खाद्य तथा कृषिसञ्चयनी बनस्पतिहरूको संरक्षणको कदममा साथ दिए आगाडि बढेको छ । जुलाई २००१ मा भएको खाद्य तथा कृषि संगठनको एउटा बैठकले धेरै किसिमका खाद्यवारीहरूलाई बौद्धिक सम्पत्तिअन्तर्गत दर्ता नगर्ने विचित्र निर्णय गर्ने निर्णय पारेको विचार । यसको औद्योगिक राष्ट्रहरूले घोर विरोध गरे ।

जैविक सुरक्षासञ्चयी कार्टजेना अभिसन्धिः सन् १९९५ मा जैविक सुरक्षासञ्चयी कुराहरु मुख्य भएपछि पनि वंश सुधार गरिएका खाद्याहरूको विक्री २० गुण बढिसकेको छ । त्यससंग संसारभरी नै जैविक प्रविधिकाट दुन सक्ने खतराका बारेमा धेरै चासो देख्वाउन यालेको छ । यिने चासोहरूका कारण सन् २००० जनवरी महिनामा जैविक सुरक्षाका सम्बन्धमा कार्टजेना अभिसन्धिको निर्माण गयो । यो अभिसन्धिले वंश सुधार नारिएका खाद्यान तथा जैविक जानुहरूको व्यापारलाई कही नियन्त्रित गर्ने प्रयास गरिएको छ । यो अभिसन्धिले वंश सुधार गरिएको खाद्यानको नियन्त गर्नुविधि आयातकर्ता राष्ट्रले व्यससञ्चयनी सम्झौता जानकारी पाएको हुनुपर्ने भने व्यवस्था गरिएको छ । यसका अतिरिक्त यो अभिसन्धिले यससञ्चयी वैज्ञानिक, प्राविधिक, वातावरणीय र कानुनी सूचनाहरूको आदान-प्रदान गर्ने इन्टरनेटमा जैविक सुरक्षा कलेन्डर हाजसको व्यवस्थासमेत गरिएको छ । तर यो अभिसन्धिले दक्षिण राष्ट्रहरूको मुख्य चासोका विप्रवहरूलाई भने छुन सकेको छैन, जस्तो कि वश वा नल्ल सुधार गरिएका जानुहरूका कारण कुनै दुर्घटना भएमा त्यसको उत्तराधित कमले लिने भने अवस्था यो अभिसन्धिमा छ । यस्ता प्रवधानहरू दक्षिण राष्ट्रहरूले राजन खोजेका यिए तर उनीहरू सफल भएन ।

नापा बौँडफाँडको बोझ
धेरै सरकारहरूले आदिवासी समुदायलाई तिनीहरूको जैविक गोत र त्यससम्बन्धी परम्परागत जानको संरक्षणका लागि धेरै संघर्ष गरेका छन् । कातप्य दक्षिण राष्ट्रहरूले आदिवासीहरूको अधिकारको संरक्षणका लागि कानुन बनाएर कायाच्चयन पनि गरेका छन् । तर धेरैसबो दक्षिण राष्ट्रका सरकारहरू उत्तराका जैविक विविधताका चारहरू आफ्नो जैविक सम्पति जोगाउनका लागि कानुन कार्यान्वयन गर्न असम देखिएका छन् ।

अन्तर्राष्ट्रिय कानुनमा जैविक विविधता महासञ्चयको आदिवासीहरूको जान र जैविक गोतको गाने प्रावधान अन्य कानुनहरूसाथा वाभिकृपाको देखिएको छ । यो महासञ्चिते समुदायलाई आफ्नो जैविक गोतमायिको अधिकार दिएको छ भने विववच्यापार संगठनले केवल जैविक प्रविधिका सम्बन्धमा बौद्धिक सम्पत्तिसम्बन्धी अधिकारका रूपमा संरक्षण दिएको छ । त्यसले उत्तरी कम्पनीहरू दक्षिणको जैविक विविधतामाथि आफ्नो अधिकार यसे

मराठीतीकरण

मराठी या मराठीतीकरणात विचार व्यक्त करणाऱ्या विशेषता अंकिते राधारहनमा वरूपीतीकरणविशेष समुद्रे
राष्ट्रसंघीय सहसंधि ।
नाना भाष्यो निति र ६, विसेपत्र १९६६
भास्मोदेश नं राष्ट्र १५६

समस्या:

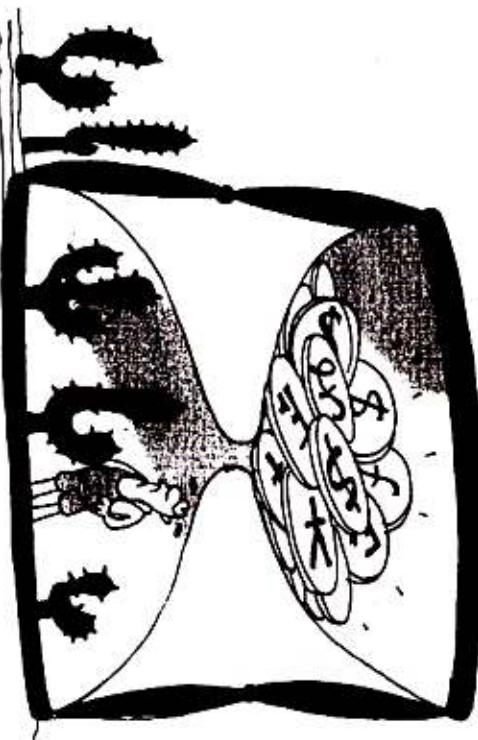
भूमि र पानीको उल्लेखनका कारण विश्वका द्वे गाढ़हरूमा मरुभूमीकरण भड़रहेको छ भने कृषि, खानी, सहरीकरणका कारण दुलो माजामा भू-ध्य पनि भड़रहेको छ । यद्यपी मरुभूमीकरण स्थानीय समस्या हो तर यसले अन्तर्राष्ट्रीय व्यापार तथा आर्थिक क्रियाकलापहरूलाई पनि असर गरिरहेको हुन्छ । उदाहरणका लागि गरिब देशका सरकारहरू कफीजस्ता नगदबाली लगाउन कृषकहरूलाई ग्रोसाहित गर्दछ, ताक कमीजाट आएको आवानीले राष्ट्रीय च्याण तिर्न सक्दून । नियर्यात गरिने वस्तुहरूको मूल्य घटावा बढी आवानीका लागि अझै बढी भूमिको शोषण गर्नुपर्न आवश्यकता हुन आजङ्क । यसले अझै जाँच भू तथा जल सम्पदाको उपयोग हुन थाल्द्य । च्याण र उत्पादनको यो चक्रमा भूमिको बढी शोषण गर्दा माटोको वोषण भयता नष्ट हुन्दै जान्छ र दिगो कृषिको परिकल्पना साकार हुन सक्दैन ।

पृथ्वीको जमीनको ४१ प्रतिशत भागलाई मरुभूमीकरणले छोड़सकेको छ र त्यसको मार्गमा मुलतः गरिबहरू नै छन् । गरिबहरू जिवनयापनका लागि माटोमा भर पर्दे तर उनीहरूसँग मरुभूमीकरण विळङ्ग लइन क्षमता हैन । ११० बन्दा बढी राष्ट्रका १ खरब मानिसहरूको जिविकोपार्जनलाई मरुभूमीकरणले असर गरेको छ, सन १९९८ को एउटा अनुमान अनुसार मरुभूमीकरणले प्रतिवर्ष पृथ्वीलाई ४२ खर्च घाटा गराएको छ ।

धनीलाई गरिबीको सहयोग

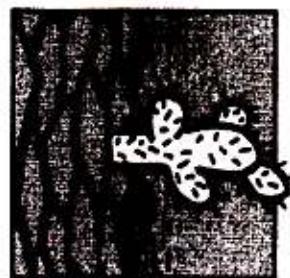
उत्तरी गाढ़हरू अहिलेसम्म पनि यो महासंघको साफेदार हुन चाहेका हैनन किनकि यो समस्याको विचवापी झूपलाई उनीहरूले मान तयार छैनन । धनी गाढ़हरूले मानाइमा जनसंख्याको दबावका कारण नै गरिब राष्ट्रमा मरुभूमीकरण भड़रहेको छ । उत्तरी गाढ़हरूको असीमित उगाचोका कारण पनि मरुभूमीकरण भड़रहेको भन्ने उनीहरू मान तयार छैन । उदाहरणका लागि विश्वको ९० प्रतिशत व्यापार प्राकृतिक सम्पदामा आधारित सामाजिक र कृष्णा पदार्थमा हुच्छ जुन विकासोनुभूत मुकुक्काट विकासित मुलुकमा जान्छ र विकासित मुकुक्काका लागि गरिने यो व्यापारका लागि प्राकृतिक सम्पदा नष्ट गरेर गरिब गुजुकले दूलो चाताचारीय मूल्य चुकाइरहेको छ ।

तर युरोपेनी समुद्राय र अमेरिकाले अझै पनि मरुभूमीकरण व्यापार गरिबीको सम्बन्धका बारेमा प्रश्न उठाइरहेका छन् । सन १९९२ को पृथ्वी सम्मेलनमा दर्शिण

महासंधि

तुई तिताईभन्दा बढी जिमिन मरुभूमि वा सुख्खा भूमि भएको अफिकी महादेशका गाढ़हरूको सक्रियतामा नै यो महासंधि कार्यान्वयनमा आएको हो । यो महासंधि

राष्ट्रहस्ताई मरम्भीकरणविरुद्ध लड़न अनिवार्य सहयोग उत्तराखण्ड गराउने कुराको उनीहस्ते विरोध गरे का थिए । यसौरा विश्वव्यापी बातावरण सहयोगका लागि नै मरम्भीकरणका विरुद्ध अनुदान दिने अंगका रूपमा प्रयोग गर्ने कुराको पति धनीहस्ते विरोध गरेका छन् । त्यसैले दृष्टिपात्र राष्ट्रहस्ते आर्थिक संघर्ष निर्माणका लागि विश्वव्यापी संयन्त्र बनाउन संघर्ष गर्नुपर्ने लिखित छ ।

भविष्यका चुनौती

गोरीबी असीमित उम्भोगा र मरम्भीकरणको सम्बन्धाई असीकार गारिएकाले अन्तर्राष्ट्रीय व्यापार र अर्थनीतिमा रहेका असमानतालाई यो महासंघले अगाहि ल्याएर सामालोचना गर्ने पर्छ । यसका लागि व्यापार र भू-ध्यानीको सही सम्बन्धका बारेमा विश्वव्यापी प्रचार हुनुपर्ने देखिन्न । यसका अतीरिक्त मरम्भीकरणले प्रदूषक तिरुप्तामै दिँदो नालाई व्यवहारमा लागू गर्नुपर्ने लिखित निम्नाएको छ ।

टीर्धकालीन प्रदूषक

परिसिस्टेट अमीनिक एन्टीटेप्टसलेट्टरी स्टार्कोम नहासनिध
प्रतासनिधि लिमिटेड, ३३, से २००१
हस्ताख्यरका लागि बूला: २२, सार्व २००२ साम
अस्त्रोवन: ३ (२५, जून २००१) कार्यालयम समर्पणे कार्यालयनका
नामि ५० राष्ट्रहस्ता अनुसंधान परिषद्समेत

समस्या

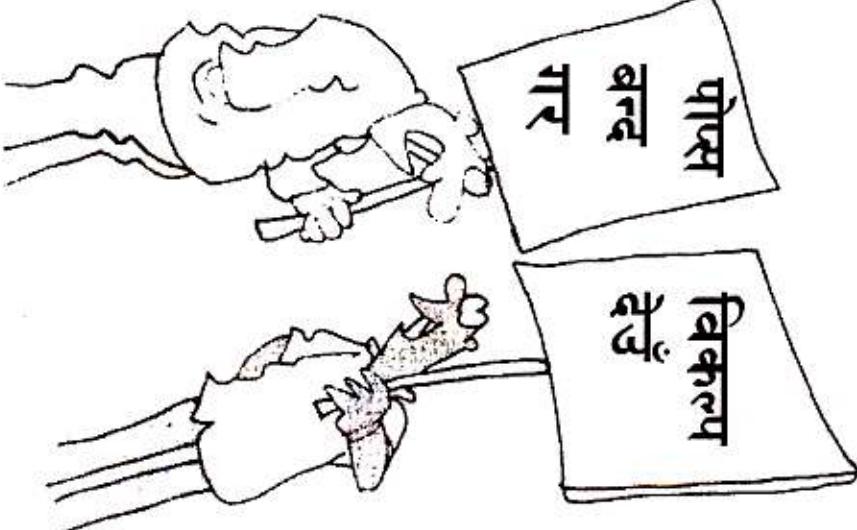
लागो समयसम्म नष्ट नभईकन बातावरणमा चालिरहने प्रदूषक तत्त्वहस्ताई परिसिस्टेट अमीनिक एन्टीटेप्टस (पोस्ट) भनिन्द्य । यिनीहस्ते मान्दैले बनाएका सबैभन्दा खतराक प्रदूषक हुन् । पोस्टअन्तर्गत पत्ते डिक्कोरोडिफोनियल टिक्कोरोधाने (डीडीटी) विपादीका रूपमा प्रयोग हुँदै भने डायाक्सिन र फुरुन जस्ता प्रदूषकहरू फोहोरमेला व्यवस्थापनका इसिसेटर (भट्टी) जस्ता प्रविशिष्ठाट उत्पादन हुन्दैन ।

लागो समयसम्म रहने भएकाले पति पोस्ट पानी र हावाको माझ्यमवाट टाढा-टाढा फैलिएर विपालु पानी वा हिँडे पाने शमता राख्दै । जामिन वा पानीमा पोस्ट भिसेइसकेपछि तिनीहस्ते स्वास्थ्यमा गम्भीर असर गर्न सबैछन् । तिनले नशासम्बन्धीको रोग निम्याउनुका साथै रोग प्रतिरोधक क्षमतामा छास पति गराउन सक्छन् । यसौरा शारीरिक विकास र प्रजनन समातालाई नै असर गर्ने शमता केही पोपहस्तमा भएको प्रभावहस्तमेत भोटिएको छ ।

महासनिधि

उत्तरी शुच निजिकको क्षेत्रमा पोस्ट जम्मा हुन थालेको अनुसन्धानले पतो लागोपछि उत्तरी गुरोपका केही राष्ट्रहस्ते यो सीधिका लागि पहल गरे । यो पहल राष्ट्रसंघीय बातावरणअन्तर्गत तीव्र गोतमा अगाहि बढ्दैयो र महासाम्बन्धिको मत्योदाकै क्रममा पोस्टसम्बन्धी क्षेत्रीय सम्झौता भयो । जस्तालाई स्युरुक्त राष्ट्रसंघीय आर्थिक आयोगका ४२ राष्ट्रहस्ते हस्ताख्यर गाचो । यसबाट उत्तरी राष्ट्रहस्ते सामिय-सम्झौता मरम्भी गरी दक्षिण राष्ट्रहस्ताई समावेश गर्ने नया किसिमको अन्तर्राष्ट्रीय बातावरणीय सदाचारीको प्रचलन सुर भयो । मे २००१ मा हस्ताख्यरित यो महासाम्बन्धिपोस्ट निर्मलन

पोप्स बन्द देख

नम्रसम्म कायरेत रहने अवस्था छ । तर यो अत्यन्तै महत्वाकांक्षी भएकाले कायान्वयन पक्कले संचालन गर्ने ठारै छ । महासनिध्यमा पोप्सको उत्पादनमा प्रतिवन्ध लगाउनु निपाचन गर्ने, पोप्सका चारिच देखाउने नयाँ रसोयनहरूको आवात नियात नियान्ति गर्ने जस्ता प्रवधान राखिएका छन् । यसारी पूर्णतः वैज्ञानिक आधार नभए तापनि थोरे आधार भेटिएमा पनि कुनै रासायनिक पदार्थलाई पोप्स घोषणा गरिन सकिने अवस्था पनि यसमा छ । अहिले पोप्सअन्तर्गत 'धिन लाग्दा १ दर्जन' भनेर डी.डी.टी. पी.सी.बी डिजिटल र पुरानहरूलाई राखिएको छ ।

यो महासनिध्य दक्षिण राष्ट्रहरूमा कायान्वयन गर्नका लागि भने पूरी आर्थिक स्रोतको आवश्यकता छ । दक्षिण राष्ट्रहरू पोप्सअन्तर्गत परिने डी.डी.टी. अमेरिकी मलेरियाविद्वद्वाको सस्तो र सजिलो माल्यम हो । त्यसैले पनि महासनिध्यले डी.डी.टी.को उत्पादन र प्रयोगको छुट भान्न सिकिने बैकल्पिक उपाय नभेटिएम्सम गरिब राष्ट्रहरूलाई दिएको छ । विकासोन्मुख देशहरूमा यो महासनिध्यका प्रावधानहरू लागू गर्ने २० करोड अमेरिकी डलरसम्म प्रतिवर्ष खर्च हुने अनुमान गरिएको छ । त्यसैले महासनिध्य लागू गर्नका लागि विकसित देशहरूले रामो खालको आर्थिक संयन्त्रको निर्माण गर्ने पनि देखिएन्छ ।

अन्य समझौताहरू

यो महासनिधिलाई पक्का उद्देश्य प्रारिका लागि अहिले कायान्वयन भइरहेका रसायनसम्बन्धी विभिन्न अभियानिधि, महासाधिहरूले सहयोग गर्ने सबैद्वन् । ती अन्तर्राष्ट्रिय समिधहरूलाई लामो दूरीमा अन्तरदेशीय वायु प्रदूषण गर्ने परिस्तिस्टेन्ट अगानिक पल्टेट्टसम्बन्धी अमृत अभियानिधि १९९८, पूर्व सूचनासम्बन्धी रोटेरटेपम महासनिध्य बहतराक फोहोरको अन्तरदेशीय आवात-आवात नियन्त्रण गरिने वासेल महासनिध्य मुख्य छन् ।

चुनौती

यो महासनिधिको दायरालाई 'धिन लाग्दो १ दर्जन' रासायनिक पदार्थमन्दा फराकिलो पार्ने कामको कुनै महत्त्व द्दैन । किनीक गरीब मुलुकहरूमा पोप्सअन्तर्गतका पदार्थहरू बैकल्पिक व्यवस्था हुनसकेको द्दैन । त्यसमाधि यो महासनिध्यले कृषि तथा अन्य क्षेत्रमा रासायनिक पदार्थको बैकल्पिक व्यवस्था गर्ने खालको प्रवधान राखेको छ । यसैगरी धेरै राष्ट्रहरूले यो महासनिध्यको कायान्वयनको कामलाई कागजमा मात्र सीमित गर्न यसको अर्को समस्या हो ।